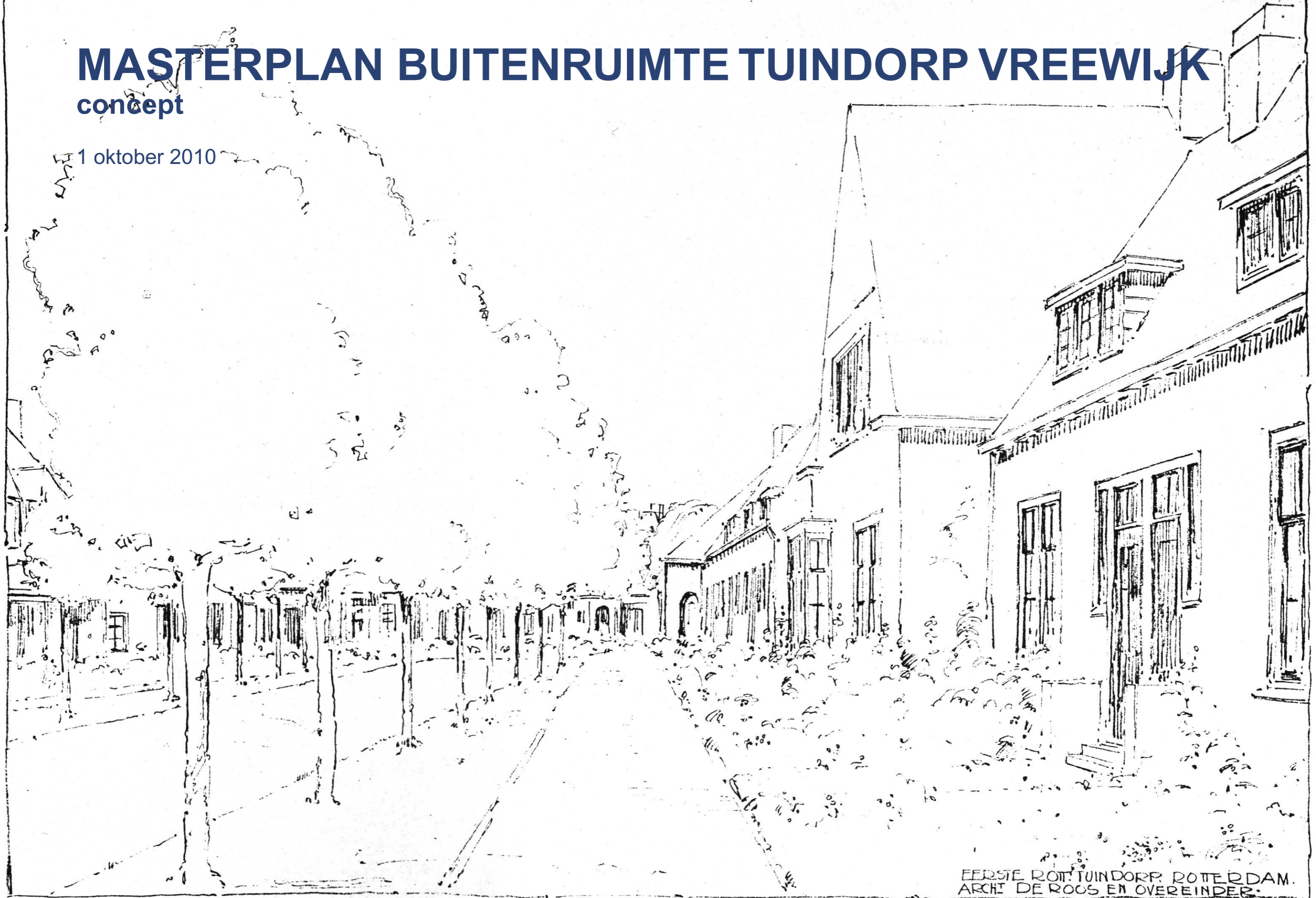

MASTERPLAN BUITENRUIMTE TUINDORP VREEWIJK

concept

1 oktober 2010

EERSTE ROTT. TUINDORP ROTTERDAM.
ARCHT. DE ROOS EN OVEREINDER.

illustratie voorzijde: de in Dreef 1916 een tekening van Jan Wils

MASTERPLAN BUITENRUIMTE TUINDORP VREEWIJK

concept

1 oktober 2010

INHOUD

1. Inleiding	5
deel 1 Omgevingsanalyse	
2. Vreewijk: hoe het was	9
2.1. Oorspronkelijke aanleg	9
2.2. De Tuinenkeuringscommissie Vreewijk	19
2.3. Het auteurschap	27
2.4. Ontwerpprincipes en materiaalgebruik	29
3. Vreewijk nu	33
3.1. Openbaar en collectief groen	35
3.2. De privé-tuinen	43
3.3. Verkeer en parkeren	47
3.4. Hoofdstraten en bijzondere knooppunten	53
3.5. Straatprofielen	59
3.6. Peilverschillen	61
3.7. Doorloopbaarheid	65
3.8. Waterhuishouding	67
3.9. Sport, spel en ontspanning	67
3.10. Objecten in de buitenruimte	73
3.11. Sociale cohesie	77
3.12. Duurzaamheid en milieu	79
4. Waardering	81
deel 2 Masterplan	
5. Opgave	87
6. Hoofdlijnen Masterplan	89
7. Straten: terug naar het Vreewijks beeld	93
8. De groene en toegankelijke Enkzone	111
9. Weelderige privé-tuinen	113
10. Binnenhoven, Vreewijks verborgen schat	117
11. Uitwerking	119
bronnen en projectorganisatie	122

opdrachtgever: **gemeente Rotterdam**

ANK BLEEKER EN ANNEKE NAUTA landschapsarchitecten BNT
Alexanderweg 12, 6721 HG Bennekom
telefoon 0318 416976, fax 0318 413637
info@bleekernauta.nl

250

500 Meters

de plangrens is de grens van het Beschermd Stadsgezicht

1. INLEIDING

In november 2008 verscheen de Wijkvisie Vreewijk waarin een kader werd geschetst voor de gewenste ontwikkelingen van Vreewijk voor een periode van 25 jaar. Deze visie wordt verder uitgewerkt in een Ontwikkelingsplan waarin de koers wordt bepaald voor de aanpak van ca. 1300 woningen. In het plan worden met name de stedenbouwkundige aspecten en de aanpak van de bebouwing behandeld. Om ook de nodige aandacht te besteden aan de buitenruimte is dit Masterplan voor de buitenruimte van Vreewijk opgesteld. Het zal bestuurlijk worden vastgesteld en vormt het kader voor de hierna te maken inrichtings- en uitvoeringsplannen voor de buitenruimte van Vreewijk

Plangrens

Het Masterplan voor de buitenruimte van tuindorp Vreewijk zal zich uitspreken over dat deel van de wijk dat ligt binnen het gebied waarvoor de status van Beschermd Stadsgezicht is aangevraagd. De omgeving van het Zuidoord ziekenhuis is daarin een enclave. Ook de Vaan valt buiten het plangebied. Het plangebied kan opgedeeld worden in de volgende deelgebieden:

1. Landbouwbuurt zuid
2. Valkenierswijk (zonder de huizen aan de Strevelsweg)
3. Valkeniersweide
4. linker helft van de Vlieger
5. rechter helft van de Vlieger
6. Negen west
7. Negen oost
8. Dalenwijk noordwest
9. Dalenwijk zuid
10. groengebied tussen de Enk en de Smeetslandsedijk

Informatiebronnen

- De belangrijkste informatiebronnen voor dit Masterplan zijn:
- de Cultuurhistorische verkenning Vreewijk (okt 2009) van De Nijl Architecten.
 - het Groenplan voor Vreewijk van Joost Volkers (april 1996).
 - de dissertatie Stedenbouw in het landschap, Pieter Verhagen (1882-1950) van Marinke Steenhuis (2007).

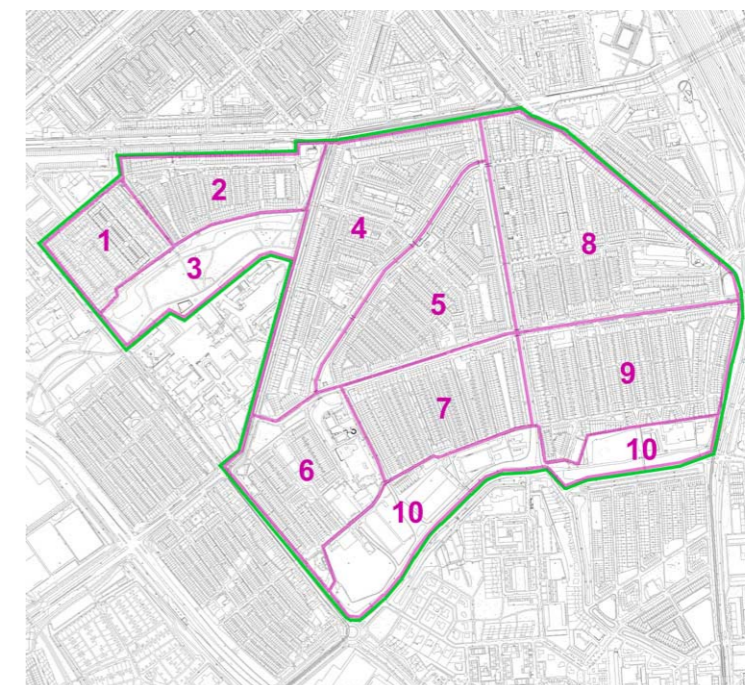
- Concept toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd stadsgezicht Tuindorp Vreewijk gem. Rotterdam ex. art 55 Monumentenwet 1988.

- Wijkvisie Vreewijk, nov 2008
- Bewonersvisie Vreewijk, BOV.

Daarnaast een aantal beleidsrapporten en kaarten van de gemeente Rotterdam en de deelgemeente Feijenoord, oude foto's die ons door verschillende mensen ter beschikking zijn gesteld. En last but not least de wandelingen die wij in de wijk hebben gemaakt zoals de rondwandeling met bewoners op 29 augustus 2009. Het archief Tuinenkeuringscommissie Vreewijk en een aantal publicaties over Vreewijk zijn door de architectuurhistorica Gerrie Andela onderzocht.

Opzet rapport

De eerste stap op weg naar het Masterplan is een omgevingsanalyse (deel 1). Hierin wordt naar allerlei aspecten van de buitenruimte gekeken, vanuit het perspectief: hoe was het, hoe is het nu en wat vinden we daarvan? De afronding van de omgevingsanalyse is een waardering. Deel 2 is het eigenlijke Masterplan waarin eerst de opgave wordt geformuleerd. Tot slot volgt een uitgebreide toelichting op het Masterplan.

plangrens en deelgebieden

deel 1 omgevingsanalyse

reconstructie historische situatie door De Nijl architecten
met een indicatie van de groenstructuur

2. VREEWIJK: HOE HET WAS

2.1. OORSPRONKELIJKE AANLEG

De reconstructie van de historische situatie die De Nijl Architecten voor de Cultuurhistorische Verkenning hebben gemaakt (zie tekening blz. 8) geeft een goed beeld van de oorspronkelijke aanleg van Vreewijk inclusief het groen. De inventarisatie en reconstructie van een groot aantal straatprofielen (zie bijlage F van de Cultuurhistorische Verkenning) maakt het beeld behoorlijk compleet.

De reconstructie en het “Grote Plan”

De historische situatie wijkt af van het “Grote Plan” van de architecten Granpré Molière, Verhagen en Kok uit 1920. Dit is, voor zover bekend, het enige vrij gedetailleerde totaalplan dat voor Vreewijk is gemaakt. Voor het verschil zijn meerdere oorzaken denkbaar. Om te beginnen was het “Grote Plan” waarschijnlijk vooral bedoeld om subsidies binnen te halen en om als basis te dienen voor de onteigening van grond (hypothese: Endry van Velzen). Bovendien is Vreewijk zeer geleidelijk gebouwd, het laatste deelgebied was pas in 1941 gereed. In de loop van de jaren veranderde het programma en werden andere ontwerpers bij het plan betrokken. Het “Grote Plan” is nadrukkelijk geënt op de aanwezige polderverkeveling, bestaande uit een grillig slotenpatroon in het westen en een dicht patroon van rechte noord-zuid sloten aan de oostzijde (zie de projectie van het plan op de topografische ondergrond). Waarschijnlijk was de westzijde kleiiger en minder nat dan de oostzijde. Of dit gebeurde uit praktische of ideële motieven of allebei, is niet duidelijk. Omdat de woningen niet onderheid werden maar op staal gefundeerd, was het in elk geval gewenst niet op voormalige sloten te bouwen. De huizenblokken konden niet al te lang zijn om verzakken te voorkomen. Dit kon onder andere worden opgelost door veel doorsteekjes naar de binnenhoven te maken.

Het “Grote Plan” en het bijbehorende profielenblad geven de principes weer van de beoogde inrichting van brede

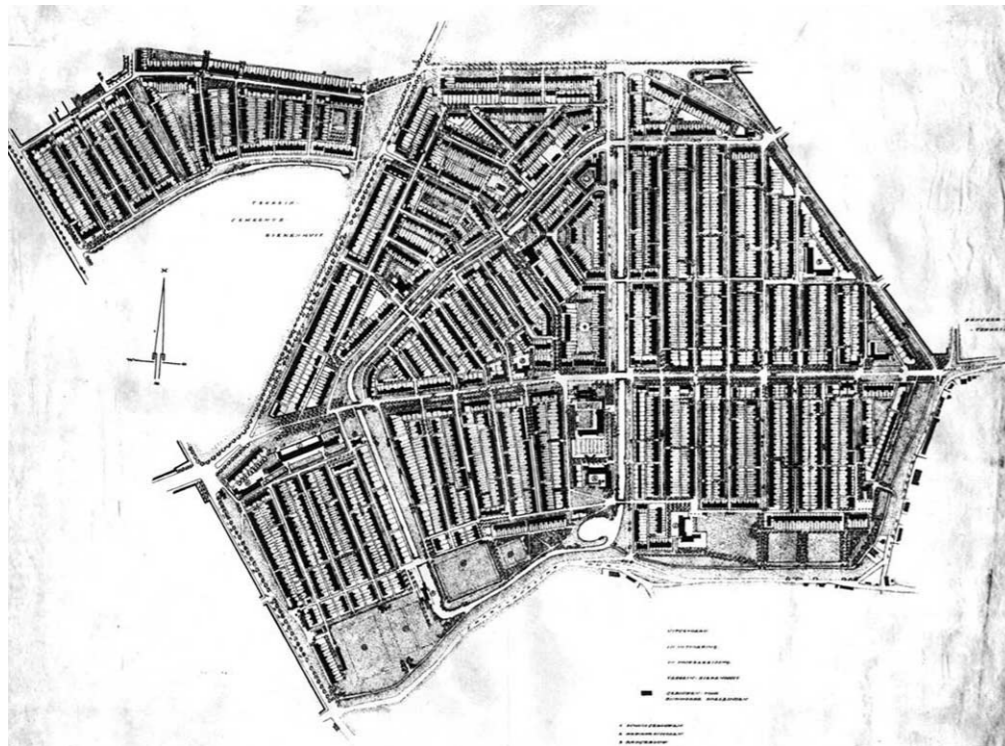
en smalle straten, van de singels, pleinen en binnenterreinen. Er is echter geen gedetailleerde tekening met een beplantingsplan en de verdere inrichting van de buitenruimte. Voor zover die er geweest zijn, zijn ze bij het bombardement verloren gegaan. Wel tonen bestekstekeningen van de verschillende bouwfasen en oude foto's, dat er aanzienlijk meer openbare groenstroken aan de voorzijde waren dan nu.

Hoofdstructuur

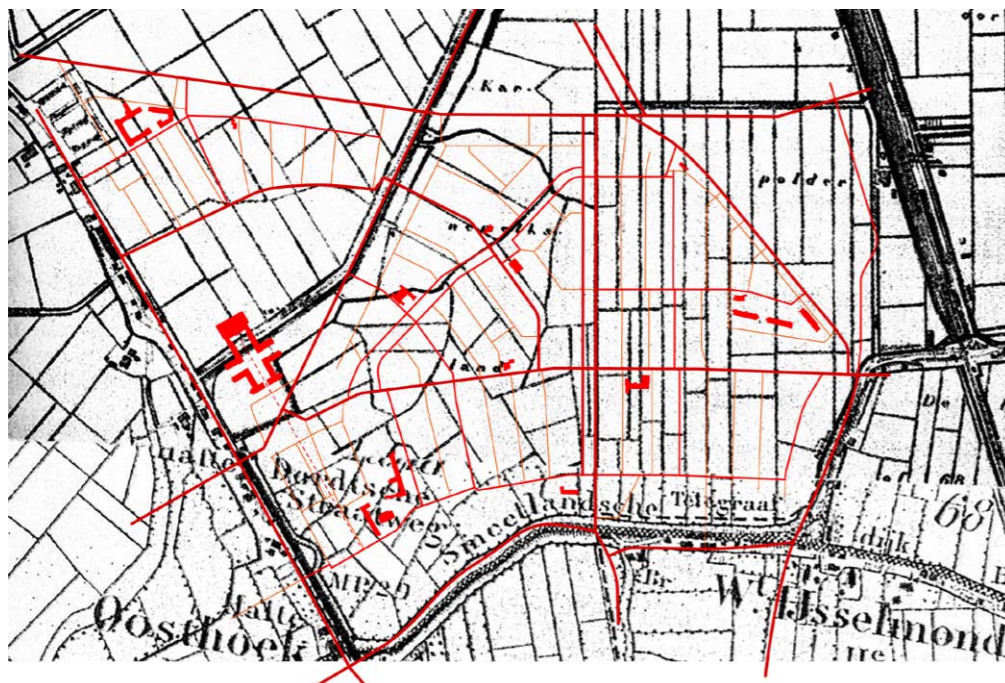
De groenstructuur kreeg een duidelijke hiërarchie, gekoppeld aan de straat- en singelprofielen en dat is nog steeds goed herkenbaar. De hoofdstructuur bestaat uit een kruis, gevormd door Langegeer en Groenezoom, door de Lede, deels ook een voormalige poldersloot, en de rondwegen: de Dordtsstraatweg, Groene Hilledijk en de Bree en Beukendaal. Van een iets lagere structurende orde zijn de Lange- en Kortewelle, opvallend door hun breedte en hun oost-west oriëntatie en de profielen van de Dreef, Hovendaal en Iependaal, ze zijn breder dan de andere straten en beplant met bomenrijen. Bij de aanleg van de wijk kreeg de Lede een vertakking aan zijn zuidoende rondom een schooleiland tussen de Grift en de Mare. In het oorspronkelijk plan was de situatie hier eenvoudiger met de Lede die doorliep in de Mare, rond de Enk dan weer uitkwam bij de Langegeer. De scholen waren elders gepland en de Mare zou een ruime gerende groene berm krijgen langs de waterloop.

Twee grote groengebieden, het gebied tussen de Enk en de Smeetslandsedijk en de Valkeniersweide zijn ordenend voor de gehele wijk en kregen een belangrijke recreatieve betekenis. De Valkeniersweide is geen onderdeel van het ontwerp van Hanekroot voor het Zuiderpark. De Valkeniersweide werd al aan het einde van de jaren dertig aangelegd (zie de foto op blz. 75: Boomplantdag op de Valkeniersweide in 1939).

Hoekverdraaiingen in de verkaveling resulteerden dikwijls in openbaar groen, soms aan de voorzijde, soms in de collectieve binnentuinen. De groene wig langs Reineveld is een ruimtelijk antwoord met allure op het hoofdbouw van het Zuiderziekenhuis.

Het “Grote Plan” van Granpré Molière, Verhagen en Kok, 1920

projectie van het plan op de topografische ondergrond van 1900

reconstructie groene hoofdstructuur door De Nijl Architecten

Gereconstrueerde beplanting door Joost Volkers

Hoewel het oorspronkelijke beplantingsplan van Verhagen als verloren moet worden beschouwd, is uit oude foto's en gesprekken met oudere bewoners wel een gedeelte van de oorspronkelijke laanbeplanting van Vreewijk te achterhalen. Van de onderstaande straten is met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid de vroegere beplanting vastgesteld. Een * symbool geeft aan dat de betreffende beplanting in de voortuinen stond. Tussen [] staan de bronnen.

Berkendaal:	Vermoedelijk meidoorns * ten noorden van de Langewelle. [foto's]
Beukendaal:	Drie rijen niet te herkennen bomen. [ontwerptekening, doorsnede]
Boogjes:	Gouden regen * twee kanten. [foto's]
Brink:	Kastanjes. [foto's, ontwerptekening, huidige situatie]
Clingendaal:	Gouden regen * twee kanten. [foto's, resten huidige situatie]
Dalweg:	Vleugelnoot. [huidige situatie]
Dreef:	Twee rijen lindes. [foto's, ontwerptekening, doorsnedes, huidige situatie]
Frankendaal:	Esdoorns in de middenberm. [foto's, huidige situatie]
Groene Hilledijk:	Twee rijen populieren, voor de bouw van Vreewijk. [foto's]
Groenezoom:	Drie rijen lindes, in het oostelijk deel nooit gerealiseerd (alleen op doorsnedes getekend). [foto's, ontwerptekening, doorsnedes, huidige situatie] op fotos ook al vroeg kersen
Hovendaal:	Kastanjes. [foto's, huidige situatie]
Iependaal:	Platanen. [foto's, huidige situatie]
Kortewelle:	Vleugelnoot [foto's, huidige situatie]
Langegeer:	Verschillende soorten, als solitair of in kleine groepen als accenten; af en toe in korte rijen. [foto's, ontwerptekening]
Lede:	Verschillende soorten, in rijen, groepen of als solitair; accenten of ruimtegeleidend. [foto's, ontwerptekening, huidige situatie]
Lichtegaard:	Acacia's. [ontwerptekening, huidige situatie]
Meiendaal:	Niet te herkennen bomen * eerste blok ten noorden van de Groene Zoom. [foto's]
Molenwei:	Platanen in een grasstrook. [foto's, ontwerptekening] zijn o.i. esdoorns
Pinksterweide:	Lindes, twee rijen. [foto's, huidige situatie]
Reineveld:	Meidoorns * aan de oostkant. [foto's, resten huidige situatie] Slag: Vermoedelijk gouden regen *. [foto's]
Struweel:	Honingbomen. [huidige situatie]
Tiengeburen:	Gouden regen * één zijde. [foto's]
Treek:	Leilindes *. [foto's]
Vinkebaan:	Lindes, twee rijen. [foto's]
Vonder:	Niet te herkennen bomen *. [foto's]
Voorde:	Gouden regen * ten zuiden van de Dreef; aan twee kanten bij eerste blok ten zuiden van de Vonder. [foto's, resten huidige situatie]
Weimansweg:	Iepen, van drie rijen tot één rij; tussen Jagerslaan en Vossepad. [foto's, ontwerptekening]
Wolvepad:	Gouden regen *. [foto's]
Zuideras:	Acacia's tussen Lichtegaard en Enk; gouden regen * één zijde. [foto's, ontwerptekening, huidige situatie, resten huidige situatie]

Achterpaden

Berkendaal/Frankendaal:	Prunus. [foto's]
Binnenterrein Dreef/Lange Geer:	Rode kastanje. [huidige situatie]
Manpad:	Perebomen. [gesprek]
Mare/Meiland:	Italiaanse populier in zuidelijke punt. [huidige situatie] Korte Dreef/Rozengarde: Prunus. [foto's]
Meiendaal/Welleplein:	Prunus. [huidige situatie]
Olmendaal/Iependaal:	Italiaanse populier. [foto's]
Olmendaal/Meiendaal:	ten zuiden van de Groene Zoom, prunus. [huidige situatie]

Bouwstenen voor de groene buitenruimte

Dit zijn de belangrijkste groene bouwstenen in de buitenruimte:

- De voortuinen en achtertuinen, omzoomd met hagen (vooral liguster, maar ook hulst, beuk, taxus, coto-neaster, chamaecyparis en mogelijk berberis).
- Waar geen of ondiepe voortuinen waren, waren de voorgevels dikwijls voorzien van klimplanten, ook diepe tuinen hadden klimmers zie o.a. de foto van Maarland op blz. 15).
- In de smalle straten werden de voortuinen opgeleverd met één soort grote heester of kleinen boom per straat zoals gouden regen, magnolia of japanse kers. Dit was bedoeld om herkenbaarheid aan de lange reeks van straten te verschaffen: iedere straat kreeg zijn eigen timbre.
- Bomen in de bredere profielen, ze stonden voor een deel in grasbermen en deels ook in boomspiegels in de trottoirs.
- De binnenhoven, ruime publiek toegankelijke tuinen, met grote bomen vaak omzoomd door hagen.

Sortiment

Door mondelinge informatie en met behulp van oude foto's heeft Joost Volkers in 1995 de aangelegde situatie gereconstrueerd, wat betreft de sortimentskeuze van bomen en heesters. (Zie lijst hiernaast, met in rood een aantal opmerkingen van ons)

Straten

Naast het groen was ook de bestrating beeldbepalend voor de buitenruimte. Geldgebrek en de afwezigheid van auto's resulteerde in smalle verhardingen, van ca. 3 m in de smalle profielen, soms zonder trottoir en als dat in de bredere profielen wel aanwezig was, was dat net als de straten uitgevoerd in gebakken klinkers. Er waren geen trottoirbanden maar de straten werden opgesloten met een kopse rollaag met twee of drie strekken daarnaast, ca 10 cm boven de rijbaan. De rioolputten lagen in de rollaag. Ook de tuinen werden opgesloten met een kopse rollaag, ze lagen net iets hoger. (Zie o.a. de foto's op blz. 12). De verlichting was schaars met hier en daar een lantaarnpaal (ca 4m hoog).

Molenwei met esdoorns, klimplanten en verlichting in de haag

de Dreef met een beklinkerde stoep, de bomen in boomspiegels

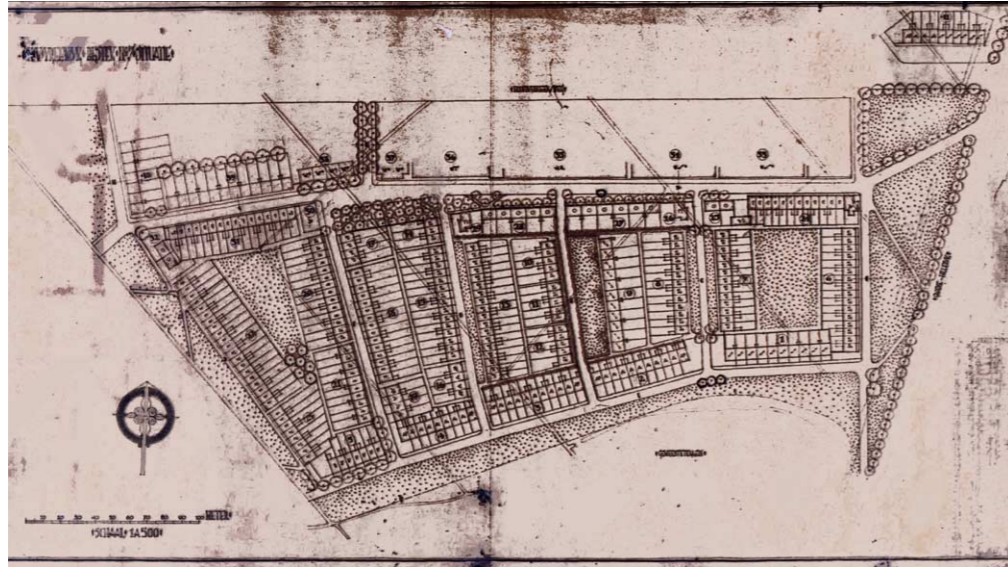
de Dreef met verlaging in de stoep bij een zijpad

de Boogjes zonder stoep en tuinen tot aan de rijbaan

de Boogjes met gouden regen in de voortuinen

bestekstekening Valkeniersbuurt

binnenhof Dreef-Langegeer

Er is sprake van een zorgvuldige gedetailleerde opbouw van de straatprofielen. Wel is het bijzonder merkwaardig dat geen enkele straat in Vreewijk dezelfde maat heeft, wat kan daarvoor de reden geweest zijn? Was dat de ondergrond en de ligging van de voormalige sloten of had dit ook al te maken met de wens om elke straat zijn eigen timbre te geven?

Straatprofielen worden vaak gekenmerkt door verspringing van de rooilijn aan de uiteinden of halverwege op plaatsen waar achterpaden uitkomen. De maatverschillen worden altijd geaccentueerd door bomen. Ook knikken in straten krijgen meer nadruk of worden versterkt door de aanplant van een of enkele bomen. T-aansluitingen worden dikwijls benadrukt door één of enkele bomen. Ook in de bestrating van de stoepen zien we op oude foto's soms bijzondere details zoals een verlaging naar de rijbaan bij de uitmonding van een pad.

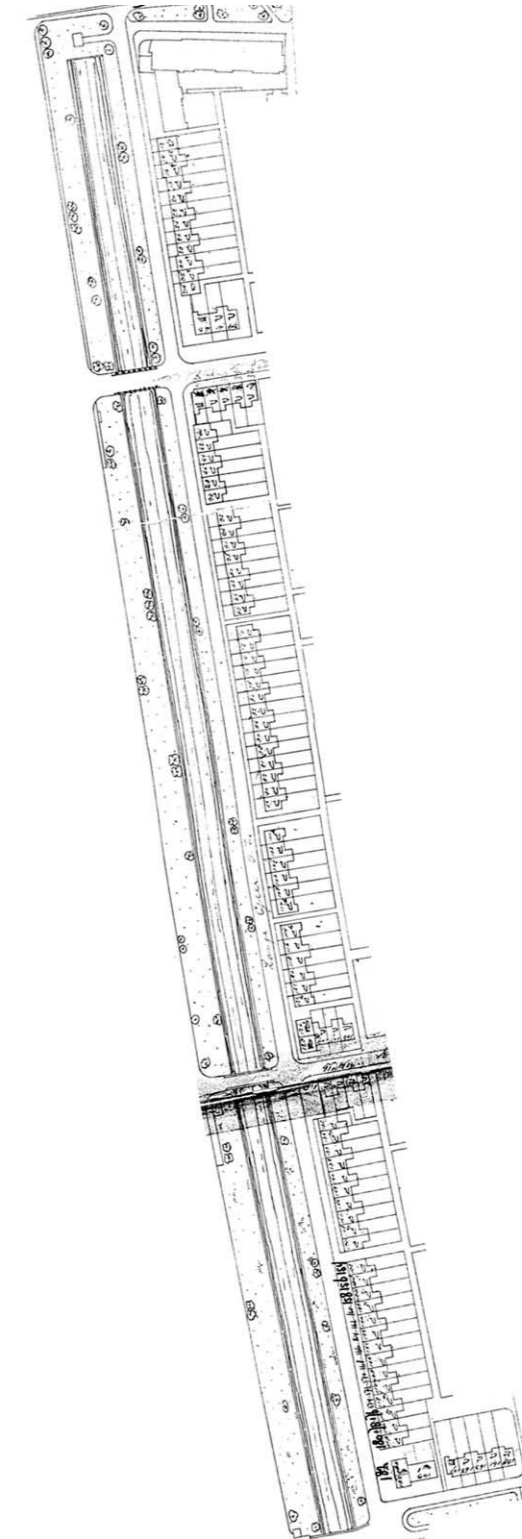
Bomen langs belangrijke straten

In Vreewijk zijn behalve de rondwegen (Groene Hilledijk, Bree, Beukendaal en Hovendaal) de Groenezoom en de Dreef stevig in de bomenrijen gezet. Ook staan er bomenrijen op Iependaal, Langewelle, Kortewelle en de Jagerslaan. Dit zijn structuurdragers van een iets lagere orde. In de andere straten stonden geen aaneengesloten rijen bomen maar wel hier en daar een boom die het straatbeeld bepaalde (zie tekening blz. 10).

Langegeer en Lede

De beide singels, Lede en Langegeer, waren ingeplant met losse bomen hier en daar, op verschillende hoogte in het talud met een rijk gevarieerd sortiment. De Langegeer had ook hagen aan de bovenkanten van de taluds.

De Langegeer moest in zijn rechtheid en openheid verwijzen naar de vroegere poldersloot, de Lede naar een bochtige singel met grotere intimiteit. Die beoogde tegenstelling is niet sterk uitgewerkt. De Langegeer heeft relatief veel bomen, waarmee bruggen en T-aansluitingen worden benadrukt. Het soortenrijke sortiment is zeker niet polderachtig maar gardenesk (zie de bestekstekening op blz. 13). De bomen staan soms solitair of in

bestekstekening Langegeer

bepanting Langegeer

bijzondere straathoeken, groen of met muurtjes

bomen op knikpunten in de straat

plantsoen Voordonk-Achterdonk

stoep en rijbaan in de jaren dertig (foto: Dries Rooth)

Maarland met diepe voortuinen en klimplanten

groepjes dan weer in rijen, op wisselende hoogtes in de taluds. Bij de Lede is dat laatste ook het geval: bomen soms in rijen, dan solitair of in groepjes, soortenrijk sortiment, soms boven-, soms onderaan het talud. In andere plannen van Verhagen zien wij dikwijls het benadrukken van buitenbochten ten opzichte van binnenbochten. Bij de beplanting van de Lede is dat principe helemaal niet gehanteerd. En het is de vraag in hoeverre Verhagen betrokken is geweest bij de verder uitgewerkte beplantingsplannen.

Oevers

Op een oude foto is te zien dat de Lede een oeverbeschoeiing van wilgentenen had. Vlak langs het water lag een wandelpad dat deel gemaaid en deels mogelijk ook halfverhard was (zie foto's op blz. 26 en 65). Ook is een aantrekkelijke oeverbeplanting met lissen te zien. We veronderstellen dat dat ook zo was bij de andere oevers. Het is bekend dat er vroeger langs de Langegeer groot hoefblad stond.

Straathoeken

Aan de detaillering van straathoeken is veel aandacht besteed (zie o.a. de foto's op blz. 14 en 15). Er werden verschillende middelen gebruikt om straathoeken te verbijzonderen zoals:

- soms bijzondere gebogen hagen
- erfafscheidingen in de vorm van muurtjes
- pergola's
- aangepaste architectuur van de huizen

Binnenhoven en achterpaden

De binnenhoven hadden over het algemeen een vrij formele opzet en waren meestal ook omhaagd, omringd door rijen bomen derde grootte om niet te veel schaduw in de achtertuinen te krijgen. In het midden van de binnenhoven stonden meestal grote solitaire of boomgroepen. In het binnenhof tussen Langegeer en Dreef zien we daarnaast een centraal gelegen cirkelvormige ruimte, met wit geschilderde pergola's aan twee zijden. Kinderspelwas niet direct de bedoeling, het waren echt kijktuinen ook werd de was er gebleekt.

Bongert lependaal vanaf de kertoren in 1936 met pergola

Langegeer vanaf de kertoren in 1936

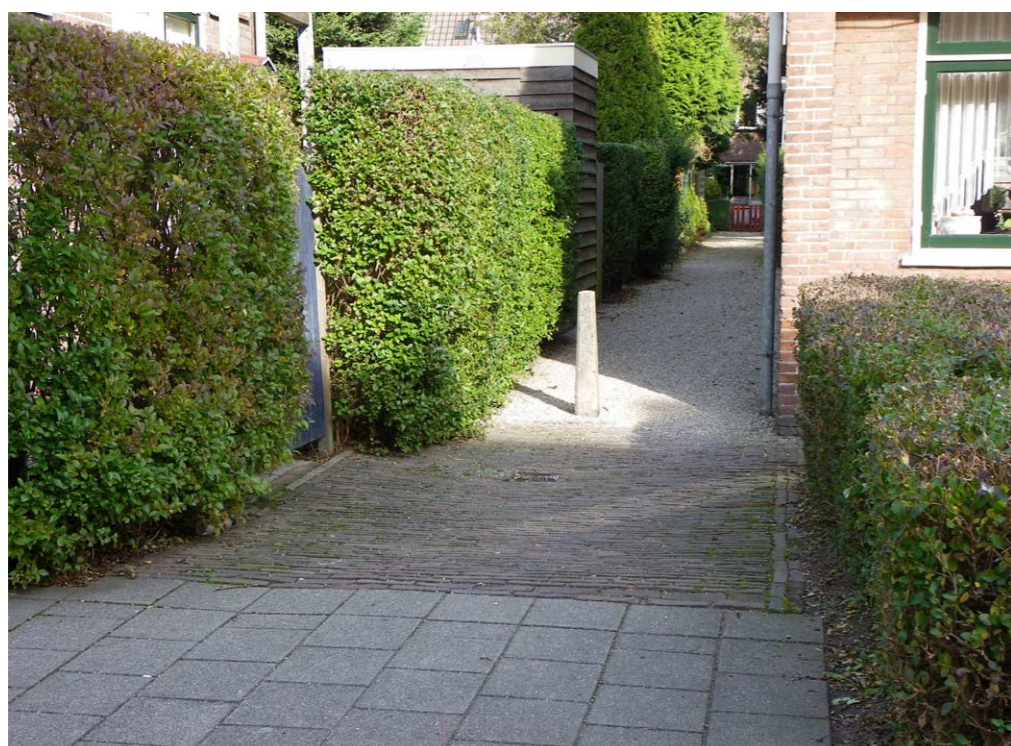
Langegeer

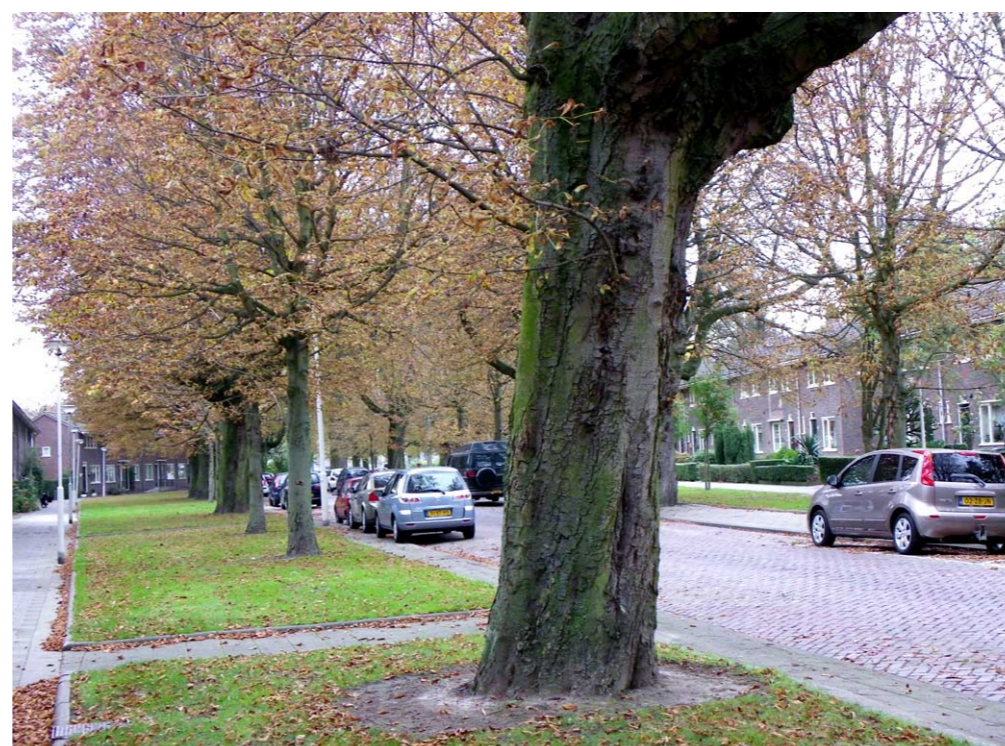
Groene Zoom met lindes en prunussen

bomen daar waar ruimte is

klinkers op de overgang van troittoir naar achterpad

Hovendaal, paardenkastanjes nog steeds in een in grasperk

bomen daar waar even ruimte is

de sfeer van een tuindorp

Clingendaal

De achterpaden waren voorzien van halfverharding en in principe was er een beklinkerde overgang van een aantal meters tussen straat en achterpad. Met het oog op groene binnenterreinen hadden de meeste huizen hun schuurtje direct aan de woning of halverwege de tuin, zodat de hagen niet onderbroken werden.

Privé-tuinen

Omdat de privé-tuinen beschouwd werden als een belangrijke bouwsteen voor de sfeer in de wijk, werd daar in de fase van aanleg en beheer veel aandacht aan besteed. Er waren voor de nieuwe bewoners ontwerpen van voorbeeldtuinen beschikbaar.

De Tuinenkeuringscommissie Vreewijk (TKC) had een belangrijke rol bij het beheer van de wijk. Het was een machtig orgaan dat bewoners kon sommeren om hun tuin te onderhouden. In het volgende hoofdstuk wordt verslag gedaan van een deel van het onderzoek van Gerrie Andela naar het archief van de TKC. Geïllustreerd met voorbeeldtuinen uit verschillende jaren.

Vreewijk een bijzonder tuindorp

Over het bijzondere karakter van tuindorp Vreewijk is al veel gezegd. Vreewijk is niet voor niets een Beschermd Stadsgezicht. Het is een "Gesamtkunstwerk" van straten, woningen, tuinen, bijzondere gebouwen en andere focuspunten waarin alle schalen en sferen op elkaar zijn afgestemd. Het is een mooie plek waar men graag woont, waar bewoners zich met hun woonomgeving kunnen identificeren. Het is op een bijzondere manier verwoord in de toespraak die de toen 83-jarige M.J. Granpré Molière (1883-1972) hield bij het vijftigjarig bestaan van Vreewijk in 1966.

"Is een dergelijke bouw op het ogenblik nog modern? Past dat nog in deze tijd? En dan moeten wij zeggen: nee, dit past niet meer in deze tijd. Maar dan moet ik onmiddellijk er iets bij zeggen en dat is, wat op het ogenblik goed is opgezet, blijft zijn waarde behouden. En daar is onze hoop op gevestigd, dat ondanks het feit, dat allerlei dingen (...), vooral over de inrichting van de huizen en de breedte van de straten, die niet meer van

deze tijd zijn, maar afgezien daarvan zit er een kern in dat komt dus daarvandaan dat wanneer iets door een ideaal gedragen is en het wordt met realistische middelen gerealiseerd, dan (...) daardoor krijgt het een zekere eeuwigheidswaarde."

in de tuin (foto: Dries Rooth)

2.2. DE TUINENKEURINGSCOMMISSIE VREEWIJK

“De goed aangelegde en met liefde onderhouden tuin” door Gerrie Andela

De inventarisatie en bestudering van het archief van de Tuinenkeuringscommissie Vreewijk (TKC) vond plaats vanuit de veronderstelling dat dit behalve informatie over privé-tuinen ook concrete informatie zou kunnen opleveren over de aard, het aanzien en de betekenis van het oorspronkelijk aangelegde openbare groen. Dit blijkt op indirecte wijze het geval. Beplantingsschema's of door de ontwerpers geschreven plantoelichtingen werden ook hierin niet aangetroffen. Van een directe verantwoordelijkheid van de TKC voor het collectieve groen, de binnenterreinen, de achterpaden, de heggen, was geen sprake. Evenmin lijkt er bemoeienis te zijn geweest met het aanbrengen van bomen door de NV Vreewijk in de voortuinen in enkele straten. Niettemin bieden de onderzochte stukken, waar onder de Notulen van het TKC-bestuur uit de periode 1934-1968 (uit de jaren daarvoor ontbreken ze) en jaargangen van het eigen blad Onze eigen tuin, aanknopingspunten over de inrichting van en omgang met het openbaar groen. Ook werpen ze, ondersteund door mondelinge en enige andere informatie, licht op aanleg en betekenis van de privé-tuin in relatie tot de collectieve ruimte. De gegevens worden hieronder onderwerp- en themagewijs weergegeven. Ze worden gevolgd door een aantal aanbevelingen.

Vreewijk als een collectieve tuin

De Tuinenkeuringscommissie 'Vreewijk' werd opgericht in 1924. Het stratenplan van Berlage was bebouwd evenals het eerste aangrenzende door bureau Granpré Molière, Verhagen en Kok ontworpen deel. Ook de bebouwing langs de Langegeer was grotendeels voltooid terwijl de aanleg van de achterliggende Dalenwijk langzaam vorderde. De huurders van de nieuwe woningen werden verplicht een tuin aan te leggen en te onderhouden. De tuinen, anno 1924 al 1.900, konden op verzoek worden gekeurd door de buurtvereniging Het Zuider Tuindorp. De directeur van de NV Vreewijk, J.M.C. Koert, wilde ze echter allemaal voor een beoordeling in aanmerking laten komen en gaf de aanzet tot een afzonderlijke keuringscommissie, de TKC, met aanvankelijk door hem geselecteerde leden afkomstig uit Vreewijk (ex: D. Valten, Tuindorp Vreewijk, een beschrijving over vennootschap,

haar woningen en haar huurders 1913-1988, Rotterdam 1988, 85). De aanblik van een goed verzorgde de tuin was immers van grote invloed op het aanzien van de hele wijk en zou de bewoning veraangenamen. Daarbij was er het effect van de voorbeeldwerking en de samenbindende invloed die ervan zou uitgaan.

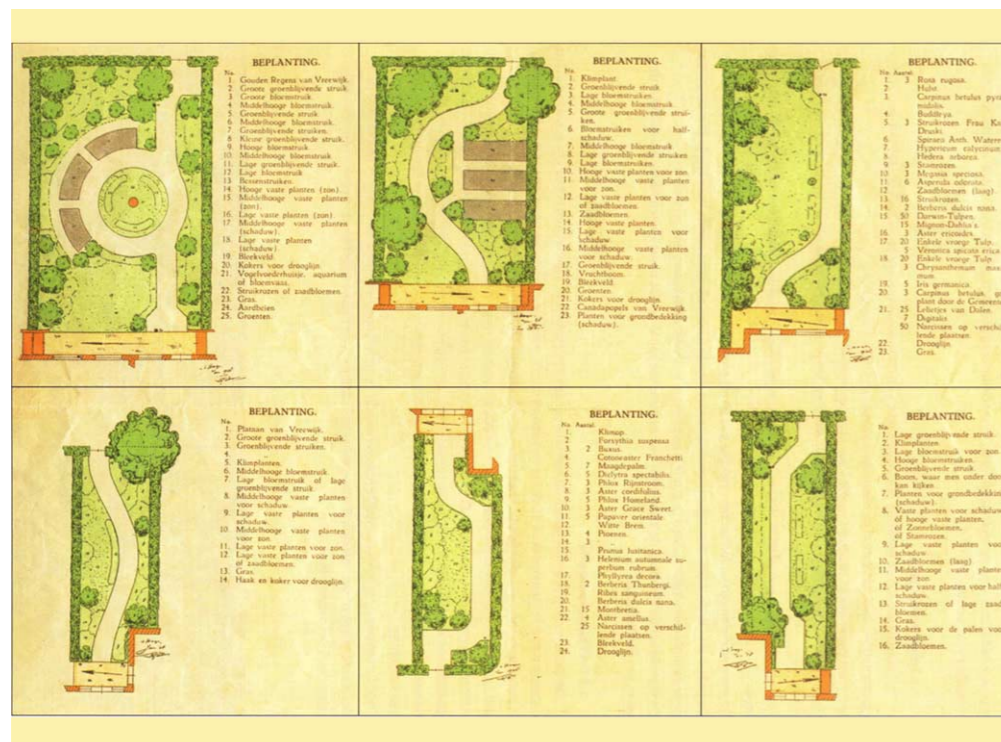
De commissie, waarvan een ieder tegen een geringe betaling lid kon worden, kreeg de rol van toezichthouder en voorlichter ten aanzien van de privé-tuin. Voor de NV, de TKC bleef aan de NV verbonden, vormde ze een instrument op afstand om haar doelstelling te bewerkstelligen om een 'groen' tuindorp te creëren waar zich een harmonisch leven zou ontvouwen. Bondig samengevat streefde de TKC naar "de goed aangelegde en met liefde onderhouden tuin". Degenen die hun tuin naar behoren verzorgden, ontvingen een kleine attentie, aanvankelijk ook van de NV Vreewijk.

Aanleg en onderhoud bleken geen sinecure. Al bij de eerste keuring in 1925 werd duidelijk dat sommige tuinen helemaal niet onderhouden waren en dat er "getimmerden van allerlei slag" in waren aangebracht die het begrip tuin naar de achtergrond drongen.

In een brochure uit het eind van de jaren twintig roept de TKC op tot een betere verzorging van de tuinen. Er klinkt een ideologische boodschap in door die ook nu nog wordt gehoord. Het wonen in het dorp wordt gelijk gesteld met buiten wonen, in een rustige omgeving te midden van de levende natuur, "in door landelijke huizen omgeven tuinen, waarin na volbrachte taak de bewoners zich met arbeid voor zijn genoeg kan bezig houden." De natuur wordt een heilzame functie toebedacht. Men beveelt aan kinderen te leren de planten te ontzien zodat ze ongemerkt nader tot de natuur zullen komen.

Vanaf 1936 gaf de TKC een eigen blad uit dat na een prijsvraagje, op voorstel van ir. Kuiper van Architectenbureau Granpré Molière, Verhagen en Kok Onze eigen tuin werd genoemd.

De titel moest uitdrukking geven aan zowel de idee van Vreewijk als een collectieve tuin als aan het feitelijke bezit van een eigen tuin door de bewoners. Het blad, dat lange tijd elk kwartaal verscheen, vormde naast de keuringen hét gezicht van de TKC. De inhoud spitste

ontwerpen voor voorbeeldtuinen

— — — — — TUIN-ONTWERPEN. — — — — —

BESCHRIJVING BEHOORENDE BIJ TUIN-ONTWERP A.

Bij dezen tuin bevindt zich de ingang aan den zijkant; een situatie, zooals deze zich voordoet bij gangpaden, enz. Dit heeft het voordeel, dat men niet gedwongen is, den tuin door een pad in twee helften te verdeelen, wat dikwijls noodzakelijk is, als de ingang zich aan de achterzijde bevindt.

Als regel kunnen wij de paden in onze tuinen, als een noodzakelijk kwaad beschouwen en daarom moet men nooit meer paden aanleggen dan noodig is. En wanneer men om de één of andere reden een pad moet aanleggen is het gewenscht, dat dit pad zooveel mogelijk met den aanleg harmonieëert.

In bovengeplaatste schets, waar een pad gelegd moest worden naar het schuurtje, is dit bereikt door gebruik te maken van onregelmatige flagstones. Doordat zij op eenige afstand van elkaar gelegd zijn, wordt het gazon niet verdeeld en het bruinrood van den steen vormt met het groen van het gras een warme combinatie. Hoewel het gebruik van natuursteen altijd is aan te bevelen, kan met behulp van imitatie-flagstones een aardig effect bereikt worden.

BESCHRIJVING BEHOORENDE BIJ TUIN-ONTWERP B.

Hier bevindt zich de ingang aan de achterzijde van den tuin en wil men van dezen ingang gebruik maken, dan kan dit niet zonder pad gebeuren. Immers het gras zou bij veelvuldig gebruik al gauw kaal geloopt zijn, om van de modder, als het regent, maar niet te spreken.

De aanleg van dezen tuin is strak en recht van lijn, evenzoo die van het pad.

Als materiaal is hier de keuze gevallen op z.g. bazaltine-tegels. Als men bij den aanleg van zijn tuin overgaat tot aanschaffing van tegels is men duurder uit, dan wanneer men grind koopt, maar daar staat tegenover, dat U, als de tegels goed gelegd zijn, van verdere kosten af bent, wat bij grind niet het geval is.

En een tweede voordeel is, dat U bij het gras knippen geen last hebt van in het gras geschopte kiezels.

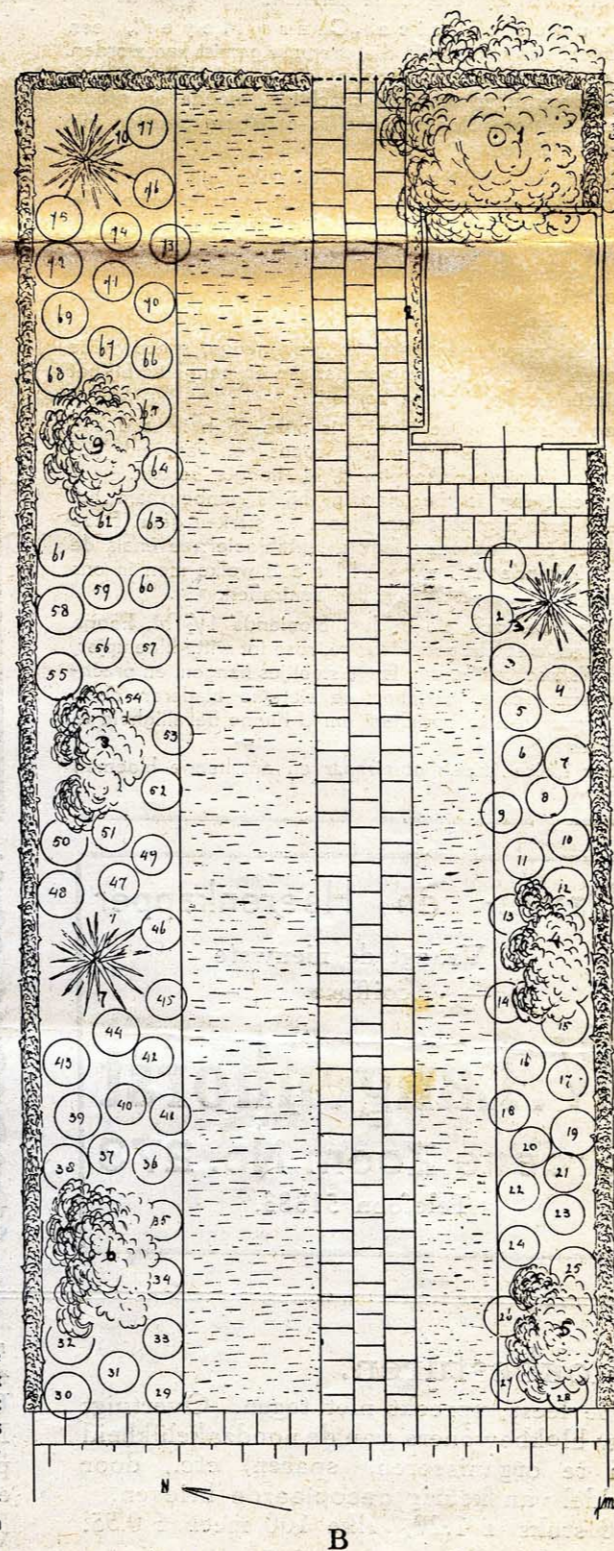
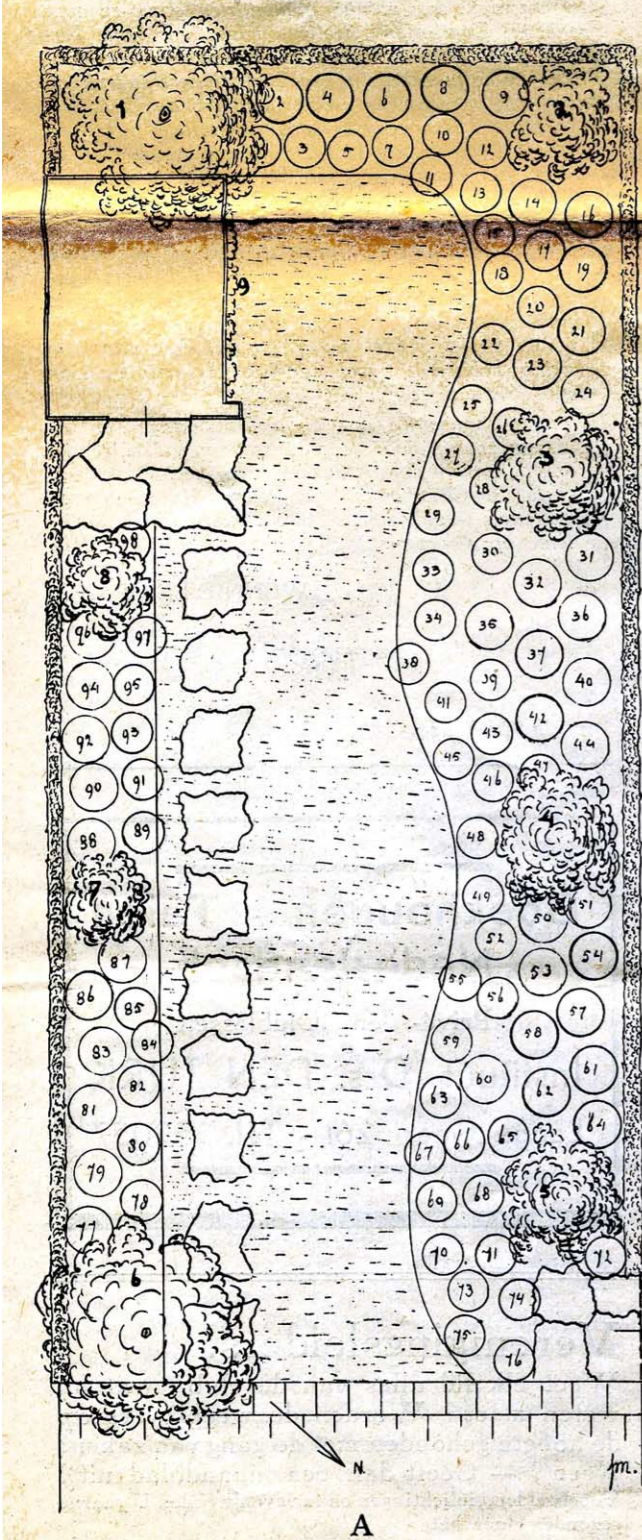
Deze tegels komen voor in de kleuren grijs en bruinrood. De grijze tegel vormt dikwijls de bestrating van de trottoirs en is vooral bij de rolschaatsende jeugd zeer geliefd. Ook de terrasjes achter de woningen zijn er veelal mee belegd. En zij zijn als padmateriaal héél goed te gebruiken. Doch waar het eenigszins kan, geef ik aan den rooden tegel de voorkeur; ik vind hem mooier dan den grijzen, die soms wat saai en koud aandoet.

Nu gebeurt het wel dat men beide kleuren in één pad verwerkt, men heeft dan, om den anderen een grijzen en een rooden tegel gelegd. Maar dat is iets, wat U nimmer doen moet, dit is niet rustig en doet aan den tuin als geheel afbreuk.

Wat de verdere aanleg en beplanting aangaat is de beknopte plaatsruimte oorzaak, dat wij er hier niet dieper op kunnen ingaan. Maar ieder, die belang stelt in de hierboven afgebeelde ontwerpen, kan aan ons Adviesbureau — gratis — een groot op schaal geteekend ontwerp bekomen.

Dit ontwerp, dat voorzien is van een volledig beplantingsplan, kan dan daar nog mondeling toegelicht en verklaard worden.

Dus wij verwachten U op onze adviesavonden, die gehouden worden iederen Maandagavond van 8-9 uur in het Jagershuis, Weimansweg 70.

2 voorbeeldtuinontwerpen uit 1940

zich toe op voorlichting over de inrichting, de aanleg en het onderhoud van de eigen tuinen, over de verantwoordelijkheden van de bewoners ten aanzien van het collectieve groen, over misstanden en problemen die zich op dat vlak voordoen (vernietiging door jeugd of volwassenen). Vaak waren er ook algemenere artikelen in opgenomen die het wel en wee van het tuindorp ten goede kwamen. Een vast onderwerp werd de uitslag van de tuinenkeuring.

In de hoogtijdagen van de TKC vond elke maandagavond voorlichting plaats. Ook was er een jaarlijkse tentoonstelling, werden er activiteiten voor kinderen georganiseerd, waren er filmavonden en werden er lezingen gehouden. De TKC is nog steeds actief, keurt twee maal per jaar 5.500 tuinen en geeft nog steeds een blad uit dat echter wel aan inhoud en vormgeving heeft ingeboet.

Keuring

Vanwege de grote toename van het aantal tuinen in de loop der jaren en het ontbreken van enige druk op het onderhoud van de achtertuinten, werd in 1935 besloten de keuring te beperken tot juist deze, waarmee de keuring van de voortuintjes kwam te vervallen. Uitgezonderd de voortuinten die als achtertuint kunnen worden beschouwd (zoals aan het Maarland); de tuinen van hoekhuizen waar zij- en achtertuint één geheel vormen; en tevens de tuinen die "speciaal het aspect van het tuindorp" verhogen (aan de Dreef). Deze laatste groep zou eenmaal afzonderlijk worden gekeurd.

De keuring, uitgedrukt in onvoldoende, voldoende, goed en later ook uitmuntend, werd toegespitst op: onderhoud van paden, perken, planten etc.; aanleg en beplanting; vormgeving van de tuin; aantal gewassen en kleurschakering. De eisen waren streng, zo komt uit een nadere specificatie uit 1941 naar voren. Hierin werd gesteld dat de inspectie niet vanuit de woning mag plaatsvinden; de keurders moeten de tuin in gaan. Voorwaarden voor een goed onderhoud zijn: los gemaakte aarde, geen onkruid of uitgebloeide bloemen, goed geknipt gras en geen diepe geulen langs de randen van het gras. Hoewel de vormgeving onderhevig is aan smaak, geldt niettemin een aantal regels; zo mogen de paden niet te breed

zijn, rechte lijnen moeten strak zijn, en wanneer gebogen zuiver van vorm. Grasranden mogen niet te smal zijn, het aantal perken moet beperkt blijven en er mogen geen bekistingen zijn. Bij de beplanting moet worden gelet op harmonische kleurcombinaties en een goede schikking naar bloeitijd en hoogte.

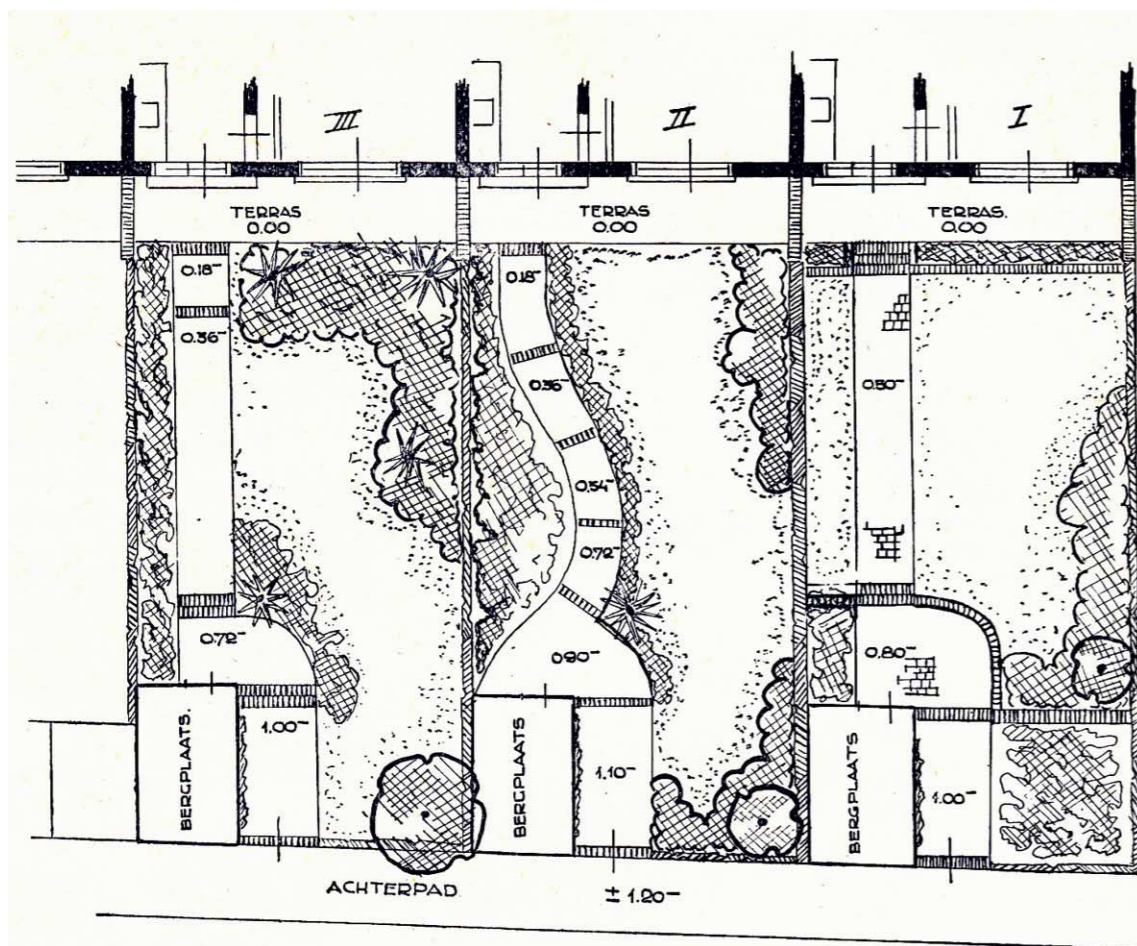
In 1942 bedroeg het aantal te keuren tuinen 5.300. Dit aantal zou in de jaren daarna nauwelijks veranderen. Zo ook de honorering die nog steeds bestaat uit ereprijzen, eerste, tweede en derde prijzen.

Hoewel het verkrijgen van tuinkeurders een steeds groter probleem wordt, zet de TKC haar inspanningen voor zorgvuldige aangelegde en goed onderhouden tuinen anno 2010 onverminderd voort, niet alleen in het belang van de eigen bewoners maar ook tot behoud van het karakter van Vreewijk als tuindorp.

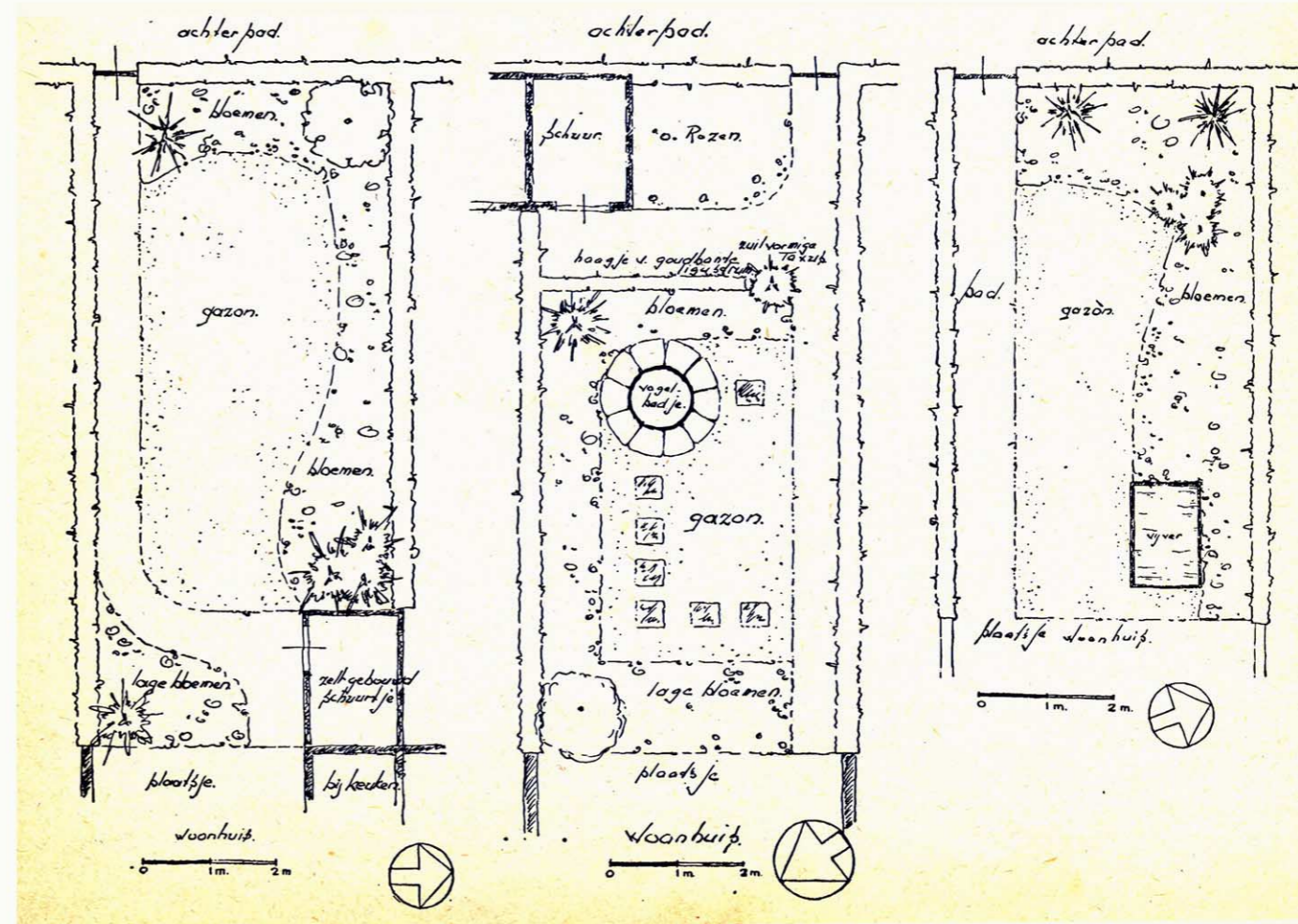
Het nut van nutstuinen

In de oorlogsjaren kregen veel tuinen geheel of gedeeltelijk een nutfunctie, bloemen maakten plaats voor groenten en vooral voor tabakspianten. De TKC erkende de onvermijdelijkheid hiervan, maar bleef zich bewust van haar rol. Men besloot ook hierover voorlichting te geven en vanwege de tijdelijke aard een prijsje beschikbaar te stellen voor de beste moestuin. Criteria werden een verzorgde indruk, rangschikking op kleur en zicht vanuit het huis. Men zag ook een voordeel in het nieuwe gebruik; het bood de mogelijkheid om de verwaarloosde tuinen aan te pakken!

Het collectieve groen liep in deze periode aanzienlijke schade op. Veel bomen, waaronder mooie en zeldzame exemplaren werden illegaal gekapt en opgestookt. In het laatste oorlogsjaar sneuvelde, op een na, een rij bijzondere vleugelnoten aan de Kortewelle. De binnenhoven veranderden in 'volkstuinten'. Andere werden, evenals de plantsoenen, door kinderen als speelterrein gebruikt met aantasting van het aanzien als gevolg. Na de stopzetting van de afhaaldienst van de Gemeentelijke Vuilverbranding stortten bewoners er ook hun huisvuil. Desondanks oordeelde de directeur van de NV Vreewijk na de bevrijding: "Het tuindorp heeft zichtbaar schade geleden door het gedrag van vele bewoners, toch

1950

1951

voortuinen aan de Voorde

tuinen langs de Lede in 1950

vermeenen wij dat het dorp, vergeleken bij andere stadswijken van Rotterdam de vergelijking in het algemeen gunstig doorstaat." (Valten, 85-86). Hij verwachtte drie jaar nodig te hebben voor het herstel van de beplanting waarbij de voor de oorlog uitgezette koers leidraad bleef. De binnenhoven werden weer in hun oorspronkelijke staat teruggebracht, met gazons en een passende heesterbeplanting. De Gemeentelijke Plantsoendienst herstelde de schade langs openbare weg en de TKC ijverde voor een hernieuwde aandacht en zorg van bewoners voor hun eigen tuin.

Voorbeeldtuin ter educatie

Bij de voorlichting over de inrichting en aanleg van tuinen werd herhaaldelijk gebruik gemaakt van voorbeeldtuinen om het tekort aan kennis en ervaring van bewoners op dit gebied aan te vullen. De mogelijke voorbeeldtuintjes van het eerste uur zijn niet teruggevonden. Wel zijn zes tuinplannetjes uit 1928 bewaard gebleven, als bijlage in de brochure *Ons Tuintje* (ongedateerd, E.M. Mandersloot), die de functie van voorbeeldplan lijken te hebben gehad gelet op de omschrijving in enkele beplantingsoverzichten met een onderscheid in hoogte en omvang van struiken en planten, al of niet groenblijvend en/of bloeiend. De tekst geeft echter geen uitsluitel over de toepassing.

In drie overzichten worden respectievelijk een Gouden Regen, een Canadapopel en een Plataan als bomen van Vreewijk genoemd. Kennelijk werden deze soorten in de tuinen geplaatst. De plannen voor de grotere tuinen laten ook groentebedden zien. Opvallend is het 'plaatsje' bij het hekje naar de openbare weg in vijf van de zes plannen.

De voorbeeldtuinen volgden de 'mode' van de tijd, zo laat een tweetal andere voorbeeldplannen uit het eerste oorlogsjaar zien. Een pad wordt als een "noodzakelijk kwaad" beschouwd en ondergeschikt aan het totaalbeeld. In plan A wordt het gevormd door een strook los in het gras liggende "stepping stones". In het tweede voorbeeld leidt een pad van "bazaltine-tegels" in de geest van de rechtlijnige aanleg van de tuin op zakelijke wijze rechtstreeks naar

de achterdeur van de woning. De overgangsruijme, het 'plaatsje' bij het ingangshekje is verdwenen. De bijbehorende plantenlijsten van deze twee voorbeeldtuinen konden met advies op de informatieavond worden verkregen.

Dat de voorbeeldtuin bewust als een middel ter educatie werd ingezet, komt ook naar voren in het voornemen van het TKC in het najaar van 1942 om modeltuinen aan te leggen in Tuindorp Vaan, waar 400 woningen werden betrokken door evacués en binnenstadbewoners. Ze waren onbekend met de idee van Vreewijk als een "idylle" en met het bezit en onderhouden van een tuin. In 1950 ontwierp tuinarchitect K. de Wit drie voorbeeldtuin voor de duplexwoningen aan de Dordtse Straatweg waarbij een hoogteverschil van een meter tussen het achterpad en het terras achter de woningen overbrugd moest worden. Gemetselde muurtjes en de aanleg van rotstuintjes konden een oplossing bieden.

Een jaar later is er een drietal tuintjes in het TKC-blad opgenomen, ter inspiratie voor de net-niet-prijswinnaars. Ze tonen enige invloed van de toen populaire Deense tuinstijl.

Vanwege het ontbreken van een "harmonie tussen aanleg beplanting en onderhoud" in veel tuinen tekende De Wit in 1956 opnieuw drie voorbeeldtuinen en deed nogmaals de elementaire beginselen van een goede tuinaanleg uit de doeken. Ten opzichte van de eerdere voorbeelden laten ze een sterk vereenvoudigde opzet zien. Uitgangspunt voor de inrichting is het scheppen van rust en ruimte. Tweederde van het terrein is bestemd voor gazon en pad en een derde voor beplanting.

Het jaar daarop vindt voorlichting plaats over de aanleg van de paden in de tuin, terwijl in 1958 een onderhoudsvriendelijke 'leeftuin' als voorbeeldtuin zijn intrede doet. Het gazon is vervangen door tegels. De voorbeelden waren met toestemming overgenomen uit het gelijknamige blad *Onze Eigen Tuin* van kwekerij Moerheim in Dedemsvaart.

zijn tweede tocht naar het Andesgebergte in Peru. We hebben hierover kunnen lezen in de nieuwsbladen. De vorige lezing van Dr. de Booy was een overweldigend succes. Uit het bovenstaande kan blijken dat het bestuur van de

T.K.C. steeds zijn best doet een aantrekkelijk programma samen te stellen, hoewel het niet altijd meevalt weer iets nieuws te vinden, liggende binnen de doelstellingen van onze vereniging. A. G.

Tuinontwerpen

In ons tuindorp zijn gelukkig heel wat goede tuinen. Goed in die zin, dat aanleg, beplanting en onderhoud een harmonisch geheel vormen. Maar groter nog is het aantal tuinen, waarbij veel arbeid aan de aanleg is besteed en de resultaten niet dienovereenkomstig zijn.

Met cursisten voor de vakopleiding tot hovenier (tuinman), wandelde ik deze zomer nog al eens langs de tuinen. Vaak heb ik hen op het bovenstaande moeten wijzen. Dit was voor mij aanleiding weer eens wat te schrijven over tuinaanleg. Mijn assistent tekende voor U drie tuinontwerpen. Daar kom ik straks op terug, eerst iets over tuinaanleg in het algemeen.

De aanleg moet er op gericht zijn de tuin zo groot mogelijk te doen lijken. Dat bereikt U nooit door het stukje grond te versnipperen in bloembedjes en paadjes. De drie elementen voor een goede tuin zijn, een groot gazon, een pad aan één zijde en een bloemborder. Daarbij is ruim $\frac{2}{3}$ gras en pad en $\frac{1}{3}$ voor beplanting.

Vindt U dat er dan weinig planruimte is? Welnu, de eisen die men gewoonlijk aan een tuin stelt zijn,

ruimte en rust, weinig onderhoud en geringe jaarlijkse kosten.

Ruimte en rust krijgt men door grote ongebroken vlakken en beperking ten aanzien van de beplanting. Heesters en planten vormen de meubilering van de tuin. Te veel meubelen, hoe mooi op zichzelf, maken Uw kamer niet fraaier. Zo ook in de tuin. Een kleine, goed geplante border met een gazon op de voorgrond, geeft een verrassend groot effect.

Weinig onderhoud hebt U aan een gazon zonder grasbanden, zodat het geheel met de grasroller kan worden gesneden. En de terugkerende kosten? Ook bij de meest zorgvuldige keuze van vaste planten is er altijd verlies, is aanvulling ieder jaar noodzakelijk. Het is duidelijk dat de kosten evenredig zijn aan de te beplanten oppervlakte.

Komaan, ik wil het bij deze korte opmerkingen laten. Bezie Uw tuin. Overweeg of radicale omwerking nodig is. Zo ja, bestudeer de schetsen. Put daaruit de idee voor Uw tuin. Door liefde, geduld en de spa begint een nieuwe tuin onder Uw handen vorm te krijgen. Vele jaren zult U er met genoeg en op neerzien.

K. de Wit, tuinarchitect.

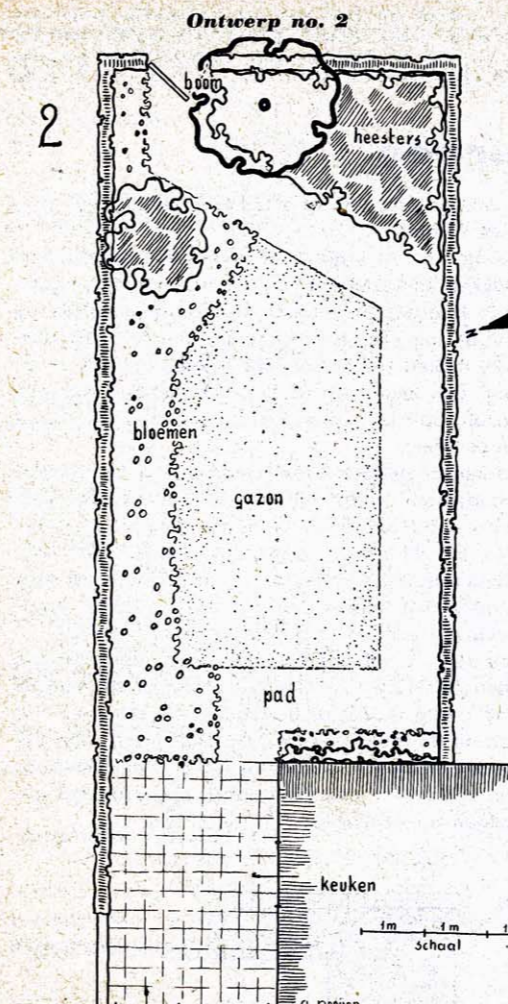
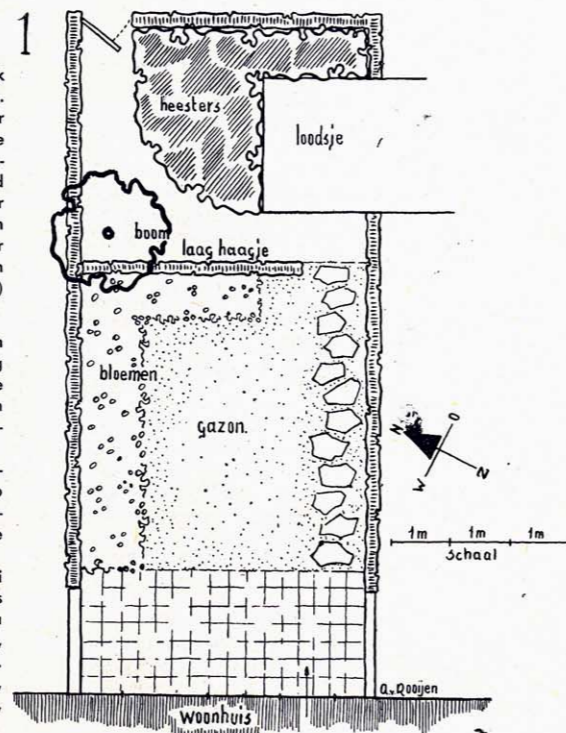
Ontwerp no. 1

Een tuintje met een fietsloods. Deze moet gemakkelijk bereikbaar zijn. Voor het pad kunt U fijn grint gebruiken. Flagstones (natuursteen of van beton gemaakt) zijn mooier en beter. Is de fiets opgeborgen, dan komt U over enkele stapstenen die in het gazon liggen, op het terras. De stapstenen niet recht achter elkaar maar enigszins verspringend leggen. Onderlinge afstand van midden tot midden der stenen 50 cm, dan wordt het pad gemakkelijk belopen. Van uit Uw huis heeft U een aardig gezicht op de bloemborder aan de zonzijde met op de voorgrond een ruim gazon. Een haagje van lavendel of lage berberis (hoog 50 à 60 cm.) scheidt de fietsentree van de eigenlijke tuin.

De beplanting moet bij voorkeur van het terrasje uit, in hoogte oplopen tot aan de boom en dan naar de opening in het haagje af dalen. Vanuit het gazon staan de laagste planten vóór, de hogere in het midden en de hoogste tegen de heg. Om enig idee te geven betreffende geschikt beplantingsmateriaal volgen hier enkele namen.

Hoogste rij: Geum borisii (rood), Erigeron (blauw), Helinium (geel), Phlox (rose), Delphinium (blauw), Monnikskap (donker blauw), Vingerhoedskruid in de hoek, daarna Salvia-memerosa (purper), Achillea filipendula (geel), Half hoge dahlia's (wit), Leeuwenbekken (rose).

Middelste rij: Alyssum saxatile (geel), Geranium endresii (zacht rose), Rudbeckia (geel zwart hart), Dicentra spectabilis (gebr. hartje), Liatris spicata (paars), Coreopsis grandiflora (meisjesogen geel), Lichnis chalcadonia (brandende liefde, rood), Ires germanica (blauw), Trollius (geel), Petunia (wit). Voorste rij: Alyssum bentami (wit), Dianthus deltooides (rood), Armeria (Engels gras), Verbena, Asters (laag), Petunia (rose), Vaste violen (wit), Lobelia (blauw).

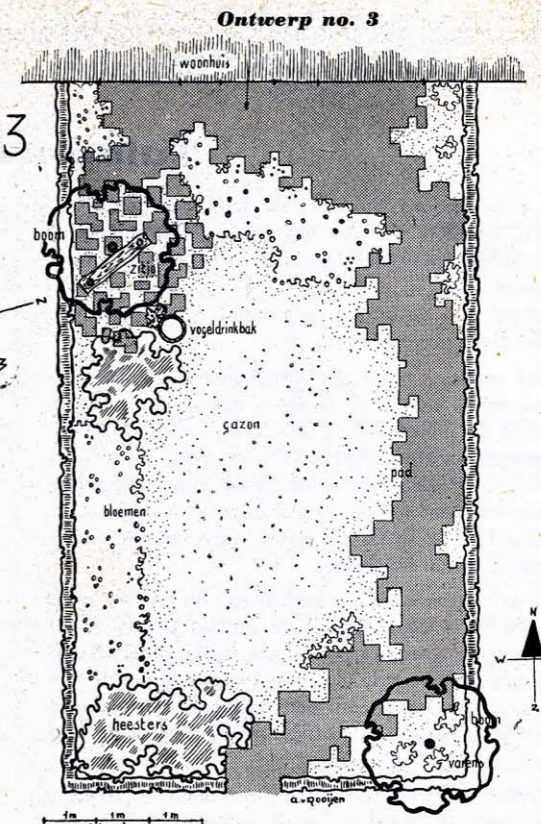
Voor deze wat grotere tuin is aangenomen dat de fietsbergplaats tegen het huis is aangebouwd. Is de samenstelling van het gezin zodanig dat vele voeten en fietsen door de tuin gaan, dan is een gesloten pad wel noodzakelijk. Dit gesloten moet echter niet te letterlijk worden opgevat. Betonpaden komen wel het minst in aanmerking. Echte of cementen flagstones kunt U gerust enige centimeters uit elkaar leggen. U krijgt dan mooie groene afscheidingen tussen de stenen. Met klinkers, plat of in figuren gelegd, of met gebroken betontegels kunt U aardige effecten bereiken. Het pad bij voorkeur 5 cm lager dan het gazon, het gras met een zachte ronding naar het pad.

Wordt er niet druk gelopen, dan bij het tuinhek een stukje gesloten leggen en daarna stapstenen. Hiervoor kunt U ook trottoirtegels gebruiken. Bovenkant gelijk met de aarde en 8 à 10 cm gras tussen de tegels houden. Waarom zou U de verkeerde kant niet boven leggen? Die is ruwer en daardoor natuurlijker in het tuinbeeld.

Ook hier de bloemen aan één zijde op de zon en het pad in de schaduw van de heg.

Ontwerp no. 3

Wij hebben hier het probleem van de tuinen aan het Maerland. Het toegangshek van de straat ligt recht tegenover de huiskamer. Waarschijnlijk hierdoor ligt in de meeste tuinen een pad in het midden. De tuin is daardoor in twee delen gesplitst en van de ruimtewerking is veel verloren gegaan.

Wij hebben in gedachte alle stenen uit het middenpad opgenomen en daarmee — in een plat onregelmatig verband — een nieuw pad gelegd langs de heg aan de schaduwzijde. Zie eens wat een ruimte er gewonnen is. Een mooi gazon, bloemen tot vlak bij het huis en een border aan de zonzijde. Onder de boom een gezellig zitje. Een drinkbak of een kleine vijver voor de vogels en de vissen.

Veel ruimte, veel gras, geen randen, dus vlug geknipt. Betrekkelijk geringe, maar voor de kleurwerking voldoende planruimte, waardoor de steeds terugkerende kosten voor plantenmateriaal beperkt zijn.

Wij wensen U uit de drie ontwerpen een passende keuze en veel succes.

Gazons

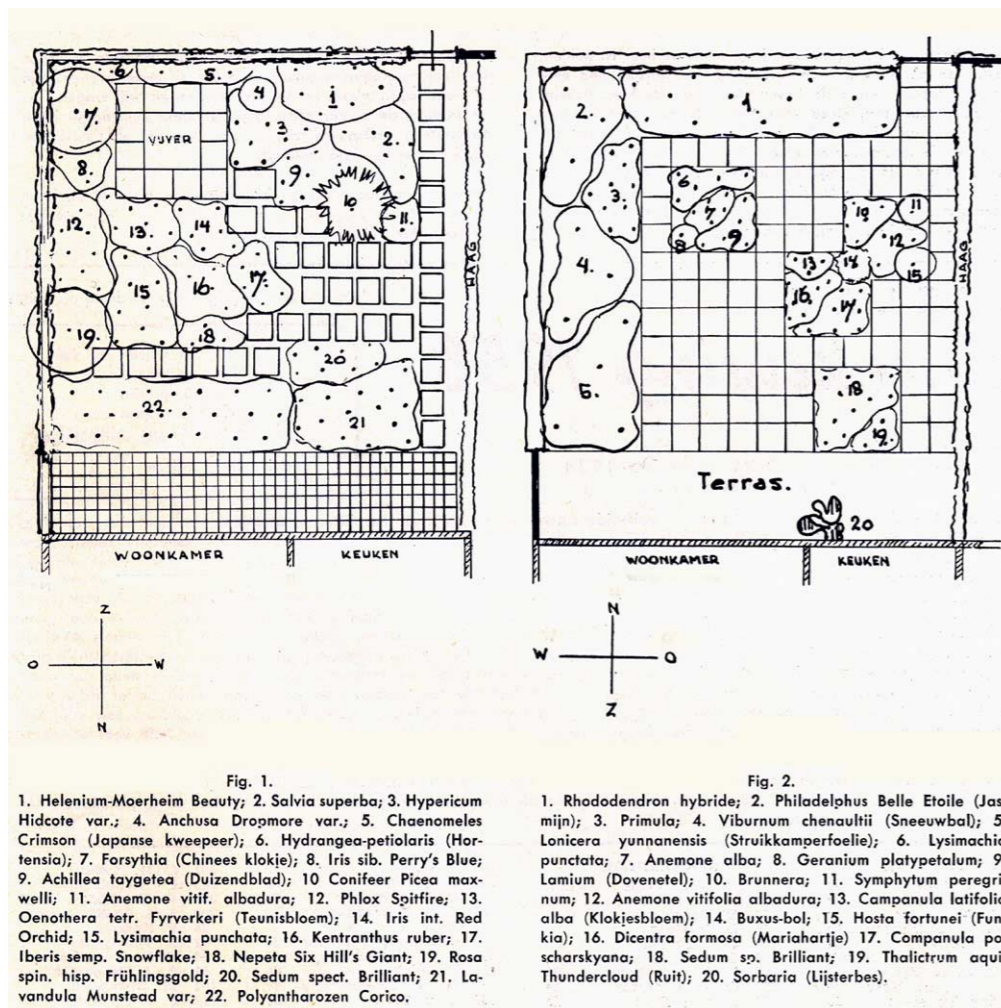
Nee, wij zullen nu niet opnieuw schrijven over de aanleg van het gazon. Dat hebben wij immers in de uitgave van 1955 uitvoerig gedaan. Hebt U deze niet bewaard? Wel, dat is jammer. Het had U misschien zo goed te pas kunnen komen als U de tuinaanleg gaat veranderen. En als U dat niet van plan bent, bewaar deze tuinontwerpen dan toch. Mogelijk kunt U er later een ander een plezier mee doen, die stordig geweest is en deze aflevering niet bewaarde.

Slibcompost

Sinds twee jaar hebben wij voor de leden slibcompost gekocht en gedistribueerd. Wij willen ons ook in het voorjaar 1957 hiermede belasten. De compost-mest blijkt goed te voldoen, gezien de resultaten en de bestelde hoeveelheden. Bestellingen kunnen worden opgegeven door middel van inliggend formulier. De prijs zal f 2,60 à f 2,70 bedragen per baaltje van 25 kg, voldoende voor 20 m² gazon of border.

Prijzen 1956

Wat de prijzen dit jaar zullen zijn blijft voor U nog een verrassing. De bezorging zal vóór St. Nicolaas plaats hebben. Klachten over de prijzen worden tot 20 december in behandeling genomen, daarna niet meer.

2 voorbeeldtuinontwerpen uit 1958

In de jaren zestig verdwijnt de voorbeeldtuin als voorlichtingsinstrument uit beeld.

Heggen voor een vrij uitzicht

Van meet af aan werd gestreefd naar een open en groen aanzien van de wijk. Daarom werden bij wijze van proef schuttingen en afrasteringen geweerd. (ex: 'N.V. "Vreewijk" Eerste Rotterdamse tuindorp', Volkshuisvesting, 13 april 1921, 19) Op de perceelsgrens werden heggen aangebracht. Het experiment leverde al snel een "prachtig resultaat" op en werd voortgezet. Vanwege het gewenste vrije uitzicht werden ook de schuurtjes, die bij bouwplan 1 en 3 nog in de tuinen waren geplaatst, bij de volgende bouwplannen weggelaten. Voor zover nodig werden er bergplaatsen direct achter de woningen gebouwd. Als afscheiding tussen de huizen verhoogden ze tevens de intimiteit van elke woning (Idem, 21). Om reden van openheid was ook het houden van kippen of konijnen verboden omdat daarvoor ongetwijfeld een hokje zou worden gebouwd. Bij de eerste tuinkeuring in 1925 werden desondanks bouwsels in tuinen aangetroffen. Decennia later zouden er vanwege de NV alsnog schuurtjes in veel tuinen worden aangebracht.

De afmetingen van de heggen blijkt niet te zijn vastgelegd. De NV Vreewijk onderhield ze zelf en bepaalde daarmee ook de hoogte.

Voor de Tweede Wereldoorlog waren de heggen, afgezien van de beginjaren, amper onderwerp van discussie. Dat veranderde aan het eind van de jaren vijftig. Toen merkte het TKC-bestuur op dat de heggen in het dorp te hoog waren. Het signaleerde een wisselende hoogte en breedte van de heggen langs de wegen, met als gevolg een "uitermate slordige aanblik" (Onze eigen tuin aug. 1959). Als oorzaak werd genoemd het geringe onderhoud door de NV Vreewijk. Men beval de bewoners aan ze voortaan zelf te onderhouden en een afspraak met de burens te maken over de hoogte.

Niettemin gaf het bestuur enkele aanwijzingen. Als aan te houden maten adviseerde men: 1 meter hoog en 25 centimeter breed voor een afscheiding tussen tuin en pad. De heg tussen de tuinen onderling kon belangrijk lager zijn. De ideale vorm is niet rechthoekig maar met een iets smallere bovenkant zodat ook het lagere deel

ook goed licht kon krijgen.

Er werden in de loop der jaren verschillende beplantingsoorten toegepast: liguster (het meest gebruikt), meidoorn, beuk, buxus, haagbeuk en spirea. Verder zijn er taxus-, roos-, iep- en hulsthagen en een enkele keer wordt de dwergkwee (*Chaenomeles*) geplant (Enk bij Hovendaal).

Binnenhoven als kijkgroen

De TKC had geen directe bemoeienis met de inrichting en het onderhoud van de binnenterreinen. Die vielen onder het beheer van de NV Vreewijk. Wel uitte het bestuur vooral in de naoorlogse jaren voortdurend zijn zorg over het aanzien.

In 1961 bijvoorbeeld constateerde men dat de binnenterreinen moeilijk gevrijwaard bleven van rotzooi; op pas gemaaid gras werd rommel en eigen tuinvuil gestort. Bloemen werden vernield en een enkele keer zelfs gestolen. Ook speelden er kinderen, die putjes groeven en er kampeerden, wat kennelijk niet de bedoeling was. De binnenterreinen functioneerden nog altijd als kijkgroen; wandelaars en omwonenden moesten ervan kunnen genieten. Het bestuur wenste netheid. Alternatieve speelplekken waren in zijn ogen de Enk en de speelweide bij het Zuiderziekenhuis.

In 1967 riep het bestuur op niet alleen de eigen tuin te onderhouden, maar ook het algemene groen te beschermen: "Wij laten onze kinderen de binnenterreinen of de gazons van de openbare weg niet als speelterrein of als voetbalveld gebruiken. Wij leren hun de heggen, bloemperken en heesters te ontzien." Vanaf de jaren zeventig deden, zoals op talrijke andere plaatsen in de stad, vaak robuuste speelvoorzieningen hun intrede, waarmee weliswaar in een behoefte werd voorzien, maar ook het oorspronkelijke karakter van een open groene ruimte werd aangetast.

langs de Lede

2.3. HET AUTEURSCAP

Pieter Verhagen

J.M.C. Koert 2e van links op het terras van het Witte Paard

Pieter Verhagen (1882-1950) als groenontwerper

De beplanting van Tuindorp Vreewijk is volgens diverse bronnen vooral bedacht door Pieter Verhagen. Verhagen was bij uitstek een buitenmens en tuinman. Hij groeide op in Beverwijk, in een familie met belangstelling voor het buitenleven, flora en fauna. De interesse in natuur en landschap is altijd bij hem gebleven. Het verkeren en wandelen in natuur en landschap was voor hem een levensvoorwaarde, zo kon hij zich ontspannen.

De tegenstelling tussen stad en landschap formuleerde Verhagen als volgt (diss. Marinke Steenhuis, pag. 330): "Het landschap wordt bepaald door beplanting, de bebouwing is er ondergeschikt. In de bebouwde kom van een stad of dorp geldt het omgekeerde van de situatie op het land: het groen helpt daar vooral om met eenvoudige maar krasse middelen de actieve vitaliteit der natuur als tegenstelling met de gebouwen te doen voelen." Verhagen hechtte erg aan de gebruikswaarde van het landelijk gebied, wie er woont onderhoudt zijn omgeving en bewerkt zijn grond. Pieter Verhagen heeft altijd een fascinatie voor de thema's beweging en afwisseling gehad, geïnspireerd door C. de Sitte. De opeenvolging van beelden, de reeksen van indrukken die de wandelaar, fietser of automobilist al bewegend opdoet, vormde het hoofdingrediënt van Verhagens stedenbouwkundig oeuvre. (diss. Marinke Steenhuis, p.42-43). Hier kan een link gelegd worden met parkontwerpers in de Engelse landschapsstijl, die deze benadering ook volgden.

Hoe kenmerken zich de beplantingsplannen van Verhagen? Als we de vele plannen in de dissertatie van Marinke Steenhuis beschouwen, ontdekken we verwantschap in de opzet van de groenstructuren, het groenplan voor Vreewijk past in die reeks. Als mens met inzicht in de natuur heeft Verhagen een voorkeur voor bomen in groenstroken en niet in de verharding, ook plaatst hij bomen daar waar voldoende ruimte is. De groenstructuren worden gekenmerkt door hiërarchie: lanen, soms uit meerdere rijen opgebouwd langs hoofdwegen en enkele rijen of solitaires in smallere profielen als daar ruimte voor is en in de smalste profielen niets, hooguit voortuinen. De haag als belangrijke bouwsteen voor de groenstructuur zoals die in Vreewijk is gebruikt, zien we

soms ook in andere plannen (o.a. in 's Hertogenbosch). In Middelburg bij de wederopbouw van de binnenstad kiest Verhagen nadrukkelijk voor lindes als de stadsboom bij uitstek. De Dreef, misschien de meest stadse straat in Vreewijk, is ook met lindes beplant.

De sortimentskeuze in Vreewijk is zeer soortenrijk. Waarschijnlijk had dit te maken met de wens een eigen timbre aan elke straat te geven en met de maatverschillen die de straatprofielen kenmerken. We twijfelen wel enigszins aan de professionaliteit van Verhagen als groenontwerper. Wel is er ontwikkeling in de loop van de jaren. Bijvoorbeeld: Bij de planontwikkeling van de wijk Boeimeer aan de zuidkant van Breda is een opmerkelijke verandering te zien. Vroege plannen laten een stijve inkadring met bomen zien van het slingerende beekdal van de Aa of Weerij, in latere schetsen is dat weggelaten en spreekt het beekdal met zijn incidentele beplanting voor zich. Daaruit blijkt wel dat hij experimenteerde en geleidelijk tot de beste oplossing kwam.

Bijzondere bomen: invloed van J.M.C. Koert?

Waarschijnlijk was Verhagens betrokkenheid bij de groenstructuren en beplantingsplannen beperkt tot de verkavelingsplannen van de deelgebieden van Vreewijk en is de sortimentskeuze later door anderen bepaald. Verondersteld wordt dat de heer J.M.C. Koert, directeur van Vreewijk van 1923 tot 1950, zich bijzonder heeft ingezet voor het groen in al zijn soortenrijkdom in Vreewijk (bron: Een wandeling door Vreewijk, 1989). In 1941 kenschetste botanicus J.M. van Houten de wijk als een arboretum, waarvan de schoonheid met de jaren zal toenemen. Oorspronkelijk werden vooral "vaderlandse" bomen toegepast voor de laan- en straatbeplanting, zoals lindes, platanen, populieren, iepen, acacia's, kastanjes, wilgen etc. Daarna kwamen er op pleintjes en langs de singels gaandeweg wat meer uitheemse en zeldzame soorten. Dat laatste is waarschijnlijk de inbreng van de heer Koert geweest. Bij wandelingen door Vreewijk treffen we nog veel oude bijzondere solitaires aan. Echter er zijn de laatste tijd ook veel exemplaren gerooid en tot spijt van de omwonenden niet meer vervangen.

Manpad 1948

2.4. ONTWERPPRINCIPES EN MATERIAALGEBRUIK

Recapitulerend volgt hier een overzicht van de in de buitenruimte toegepaste ontwerpprincipes en bij de oorspronkelijke aanleg gebruikte materialen die in dit onderzoek gesignaleerd zijn.

twee groengebieden van formaat: de Valkeniersweide en het gebied bij De Enk

water als structuurdrager

bomen langs de belangrijkste straten

door hoekverdraaiing ontstaat ruimte voor collectief groen aan de voorzijde en voor binnenhoven

elke straat zijn eigen timbre met bomen en hoge struiken in de voortuinen

straten verspringen van breedte, door verschillende rooilijnen straten met knikken

variatie in de diepte van voor- en achtertuinten, mede bepaald door de bezonning

geen tuinen maar verharding bij winkels

afwisseling van privé voortuinen en collectieve voortuinen

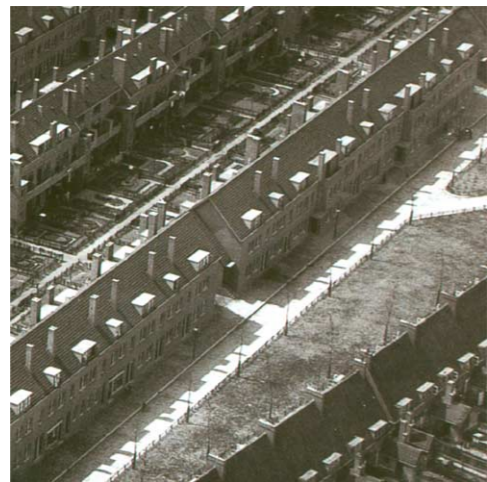
paden in de vorm van een ganzenvoet, waardoor logische looplijnen ontstaan

goede doorloopbaarheid van de achtergebieden via weelderige binnenhoven en -paden

smal beklinterde rijbanen meestal niet in het midden

op een aantal plaatsen collectieve voortuinen als kijkgroen i.p.v. privétuinen (foto Jagerslaan)

collectieve binnenhoven met een formele opzet vaak omzoomd door hagen

overall hagen als erfafscinding, vaak maar 0,6 m hoog aan de voorkant en 1,2 m achter

schuurtjes niet op de erfafscinding zodat de volledige erfafscinding een haag kon zijn

bomen, struiken en klimplanten in de tuinen

een zeer gevarieerd sortiment

bijzondere oplossingen voor hoeken, zowel met groene als met stenen materialen

bomen in straten daar waar ruimte is

schaarse verlichting

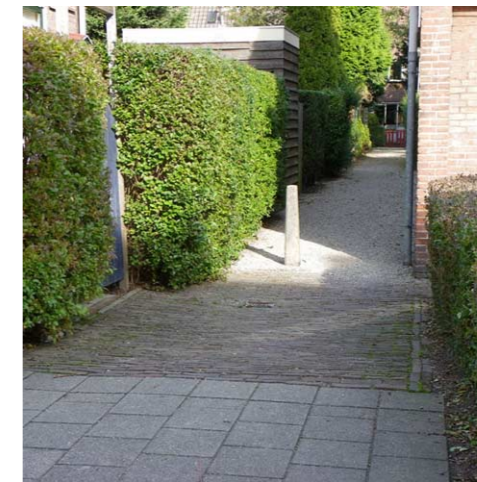
verlaging van de stoep bij zijpaden

bomen in grasstroken langs een aantal straten

wilgentenen om de oevers vast te houden en waterplanten als oeververfraaiing

klinkers op de overgang naar de achterpaden het is onduidelijk wat de lengte van deze klinkerstrook voorheen was

klinkers op de rijbanen en trottoirs kopse rollagen met strekken als banden (uitsnede uit een foto van Manpad)

achterpaden halfverhard

houten tuinhekjes

recente kaart van Vreewijk (bron De Nijl architecten)

3. OMGEVINGSANALYSE: VREEWIJK NU

Na de analyse van de oorspronkelijke aanleg en de gedachten daarachter, volgt nu een analyse van de huidige situatie. Daarbij wordt gekeken naar tuindorp Vreewijk als een eenheid maar ook naar een aantal aspecten die bij de planvorming een belangrijke rol zullen spelen.

Het gaat om de volgende invalshoeken:

- het openbare en collectieve groen
- de privé-tuinen
- de verkeersstructuur en het parkeren
- de hoofdstraten en bijzondere knooppunten
- de straatprofielen
- de peilverschillen
- de doorloopbaarheid van het tuindorp
- de waterhuishouding
- voorzieningen voor ontspanning, sport en spel
- objecten in de buitenruimte
- de betekenis van de openbare ruimte in Vreewijk voor de sociale cohesie
- duurzaamheid en milieu

inventarisatie huidig bomenbestand in het door de gemeente
 beheerde openbaar gebied naar grootte en soort
 bron: gemeente Rotterdam

- Acer
- Aesculus
- Ailanthus
- Alnus
- Amelanchier
- Betula
- Carpinus
- Catalpa
- Cedrus
- Cercis
- Corylus
- Crataegus
- Fagus
- Fraxinus
- Ginkgo
- Gleditsia
- Juglans
- Laburnum
- Liquidambar
- Liriodendron
- Magnolia
- Malus
- Metasequoia
- Ostrya
- Platanus
- Populus
- Prunus
- Pterocarya
- Pyrus
- Quercus
- Robinia
- Salix
- Sophora
- Sorbus
- Taxodium
- Taxus
- Tilia
- Ulmus

0 250 500 Meters

3.1. OPENBAAR EN COLLECTIEF GROEN

Een heldere hoofdgroenstructuur

Uit de kaart van het bestaande sortiment bomen in de openbare ruimte komt de hoofdstructuur van Vreewijk uit de oorspronkelijke aanleg nog duidelijk naar voren. De heldere hiërarchie die de groenstructuur had bij de aanleg gekoppeld aan de straat- en singelprofielen, is nog steeds goed herkenbaar. De hoofdstructuur bestaat uit een kruis, gevormd door Langegeer en Groenezoom, door de Lede en omringende verkeerswegen: de Dordtsestraatweg, Groene Hilledijk en de Bree en Beukendaal. Binnen deze structuur zijn een aantal straten met een breder profiel beplant met bomen, ze zorgen voor een verdere structurering van de wijk. Het gaat om de Lange- en Kortewelle, de Dreef, Hovendaal en Iependaal.

Het gebruikte sortiment is nog steeds zeer rijk, getuige de vele kleuren die op de bomentekening op [blz. 34](#) zijn gebruikt. Iedere kleur staat voor een andere boomsoort.

Bomen in de openbare ruimte

De Dreef, de meest stadse straat binnen Vreewijk, is conform het oorspronkelijk ontwerp nog steeds beplant met linden. De Lede is een bochtige romantische singel met een soortenrijk sortiment, divers en losjes in de taluds geplaatst met hier en daar een bomenrijtje. Bij de Brink op het knooppunt is de centrumfunctie benadrukt door de aanplant van zware paardenkastanjes. De straten van de Vlieger hebben verder nauwelijks bomen en kregen voorheen hun eigen timbre door in elke straat verschillende heesters of kleine bomen in de voortuinen aan te planten. Die zijn nu grotendeels verdwenen door ouderdom en niet vervangen.

De Langegeer is een voormalige poldersloot en de bedoeling van de ontwerpers was daarnaar te verwijzen. De rechtheid en het verre zicht doen dat zeker, maar het sortiment en de veelheid van de boombeplanting lijkt veel op die van de Lede, terwijl juist het karaktersverschil tussen beide wateren belangrijk werd geacht. Op de vroege tekeningen waren het in elk geval veel minder bomen die de Langegeer begeleidden dan er nu staan.

Oorspronkelijk was de Groenezoom beplant met meerdere rijen linden, westelijk in een opzet met middenberm waar een tram gelopen heeft en oostelijk met linden aan weerskanten. Ook zien we in dat deel kersen en vakken met rozen op de bestekstekeningen. In het westelijk deel staan nog steeds linden. In het oostelijke is er van alles gewijzigd: er staan linden en kersen vlak daarlangs aan de noordzijde en paardekastanjes aan de zuidzijde van de weg.

Binnen de sterk noord-zuidgerichte verkaveling van het grootste deel van Vreewijk ten zuiden van de Groenezoom en ten oosten van de Langegeer is sprake van enkele bijzondere profielen. Het ruime lange straatprofiel van Iependaal beplant met platanen, en de drie dwarsverbanden Korte- en Langewelle en Frankendaal bij de school. De Kortewelle is beplant met fraaie vleugelnoten. Het opvallend brede profiel van de Langewelle wordt vooral gekenmerkt door een brede haag aan de noordkant van de weg en enkele kleine esdoorns. Frankendaal met de school heeft een rij flinke esdoorns in een middenberm. Op oude foto's zien we daar Italiaanse populieren. De mooie gerende straatruimte van Hovendaal krijgt extra allure door de veelheid aan paardenkastanjes.

De Valkenierswijk en de Landbouwbuurt zijn minder rijk bedeed, maar profiteren natuurlijk wel van de nabijheid van de Valkeniersweide met talrijke monumentale bomen. De gerende Jagerslaan, de overgang tussen beide buurten, wordt gekenmerkt door een aantal forse catalpa's en enkele andere soorten. Een aantal straten zijn beplant met kleinere boomsoorten (o.a. sierappels) die zich schamel ontwikkelen in de verharding.

In heel Vreewijk treffen we nog een aantal monumentale bomen aan, in de binnenhoven, in het openbaar gebied en in de tuinen. Deze grote bomen zijn sfeerbepalend en zeer waardevol. Zoals de platanen tussen Vossepad en Slag, de sequoia bij Frankendaal, linden tussen Iependaal en Berkendaal, populieren tussen Mare en Meiland enz. Recent zijn de grote bomen in de binnenhoven en de achtertuinen geïnventariseerd omdat die gegevens nog niet in kaart waren gebracht ([zie blz. 36](#)).

beplanting op de Valkeniersweide

Lede

◎ boom

inventarisatie huidig bomenbestand met een diameter > 20 cm in de door Com-wonen beheerde binnenhoven en de bomen met diameter > 30 cm in de privé achtertuinen

verschaalde en weinig betekenisvolle sierbeplanting

Veel veranderingen in het openbaar groen

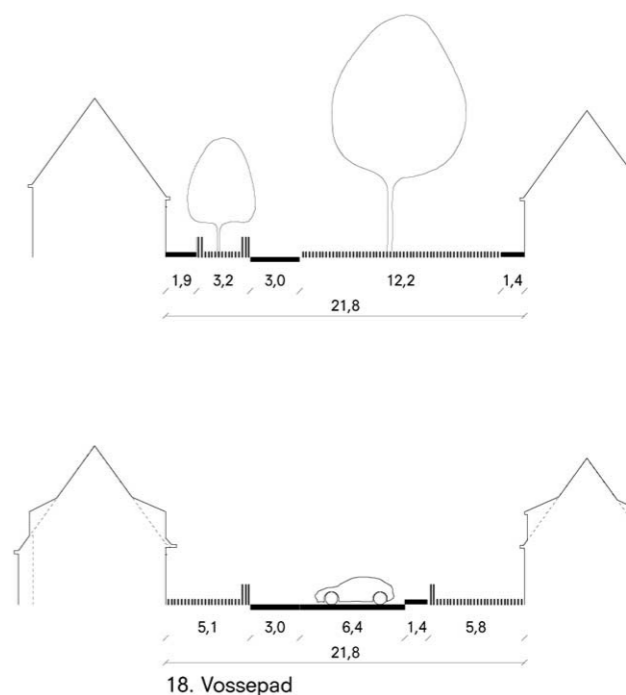
De collectieve groenzones aan de voorzijde van de woningen uit de oorspronkelijke aanleg, zijn op grote schaal verdwenen. Ze zijn vervangen door voortuinen of hebben een invulling gekregen als parkeerplaats of kijk-groen zonder veel gebruikswaarde, zoals aan het Vossepad (zie profiel hiernaast), de Molenwei, het Heggepad, de Jagerslaan, hoek Voorde en Weipad.

De beschikbare budgetten voor het groenonderhoud waren altijd al een bron van zorg in de wijk die zo vol met groen is. In de loop van de jaren is er regelmatig op bezuinigd dat leidt op veel plaatsen tot openbaar groen dat er verschaald en afgetrapt uitziet. Het uitlaten van honden leidt hier en daar ook tot ongewenste situaties. De groenstroken langs de straten fungeren veelal als hondenuitlaatgebied. Er zijn een aantal officiële hondenuitlaatzones aangewezen o.a. langs de Lede. In het gebied van de Enk ligt een hondenuitlaatveld.

De twee grote groengebieden

Twee grote groengebieden, het gebied tussen de Enk en de Smeetslandse dijk en de Valkeniersweide zijn ordenend voor de gehele wijk en ze hebben een belangrijke recreatieve betekenis voor jong en oud.

De Enk, was altijd bedoeld als uitloopgebied en voor sport en spel en gaf een ruimtegevoel als tegenstelling tegen de dicht bebouwde buurten die er ten noorden van liggen. Dat ruimtegevoel is nu veel minder door de bebouwing die in de groenzone terecht is gekomen en de privatisering van een groot aantal stukken van de Enk. De sporthal met de omringende verharde parkeerplaatsen detoneert en blokkeert het gevoel van ruimte. Van veel groen is geen sprake, met uitzondering van het lommerrijke karakter aan het uiteinde van de Langegeer bij de Smeetslandse dijk. Er liggen twee complexen van tuinen in het gebied. Aan de zuidoostkant ligt het ietwat slordige complex met nutstuinen. Het wordt door de gebruikers zeer gewaardeerd. Er zou hier vooral wat meer aandacht aan de hekken besteed moeten worden. Aan de westkant, tegenover de bibliotheek, ligt een fraai complex educatievetuinen. Binnen een groene omzoming

Vossepad vroeger en nu (bron: De Nijl architecten)

sporthal aan de Enk, erg veel verharding

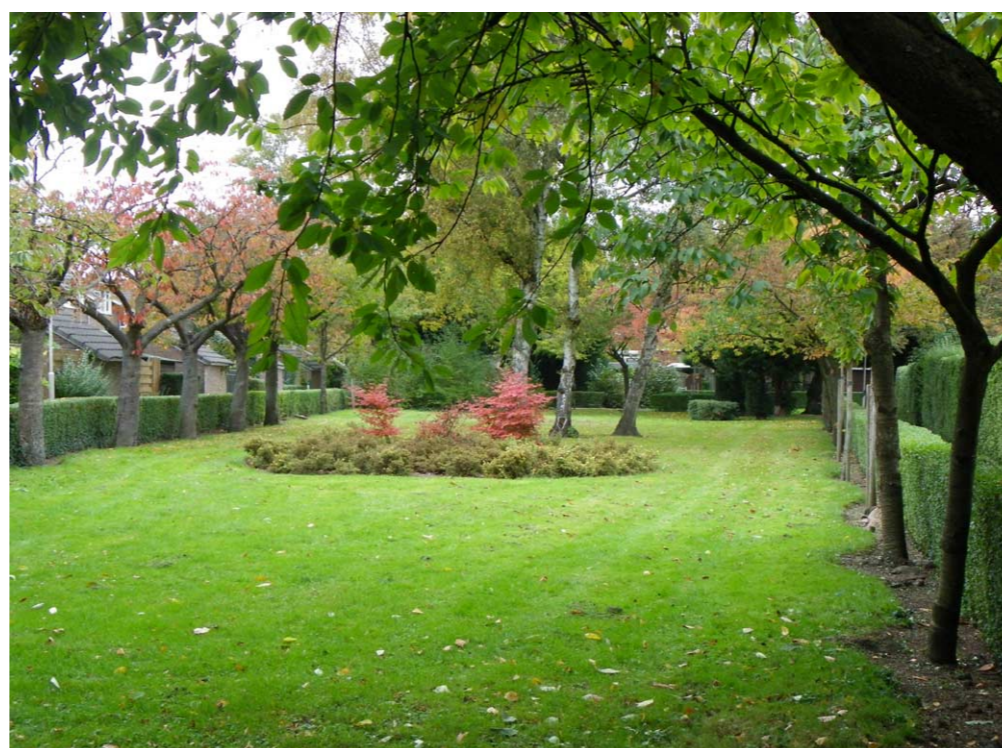
Langewelle, nieuwbouw en een collectieve haag

hondenuitlaatveld aan de Enk

de educatieve tuin aan De Enk

de mooiste binnenhof tussen Hovendaal en Dennendaal

de kruidentuin op het complex educatieve tuinen

nieuwe binnenhof achter het Weipad, kijkgroen met weinig gebruikswaarde

zijn hier o.a. schooltuinen, seniorentuinen, een kruidentuin en een heemtuin, stuk voor stuk met veel liefde onderhouden.

De Valkeniersweide is nu een uitloper van het Zuiderpark met monumentale bomen, soortenrijk en gardenesk als het Zuiderpark en in het verlengde liggend van De Dreef. Het is een gebruikspark zonder sierplantsoen met vooral veel ruimte voor actieve recreatie. De bomen op de Valkeniersweide dateren vooral uit de jaren '60, enkele uit 1945. Bij de renovatie van het Zuiderpark is een oost-west hoofd fietsroute door de Valkeniersweide gelegd.

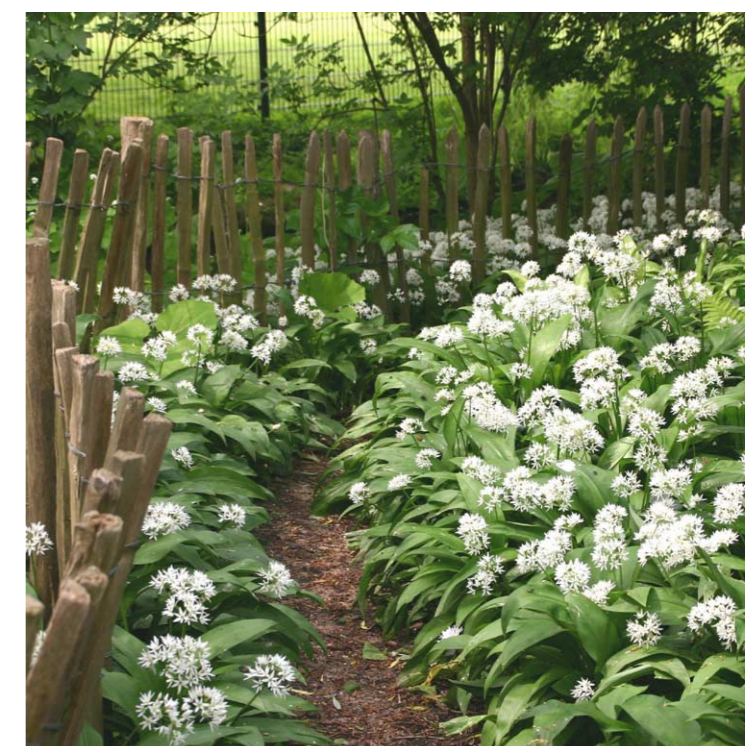
De binnenhoven

De openbaar toegankelijke binnenhoven (eigendom Com.wonen) zijn net als vroeger erg belangrijk voor de sfeer van het tuindorp. Toch is er in de loop van de tijd ook hier wel verschraling opgetreden. De meeste binnenhoven worden veel minder intensief onderhouden dan vroeger. Het gebruik is in de loop van de tijd veranderd. Kinderspel was daar vroeger ongewenst, terwijl de tuinen nu nagenoeg de enige veilige plekken zijn om te spelen. Er zijn ook hoven verdwenen of verkleind. Zo is de collectieve binnenhof tussen Iependaal en Olmendaal vervangen door privé-achtertuinten en kwam er nieuwbouw op het binnenhof tussen de Jagerslaan en het Reigerpad. Er is ook een nieuwe binnenhof: het binnenterrein tussen Weipad en Dreef waar vroeger diepe privétuinen lagen.

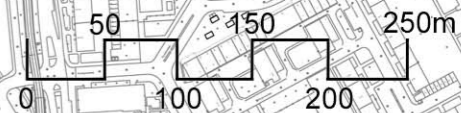
Op de kaart op [blz. 38](#) zijn alle nu nog aanwezige binnenhoven, 17 stuks, weergegeven. Er zijn nogal wat verschillen in kwaliteit. In een samenspraak met bewoners hebben de hoven een waardering gekregen. Daarbij speelde de volgende kenmerken een rol: de ruimtelijke indeling, de sierwaarde, de gebruikswaarde en de onderhoudstoestand. Een positieve waardering krijgen de binnentuinen: Hovendaal-Dennendaal, Frankendaal-Groenezoom, Kortedreef-Langegeer, Lede-Krielerf en Dreef-Langegeer. Ze zijn recent gerenoveerd en er hoeft weinig meer aan te worden verbeterd. Heel slecht scoren de kleinere binnentuinen die volgezet zijn met struiken: Melkpad-Maarland-Tiengeburen, Dreef-Boogjes-Smalleweer en Lede-Groenezoom-Groene Hilledijk. Ze hebben weinig gebruiks- en belevingswaarde. Ook de verwaar-

nutstuinen Smeetslandse dijk; een wat rommelig gezicht

daslook in de heemtuin op het complex educatieve tuinen

binnenhof Vossepad-Slag: mooie ruimte met bomen maar wat afgetrapt

loosde binnenhof Dreef-Heggepad krijgt een onvoldoende en moet opnieuw worden ingericht. Ook de overige 8 binnenhoven zijn voor verbetering vatbaar.

Het gebruik van de binnenhoven wordt door de bewoners ongeschikt geacht voor voetballen, maar is uitermate geschikt als speelgebied voor kleinere kinderen (verkeersvrij). Speelvoorzieningen zijn momenteel maar beperkt aanwezig. Overal dezelfde speelvoorzieningen wordt door de bewoners niet wenselijk geacht. Variatie is beter. Ook vindt men het niet nodig dat er speelvoorzieningen zijn in alle binnenhoven.

De tuin van het Witte Paard is een bijzondere groene plek midden in Vreewijk. Het voormalige hotel-restaurant en later dienstencentrum is in eigendom bij Com-wonen. Het gebouw zal een openbare functie krijgen, de tuin wordt opgeknapt. De tuin neemt een bijzondere plaats in in Vreewijk, en kan beschouwd worden als extra binnenhof al is de tuin alleen toegankelijk voor bezoekers die er op het terras iets gebruiken.

binnenhof met weinig gebruiks- en belevingswaarde

- binnenhoven
 - openbaar groen aan de voorzijde
- waardering binnenhoven
- slecht opnieuw inrichten
 - matig renovatie hoog nodig
 - voldoende maar nog wat te verbeteren
 - goed kleine aanpassingen nodig
 - prima niets meer aan veranderen

OPENBAAR GROEN EN BINNENHOVEN

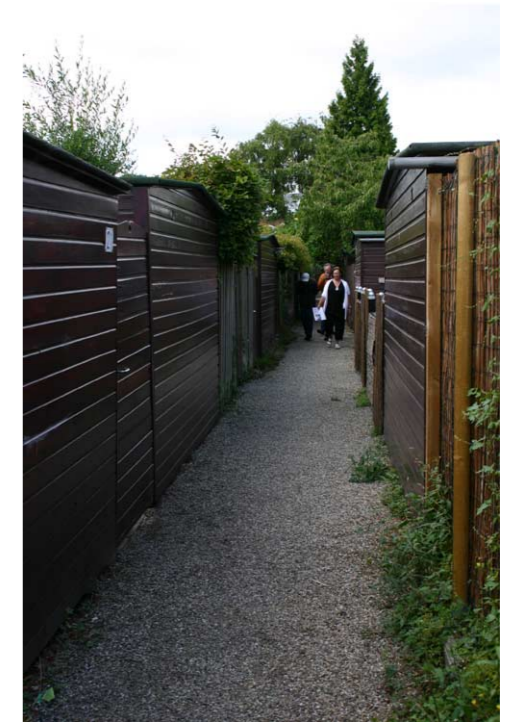
< kaart en ^legenda: binnenhoven en ander openbaar groen

prijswinnende tuin

met weinig middelen een groot effect

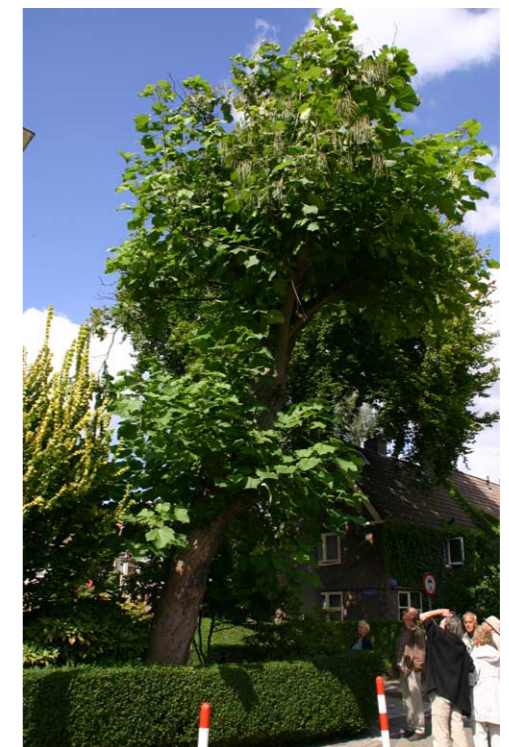
schuttingen en schuurtjes.....

Zuideras hoge haag in de voortuin

gebrek aan groen

Catalpa

3.1 DE PRIVÉ-TUINEN

een slecht voorbeeld met nep groen

met weinig middelen een groot effect, Weimansweg

Net als vroeger leveren de privé-tuinen een belangrijke bijdrage aan het groene beeld van het Beschermd Stadsgezicht Tuindorp Vreewijk. Op veel plaatsen in de wijk liggen prachtige mooi onderhouden tuinen, maar er is wel een verschraling opgetreden in vergelijking met de situatie toen. De belangrijkste elementen die het beeld van de tuinen bepalen zijn: de hagen, de bomen en struiken en de klimplanten die vroeger hoog tegen veel huizen opgroeiden.

Voortuinen

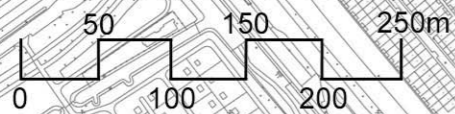
In de oorspronkelijke situatie waren er niet in alle straten privé-voortuinen, een aantal straten hadden collectieve voortuinen zoals er nu bijvoorbeeld langs het Heggepad en de Weimansweg nog zijn. Toch hadden de meeste woningen wel privé-voortuinen, de voortuinen werden aangelegd voordat de bewoners de woning betrokken. Het merendeel van de oorspronkelijke beplanting is op een aantal relictten na verdwenen.

De hagen aan de voorzijde waren vroeger 0,6-0,8 m hoog, nu is die hoogte in max. 1,2 m. Voor sommige bewoners is dat niet hoog genoeg om de gewenste privacy te waarborgen. Toch zijn hoge hagen te preferen boven haagloze tuinen, omdat ze ten minste een bijdrage leveren aan het groene straatbeeld. De plekken waar de bewoners de hagen hebben verwijderd leveren in ieder geval geen bijdrage aan de sfeer in de straten. De zo kenmerkende tuinhekjes van vroeger zijn zo goed als verdwenen.

De komst van de auto maakte het noodzakelijk alle straatprofielen aan te passen om parkeerruimte te creëren (zie o.a. het profiel op blz. 37). Dit moest wel ten koste gaan van de stoepen, voortuinen en het collectieve groen dat er was. Het is de vraag of je een minimale maat voor voortuinen kunt vaststellen. De bewoners vinden in ieder geval dat iets beter is dan niets. In een groot aantal straten zijn de voortuinen aan een of beide zijden verdwenen. Als de voortuinen gereduceerd zijn tot 1 à 2 meter zijn de vuilcontainers ook nogal beeldbepalend geworden. Op te veel plekken zijn die kleine voortuinen door de bewoners verhard en hooguit nog

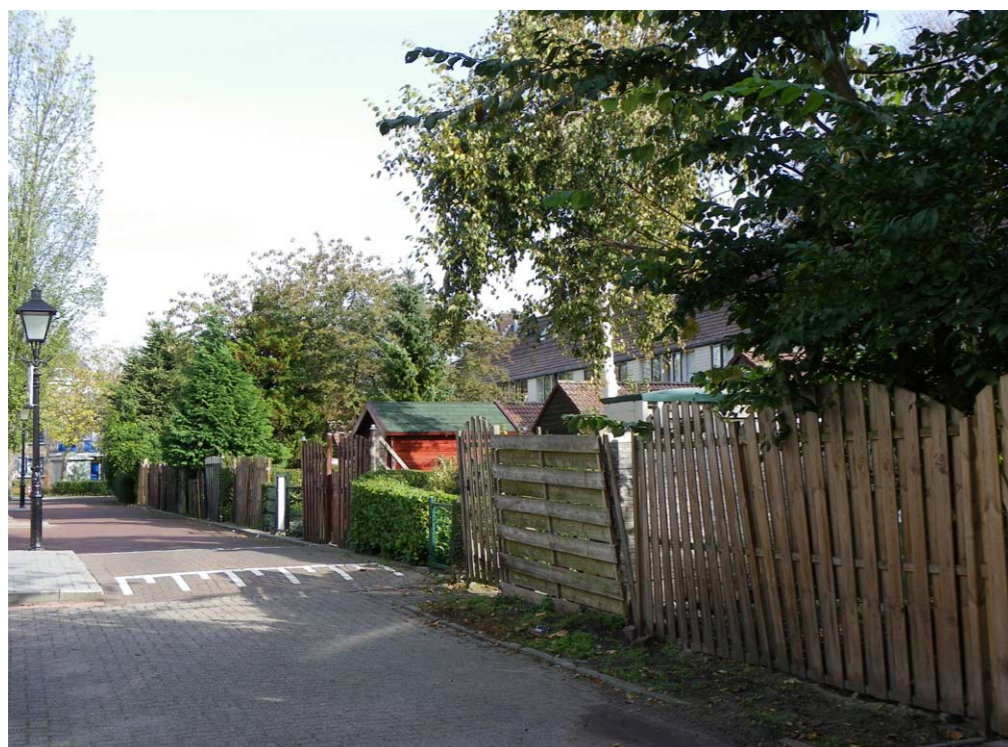
voortuin met weelderige anemonen

tuinen in Vreewijk

- voortuinen
- achtertuinten
- geen voortuinen aanwezig
- collectieve binnenhoven
- collectieve voortuinen
- bijzondere situaties

TUINEN IN VREEWIJK

schuttingen langs de Weipoort

voorzien van een haag. Maar zo'n groene sokkel is zoals net al geconstateerd, toch beter dan niets.

De vroeger geplante heesters en kleine bomen in de voortuinen zijn nog slechts rudimentair aanwezig. De versmalde tuinen bieden hier geen ruimte meer voor, de andere tuinen zijn inmiddels rijk begroeid met allerlei andere heesters en het is de vraag of een dergelijke bemoeienis van overheidswege nog wel past.

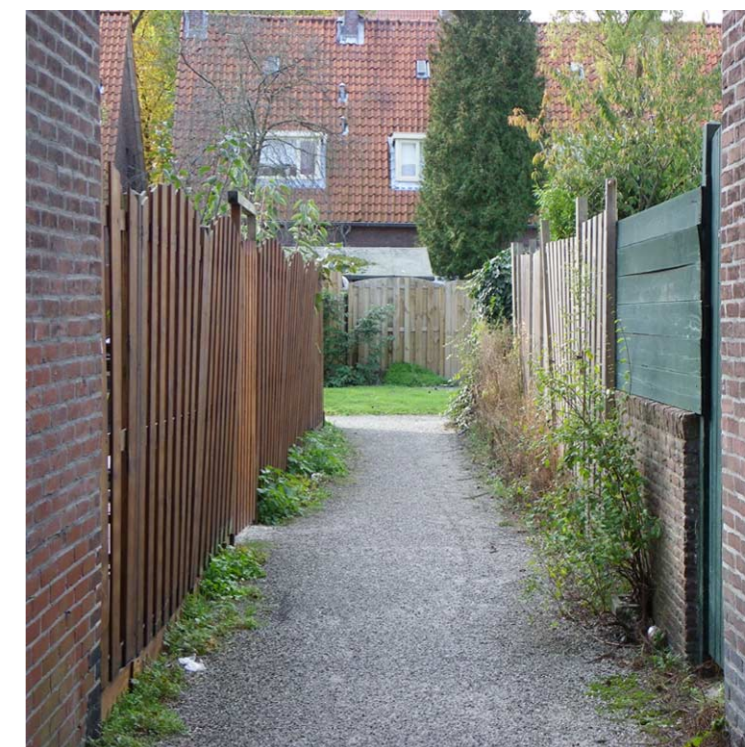
Niet alle huizen hadden vanouds voortuinen. Vaak was er dan wel een collectieve groenzone of lagen aan de overkant diepe tuinen. In de straten zonder voortuinen waar ook de collectieve groenzones ontbreken is weinig over van de sfeer van een tuindorp, al hebben we wel mooie voorbeelden gezien van klimmers tegen de gevel en van bakken met planten op een smalle stoep, maar dat zijn incidenten en volstrekt onvoldoende om een groene sfeer van de straat te bewerkstelligen.

Klimplanten waren vroeger een veelvoorkomend verschijnsel zowel in diepe als in smalle voortuinen. Ze verlevendigden het straatbeeld. Er zijn nog zeer weinig huizen met klimplanten. Ze worden uit beheersoverwegingen door de woningverhuurder weggehaald.

Achtertuinten

De hagen in de achtertuinen zijn nu in principe max. 1,80m, vroeger waren ze lager ongeveer 1,20m hoewel er geen strikte regels waren met betrekking tot de hoogte. Door behoefte aan privacy en veiligheid maken de hagen in de achtertuinen steeds meer plaats voor schuttingen. Door ruimtegebrek zijn er ook veel schuurtjes op de achterperceelsgrens gekomen. De weelderige groene sfeer van de achtergebieden verschaalt daarvoor in ernstige mate.

Ook bij de achtertuinen zien we steeds meer bewoners die kiezen voor een niet groene maar geheel betegelde onderhoudsvrije tuin. Het betekent een grote verarming van het beeld van het tuindorp. Het heeft bovendien een negatieve invloed op het waterbergend vermogen van de wijk.

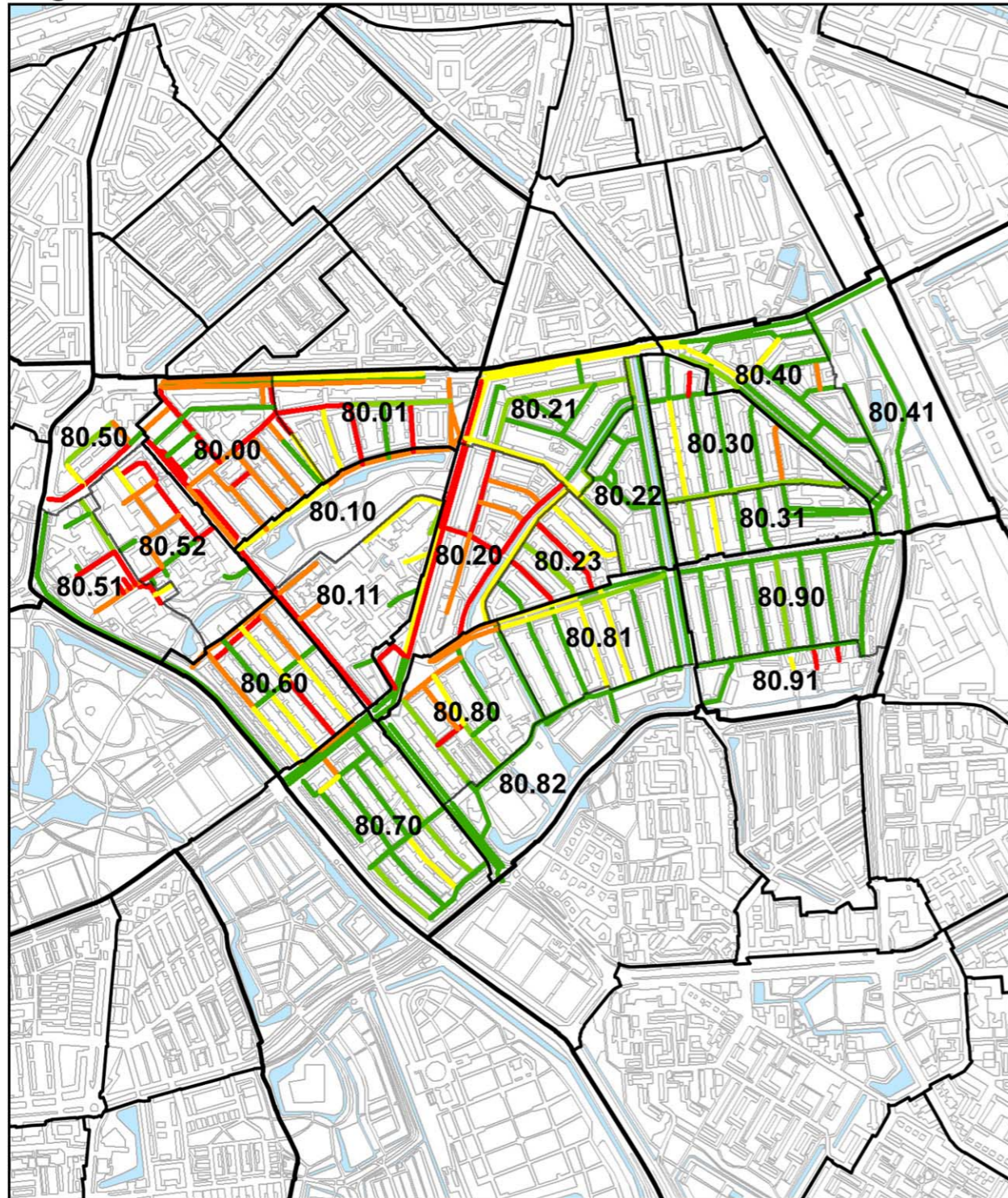

schuttingen domineren het beeld

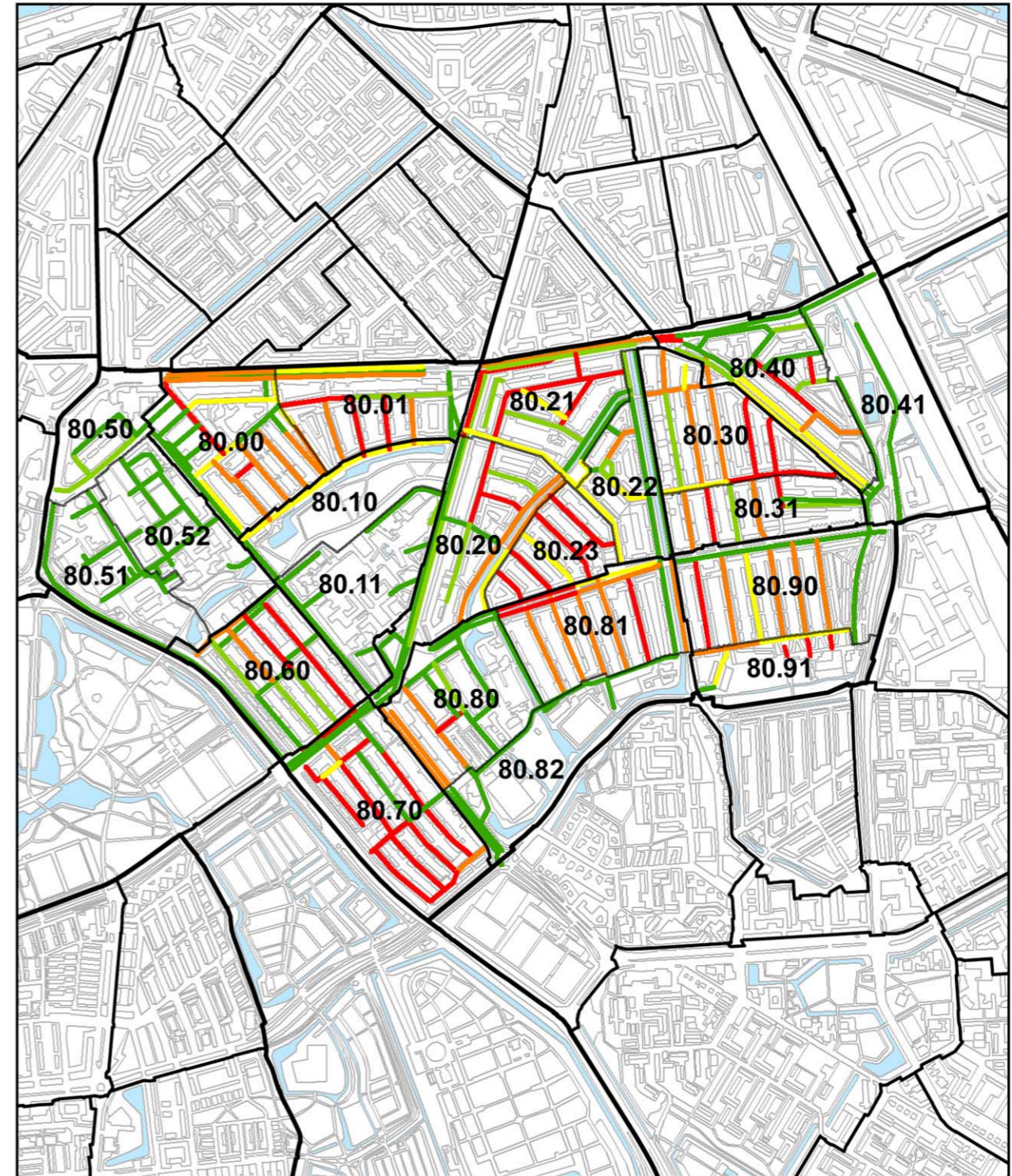

versteende voortuin

Dagsituatie

Nachtsituatie

Bezetting per straat

	tot 65%		85 tot 95%
	65 tot 75%		95% of meer
	75 tot 85%		Geen gegevens

3.3. VERKEER EN PARKEREN

parkeren lependaal

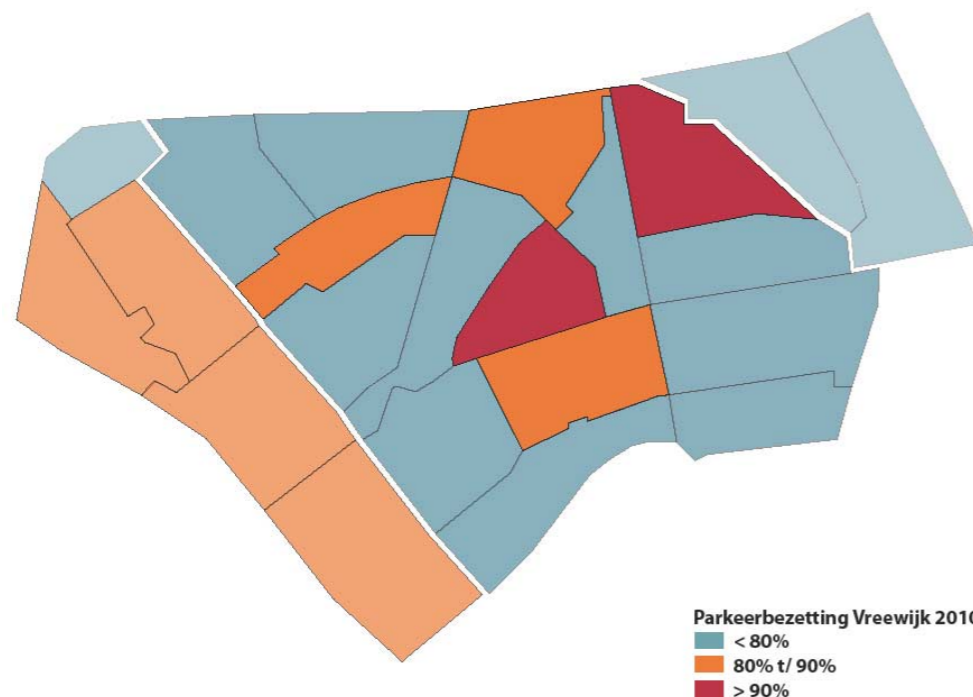
Verkeerstructuur

Het merendeel van de straten van Vreewijk hoort tot 30 km/u zones. In veel van de smalle straten geldt éénrichtingsverkeer. Alleen de Groene Hilledijk, de Groenezoom, de Dortsestraatweg, Beukendaal en de Bree/Strevelsweg zijn gebiedsontsluitingswegen waar 50 km/u is toegestaan. Vanuit de optiek van de verkeersnormen zijn er in de verkeerstructuur geen grote problemen, de wijk ligt in de luwte en is goed ontsloten. De aansluitingen van verblijfsgebieden op verkeersaders worden, conform het programma Duurzaam Veilig, meestal d.m.v. inritconstructie uitgevoerd. Dat is nog niet op alle plaatsen gerealiseerd.

In de omgeving van Vreewijk spelen een aantal ontwikkelingen die op termijn van invloed kunnen zijn op de verkeerstructuur. Allereerst is er het vertrek van het Zuiderziekenhuis (gepland in 2012) en de Daniel den Hoed kliniek (gepland ca 2016). Op de locatie van het Zuiderziekenhuis worden nieuwe woningen en bedrijven gebouwd. Voor het gebied van de Daniel den Hoed kliniek zijn nog geen plannen gemaakt.

parkeren Zuideras

parkeertellingen april 2010 opgeteld per subbuurt (bron: dS+V)

Verder is er op termijn sprake van de aanleg van een viaduct over het spoor bij het Stadionpark ten oosten van Vreewijk dat aansluit op de Colosseumweg. Dat kan van invloed zijn op de verkeersstromen in Vreewijk, m.n. op de Groenezoom. Het is nog onduidelijk of de aanleg van het viaduct ook gepaard zal gaan met een knip voor autoverkeer richting de Groenezoom. Als die er niet komt zal het verkeer op de Groenezoom toenemen, dat is voor Vreewijk ongewenst. De weg zal dan veel meer als een barrière in de wijk gaan werken.

Cijfers parkeren

In de afgelopen jaren zijn er in Vreewijk 522 extra parkeerplaatsen aangelegd daarmee is een parkeerbezetting van 0,92 auto/woning gerealiseerd. Hiermee kan Vreewijk uit de voeten.

In april 2010 zijn er parkeertellingen gedaan om inzicht te krijgen in de huidige parkeerdruk. Op de kaartenhiernaast zijn de resultaten samengevat, opgeteld per

Olmendaal in 1972

Olmendaal in 2010

de Dreef in 1972

de Dreef in 2010

parkeren Reigerpad

straat en per buurt. Over het algemeen is een bezetting van maximaal ca 80-85% wenselijk, daarboven ontstaat “zoekverkeer”. Deze extra verkeersbewegingen door de wijk zijn niet wenselijk. In een aantal gebieden, vooral in De Vlieger, wordt het percentage van ca 80% overschreden. Omdat de buurten eromheen nog ruimte hebben is er bezien vanuit de cijfers (nog) geen nijpend probleem. De tellingen laten ook de druk overdag rond het Zuiderziekenhuis en de Daniel den Hoed kliniek zien. Omdat die instellingen op termijn verdwijnen kan daar weer ruimte ontstaan, mits de nieuwe ontwikkelingen op die lokaties gepaard gaan met de aanleg van voldoende parkeercapaciteit.

Uit een vergelijking van de telling van april 2010 en een eerdere telling in 2006 blijkt dat de parkeerdruk zowel overdag als 's nachts is toegenomen. Dat duidt op een toename van het autobezit. Het aantal auto's per huishouden is in Vreewijk relatief beperkt, ca 70% van de huishoudens heeft een auto (bron: CBS en gemeente), in een aantal deelgebieden is het percentage zelfs nog lager (bron: recent enquête-onderzoek). De verwachting is dat het aantal auto's door veranderingen in de bevolkingssamenstelling eerder zal toenemen dan afnemen.

Concluderend zijn er vanuit verkeerskundig oogpunt en in het huidige aanbod van parkeerplaatsen nu geen grote problemen maar in de toekomst kan dat wel veranderen.

De ruimtelijke effecten van geparkeerde auto's

Hoewel het verkeerskundige beeld op dit moment in de meeste deelgebieden acceptabel is leveren de in Vreewijk geparkeerde auto's ruimtelijk gezien een groot probleem op. In de afgelopen decennia is het parkeren in de wijk steeds toegenomen. Alle mogelijk beschikbare ruimte is zo langzamerhand opgesoupeerd. Groen heeft moeten wijken voor geparkeerde auto's. Hoe hadden de ontwerpers van Vreewijk kunnen bevroeden dat het autobezit zo een algemeen goed zou worden? Vreewijk is er met zijn smalle straten niet op gebouwd.

Ontwikkelingen in het verleden

(tekst Gerrie Andela)

In 1965 wordt parkeren voor het eerst als een probleem ervaren. Vreewijk liep gevaar “zijn karakter van lustoord” te verliezen, vreesde men. Voortuinen werden gebruikt als stallingsplaats voor motorrijtuigen. G.J. Huiskes, directeur van de NV Vreewijk, riep op samen met de bewoners een oplossing te zoeken door bijvoorbeeld in straten die zich daartoe leenden een meter grond van de voortuinen af te nemen om het straatprofiel te verbreden. Daarnaast was medewerking van gemeente noodzakelijk om parkeerkommen aan te kunnen leggen, mede met het oog op bestrating die slecht was. Voor de heel smalle straten stelde hij voor eenrichtingsverkeer door te voeren om te voorkomen dat heggen kapot gereden werden, voortuintjes betegeld zouden worden en om te zorgen dat de illegaal aangebrachte garages van buizen met dakzeilen uit voortuinen verdwenen. Tevens sprak hij de wens uit om de lantaarnpalen te moderniseren. Suggesties voor verbetering waren in zijn ogen: a) het oude karakter van de wijk handhaven en auto's weren; b) het oude karakter handhaven en auto's uit nader aan te wijzen straten weren; c) tegemoet komen en regelend optreden; d) in nader aan te wijzen straten eenrichtingsverkeer doorvoeren; e) een verbod op doorgaand vrachtverkeer instellen (zie Onze eigen tuin 31-8-1965). In zijn optiek waren oplossingen a en b niet realistisch. Een combinatie van c, d en e zou weliswaar verlies van groen opleveren, maar voorkwam dat de zaak uit de hand liep. Daarbij kon een deel van de speelweide van Valkeniersweide als parkeerterrein ingericht worden, waar sommige bewoners hun auto toch al stalden. De Weimansweg en omliggende straten ondergingen het als eerste een herinrichting om aan de toenemende parkeerbehoefte tegemoet te komen. Met het oog op de aanleg van 200 parkeerplaatsen en -kommen werd het profiel ingrijpend veranderd waarbij voortuinen geheel of gedeeltelijk werden opgeheven. De urgentie van het parkeervraagstuk is sindsdien alleen maar toegenomen.

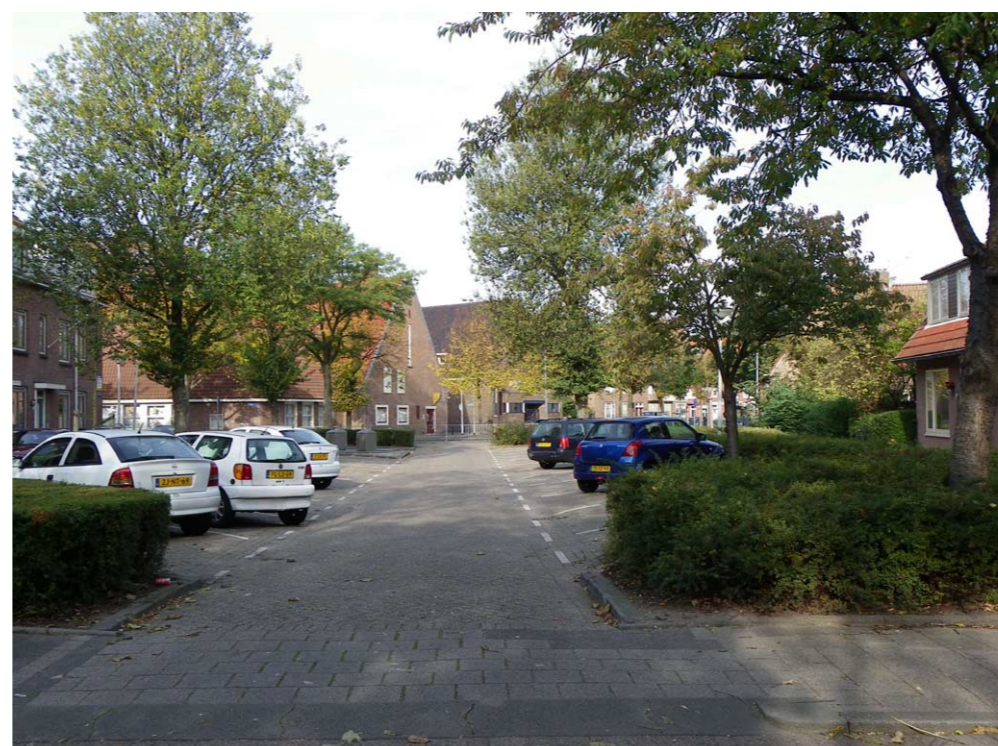
parkeergarage onder woningen aan de Langegeer

bomen tussen de parkeervakken, weinig groeirimte

langs- en haaks parkeren aan de Slag

parkeerplaatsje aan de Jagerslaan waar voorheen groen lag

parkeren in de voor"tuin"

parkeren ietwat verstopt achter een venauwing in de straat: Wolvepad

Veel verschillende parkeeroplossingen

In de huidige situatie zijn de parkeeroplossingen veelsoortig, per straat is de minst ingrijpende oplossing gevolgd. Meestal gaat het om langsparkeren, aan een of aan beide straatkanten, ten koste van de voortuinen en stoepen. Waar de ruimte dat toeliet zien we haaks parkeren, o.a. aan het Vossepad, ten koste van openbaar groen en aan een deel van het Reigerpad ten koste van de bomenrij in de knik van het pad en aan de Sikkelsestraat en de Slag deels haaks- deels langsparkeren. Dit geeft een rommelig straatbeeld.

Op een aantal plaatsen hebben bewoners hun voortuinen verhard om de auto bij huis te kunnen parkeren. Dit is een ongewenste ontwikkeling omdat het ten koste gaat van hagen en groene voortuinen.

Geparkeerde auto's bepalen het straatbeeld

Vooraf in de smalle profielen waar aan weerskanten geparkeerd wordt, is er van het oorspronkelijke groene straatbeeld niet veel meer over. Eénrichtingverkeer betekent ruimtewinst, soms zijn de straatprofielen dan breed genoeg om aan weerskanten te parkeren, in de parkeerhavens aan de ene kant en langs de stoepband aan de andere. Op sommige plekken zijn anti-parkeer paaltjes of hekken langs de stoepen geplaatst om auto's te weren. Soms is dat middel even erg als de kwaal, bijvoorbeeld langs de Griff. Aan de Jagerslaan is de centrale wig van openbaar groen voor de helft opgeofferd voor een parkeerplaats. Jammer want de wigvormige ruimte markeert een hoekverdraaiing in de wijk.

Aan de noord-oostkant van de Langegeer zijn de nieuwe woningen voorzien van parkeerkelders, daar is de weg vrij van geparkeerde auto's op zich een mooie oplossing. Wel een relatief kostbare ingreep (10.000 i.p.v. 2500 euro per parkeerplaats - prijspeil 2010). Probleem is dat het ten koste gaat van groene achtertuinen en openbaar toegankelijke achterpaden, dat is ongewenst.

In welke mate de auto's het straatbeeld verstoren is ook afhankelijk van de rooilijn van de bouwblokken. Waar de straten zich aan de uiteinden vernauwen is het langsparkeren enigszins uit beeld als men de straat inkijkt.

Gewenste ontwikkeling

Om het kleinschalige en groene karakter van Vreewijk te handhaven is meer ruimte nodig voor bomen, hagen en andere groen. Die ruimte zal voor een groot deel gevonden moeten worden in de parkeerstroken. Het is gewenst tot principe-oplossingen te komen en de voorkeur gaat dan, zeker voor de smalle straatprofielen, uit naar eenzijdig langsparkeren onderbroken door bomen tussen de parkeerhavens. Dit zal onvermijdelijk ten koste gaan van parkeerplaatsen. In de bredere profielen is aan weerskanten parkeren denkbaar, maar dan ook bij voorkeur langsparkeren afgewisseld met bomen.

Als dit het globale streefbeeld is en de parkeernorm ook nog verhoogd wordt, zal er stellig behoefte zijn aan extra parkeervoorzieningen, die hooguit aan de randen van Vreewijk te maken zijn.

Langegeer

Groenezoom

de Lede met de Vonderbrug

Dreef

3.4. HOOFDSTRATEN EN BIJZONDERE KNOOPPUNTEN

Langewelle

Kortewelle met monumentale vleugelnoten

Vooruitlopend op de analyse van de straatprofielen en het straatmeubilair volgt in dit gedeelte een analyse van de huidige toestand van de belangrijkste straten en van een aantal opvallende plekken en knooppunten van wegen in Vreewijk.

Langegeer

De Langegeer is een voormalige poldervaart, zeer recht en ongeveer 900 m lang, min of meer noord-zuid georiënteerd. Het profiel van gevel tot gevel varieert van 46 tot 42 m, de breedte van het water is 10 m. De taluds variëren van 7,5 m aan de westzijde tot 4,5 m aan de oostzijde. Het westelijk talud is dus flauwer. In het oorspronkelijke plan wilde men een sfeerverschil maken tussen Langegeer en Lede. De Langegeer moest verwijzen naar de voormalige poldervaart, de Lede moest een weelderige singel worden. Het polderbeeld is er nog wel door de lange rechte waterloop, echter de veelheid aan bomen van allerlei soort op de taluds (al in de jaren dertig geplant) ondergraven dat beoogde karakter. Het afwijkende ruime profiel maakt de Langegeer tot een van de drie belangrijkste structuurdragers van Vreewijk.

Lede

Het profiel van de Lede is net zo breed als dat van de Langegeer. Het water is 8 m breed en het westelijk en oostelijk talud variëren 7,5 tot 4,5 m. De Lede is ook een voormalige poldersloot en bestaat nu nog uit drie ten opzichte van elkaar geknikte rechtstanden. Zowel aan de noord als aan de zuidzijde buigt het profiel vloeiend af resp. naar de Langegeer en naar de Grift. De bochten en knikken zorgen voor een intieme parkachtige sfeer. In het grote plan liep de Lede aan de zuidkant als één waterloop door naar het water langs de Smeetslandse-dijk. Dit is anders uitgevoerd: ten zuiden van de Groenezoom vertakt de Lede zich in water langs de Grift dat doodloopt en langs de Mare, dat uitkomt in het water langs de Smeetslandsedijk, dus een minder heldere structuur dan beoogd. In het knikpunt van de Lede waar de Dreef kruist ligt het centrum van Vreewijk, de Brink. De kerk tussen Wed en Vonder is een tweede focuspunt. Nabij de kruising met de Groenezoom wordt het profiel wijder, op dit kruispunt stond voorheen de muziektent.

Groenezoom

De Groenezoom doorkruist heel Vreewijk in oost-westrichting en is daarom en door zijn breedte (ca 34m) en bomenrijen de derde structuurdrager in Vreewijk. De straat is ongeveer 1200 m lang. De Groenezoom lijkt recht maar maakt een nadrukkelijke knik ter hoogte van de Langegeer. In het westelijk deel is de rijbaan (2x 4,8 m) verdubbeld met een groene middenberm. In het oostelijk deel is slechts één rijbaan (6,5 m), die zuidelijk in het profiel is gelegen met een brede groenstrook aan de noordzijde. Aanvankelijk lag de (enkele) rijbaan in het westelijk deel tamelijk noordelijk in het profiel met een brede groenstrook aan de zuidzijde. Die werd benut voor een tramtracé dat afboog naar de Langegeer.

Er is sprake van flinke niveauverschillen: de rijbanen liggen hoger dan de woningen. Het sortiment bomen is wisselt in leeftijd en soort. Aan de zuidkant van het oostelijk deel staan zware paardenkastanjes, verder bestaan de bomenrijen vooral uit linden en een rij japanse kersen aan de noordzijde van het westelijk deel, die veel te dicht bij de naastgelegen linden staan. Hier en daar zijn rozenvakken een vaste planten aangeplant. Al met al is sprake van een rommelig beeld met erg veel verharding. Het parkeerprobleem draagt hier ook toe bij, vooral bij de winkels en supermarkt.

Dreef

De Vlieger wordt doorkruist door de Lede en haaks daarop de Dreef. De Dreef is een hoofdontsluitingsweg tussen Groene Hilledijk en Groenezoom en loopt als Kortedreef verder tot de Enk, maar dan smaller. Het profiel is ca. 17 m. breed. Aan weerskanten staan hoog opgesnoeide linden. Verhagen wilde daarmee het stadse karakter van de Dreef benadrukken, hij vond de linde een typische stadsboom. De linden stonden oorspronkelijk in groenstroken die helaas opgeofferd zijn aan parkeerplaatsen. De Dreef bestaat uit drie rechtstanden met twee knikken daartussen. De bovenste knik is geaccentueerd door een plantsoentje en doordat de woningen niet de knik in de rijbaan volgen. De hoge gevels en bomen maken de Dreef tot een vrij sombere straat.

Iependaal

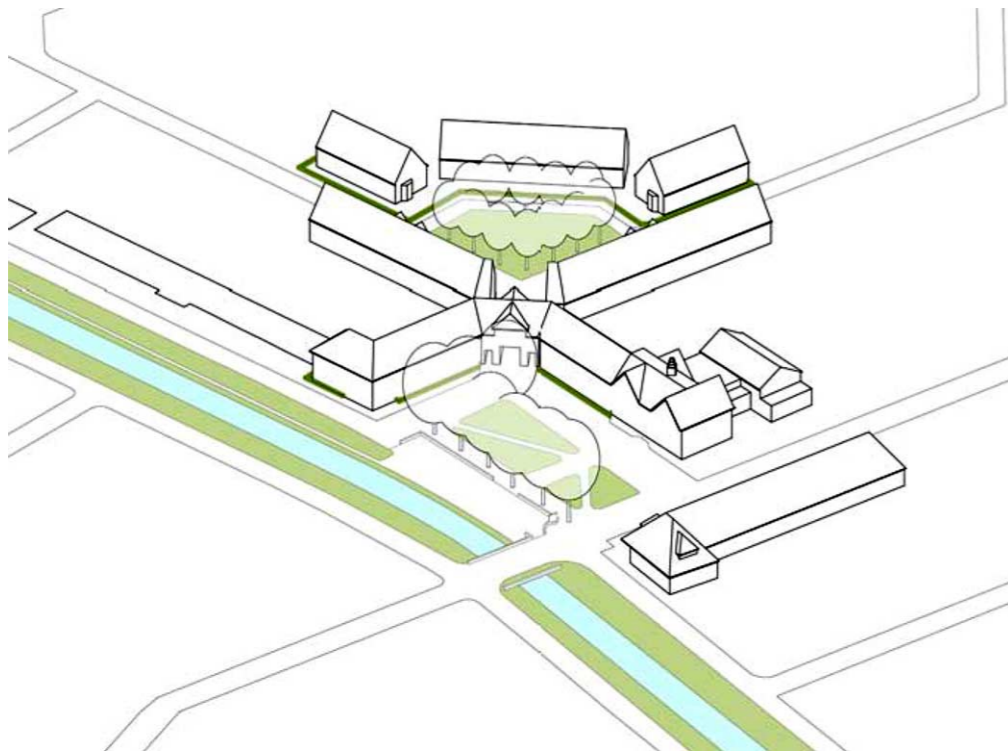
tussen de Lede en Langegeer, geen brug maar een duiker

perk op de Jagerslaan

Het Witte Paard aan de Groenezoom

Brink en Donk (bron: De Nijl architecten)

Donk, Brink en knik bij de BOV vanuit de lucht

Langewelle

De Langewelle heeft een opmerkelijk ruim profiel met een brede haag aan de noordzijde. Bomen worden node gemist en het is vreemd dat de woningen nauwelijks of geen voortuinen hebben.

Kortewelle

De Kortewelle valt op door de mooie vleugelnoten, er wordt haaks geparkeerd. Dat belemmert nogal het gezicht op het Welleplein en de Bongert.

Lependaal

Lependaal is een bredere noord-zuid straat (17 m) beplant met monumentale platanen. De straat eindigt in het noorden op de Bongert, een pleintje waaraan vroeger winkels lagen. Dit is nu niet meer zo. Bij de kruising met de Groenezoom en de Langewelle maakt Lependaal een kleine bajonet. Aan de Enkzijde komt Lependaal uit op een groen pleintje bij de sporthal.

Brink-Donk

De Brink is een prachtig plein op het knooppunt van Lede en Dreef, omkadert door gesloten bebouwing met een poort richting de Donk. De overgang naar het water is stads opgelost met muurtjes in plaats van groene taluds. De ruimte wordt verder bepaald door monumentale paardenkastanjes, het monument voor 50 jaar Vreewijk en het oorlogsmonument. Vroeger was er een pomp aan de zijde van de Dreef. De groene ovaal met buxus detoneert in de opzet. Uniek in Vreewijk is de formele symmetrische verkaveling in de reeks van Brink, Donk, Voordonk en Achterdonk tot aan de Langegeer.

Knoop Langegeer-Lede

Deze belangrijke knoop in Vreewijk is met de Geerbrug en de ernaast gelegen duiker maar schamel vormgegeven. Met meer water in plaats van de (overigens authentieke) duiker zou hier een bijzondere verblijfsplek gemaakt kunnen worden. De taluds zijn beplant met heestertjes in plaats van gras omdat ze te steil zijn voor gemakkelijk onderhoud. Het punt wordt wel goed geaccentueerd door de drie hoge Italiaanse populieren in het talud van de Langegeer.

Groenezoom-Lede

Hier waaiert het profiel van de Lede uit doordat de bebouwing terugwijkt. Met het verbrede water aan de overkant van de Groenezoom ontstaat hier opeens veel ruimte. De plek had voorheen een hoofdmoment in de vorm van de muzikentent. Daar staat nu een (tweede) bruine beuk met plaquette ter gelegenheid van het 25 jarige bestaan van de TKC op 31 augustus 1949. Ook het profiel van de Groenezoom verwijdt zich hier in westelijke richting, waardoor de totale ruimte nogal indifferent is. Op het grote plan was de Groenezoom daar juist dichtgezet met vele bomenrijen.

Het Witte Paard

Het is goed dat dit gebouw weer een centrale functie krijgt. Het Witte Paard heeft een boerderij-achtige uitstraling met rieten kap en een erf met grote bomen. Het erf is vergelijkbaar met de binnenhoven in Vreewijk. De afwijkende hulsthaag aan de voorzijde langs het pand en het voormalig terras zijn markant.

Jagerslaan

Omdat de Jagerslaan in het knikpunt ligt tussen de Valkeniers- en Landbouwbuurt heeft deze laan een afwijkend gerend karakter. In het zuidelijk deel is het middengebied weelderig als parkje ingericht met diverse boomsoorten, hagen, vaste planten en rozen, het noordelijk deel is helaas parkeerplaats geworden, waardoor de eenheid en het doorgaande open karakter van de Jagerslaan verloren zijn gegaan.

Slag

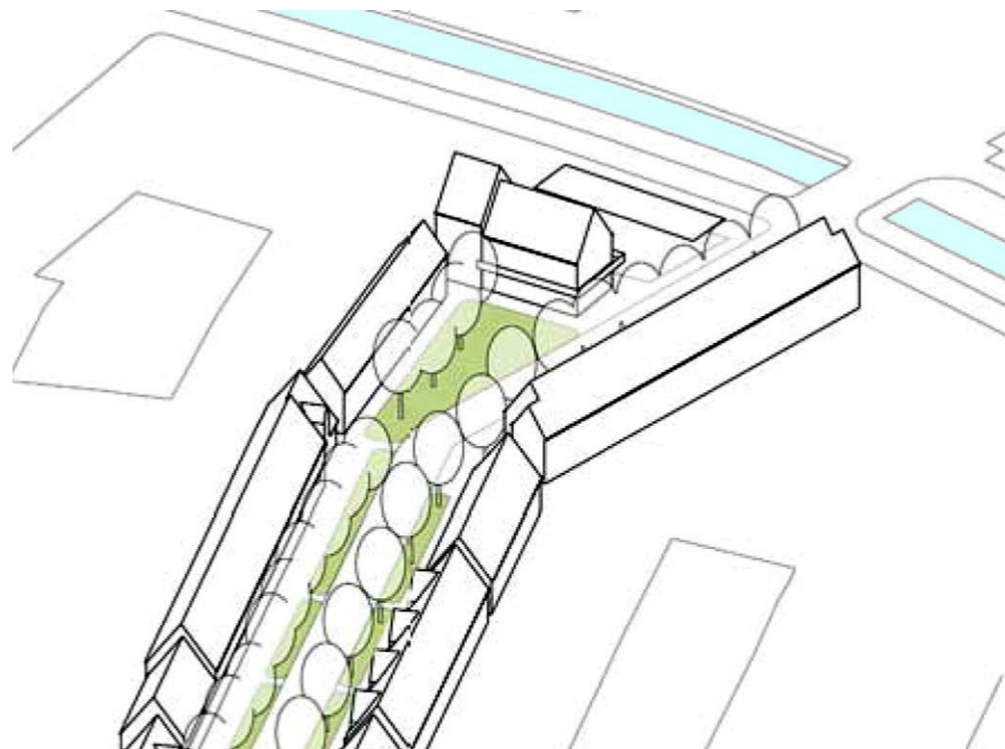
Het Slag is een laag gelegen straatje aan de voet van de Groene Hilledijk. Het ligt op de kop van de Valkeniersbuurt. De groene driehoek tussen het Slag en de dijk is een flauw aflopend talud met weelderige bomen beplant. Langs het slag wordt haaks geparkeerd. De groene driehoek vormt een aardige entree voor het groene Vreewijk en dient bij voorkeur niet bebouwd te worden.

Reineveld

Reineveld heeft een wigvorm die in zuidelijke richting versmalt. De straat ligt in de as van het hoofdgebouw van

Reineveld

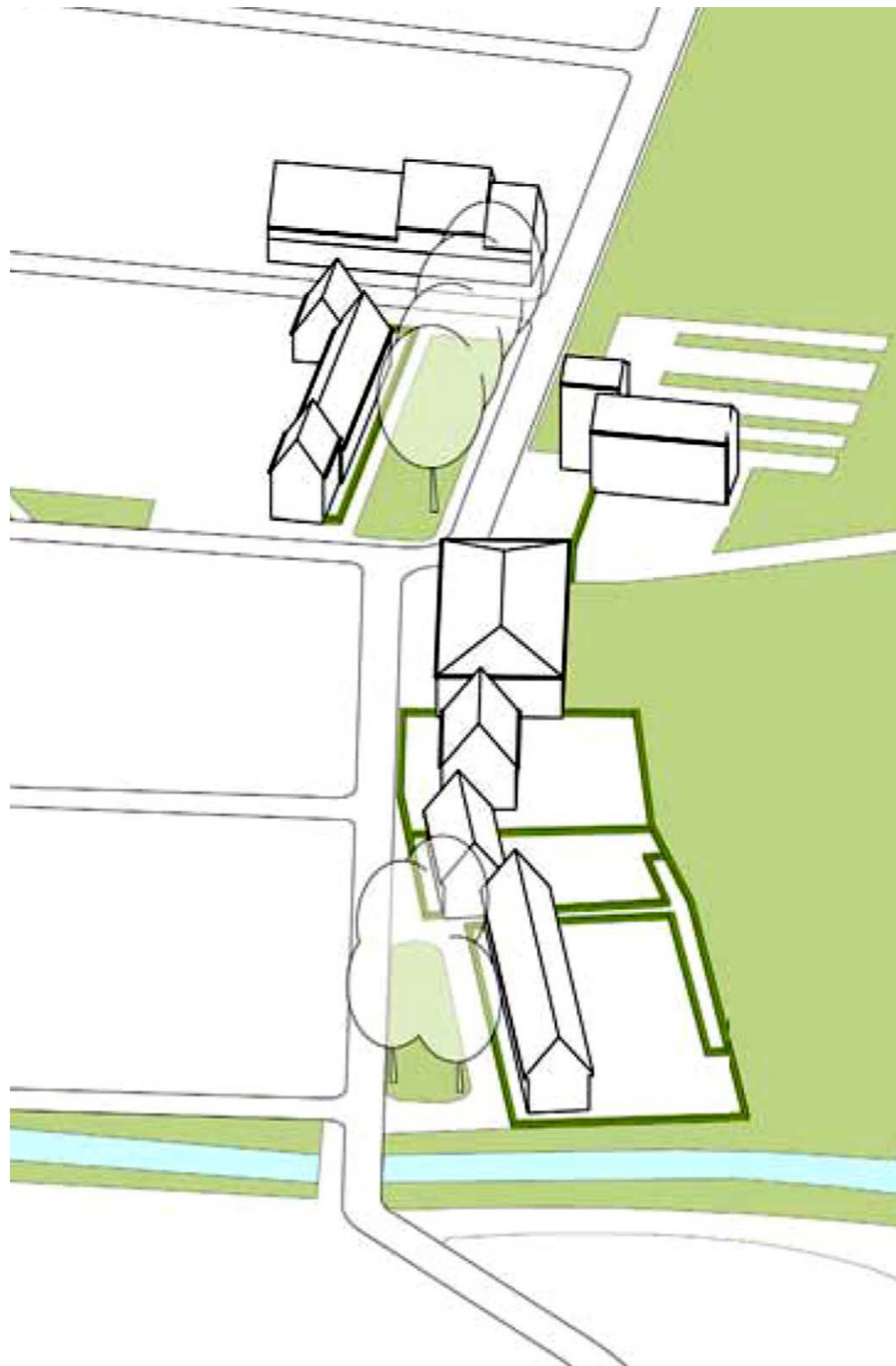
knik en verwijding van de Dreef bij de BOV (bron: De Nijl architecten)

parkeren op de Slag

het pleintje Bongert op het uiteinde van lependaal

knooppunten Mare-Enk en Molenwei-Enk (bron: De Nijl architecten)

het Zuiderziekenhuis. Deze zichtlijn wordt mooi ondersteund door de dubbele rij prunussen. In het zuidelijk deel is een merkwaardig ingericht pleintje, Lichtegaard aan Reineveld gekoppeld. De school in het zuidelijk deel met het schoolplein maken een verzorgde indruk.

Kruising Iependaal-Kortewelle-Bongert

Waar Iependaal met zijn imposante beplanting uitkomt op de Kortewelle ligt de Bongert. Vroeger waren hier voorzieningen, dat legitimeerde de zwaarte van Iependaal. De Bongert is een driehoekig pleintje van aangename maat en met een afwijkende architectuur rondom. Het is nu door zijn versteende vormgeving en zeer kleine boompjes een anti-climax. Wellicht moet het begrip "Bongert" wat serieuzer tot uitdrukking worden gebracht. De haaks geparkeerde auto's belemmeren het zicht.

Voorgebied bij de BOV aan de Dreef

Deze plek betreft de noordelijke hoekverdraaiing in de Dreef. Het is stedenbouwkundig gezien een verfijnde plek. De noordelijke bebouwingsrand loopt recht door tot voorbij de hoekverdraaiing om vervolgens nadrukkelijk in te springen met het gebouw van de BOV. De lindenrij volgt de huizenrij. Door deze wijze van manipuleren is een aardige groene driehoek ontstaan die lucht geeft in de Dreef.

Hoek Mare-Enk

Dit is een pretentieloos maar heel aardig pleintje dat ontstaan is door het bouwblok aan de Enk op dit ontmoetingspunt wat naar achteren te schuiven. Het is een grasveld met prunussen beplant en geeft ook een aardig zicht vanaf de Enk die hier een knik heeft.

Hoek Molenwei-Enk

Een plek waar verschillende bebouwing rondom staat gegroepeerd. De plek wordt gedomineerd door imposante platanen. Het groene karakter is opgeofferd aan haaks parkeren. Deze plek ligt al nadrukkelijk binnen de invloedssfeer van de sporthal.

Knik Langegeer-Smeetslandsedijk

Het water van de Langegeer buigt hier af in westelijke

richting. In de bocht verbreedt het water zich tot bijna dertig meter om na de buiging weer te versmallen. De buitenbocht wordt begeleid door een aantal verspreid in het talud staande grote bomen. Ook de binnenbocht heeft een aantal markante bomen, o.a. een grote treurwilg in het talud achter de voormalige school. Het is een ruime weelderig groene plek waar je je even uit de buurt waant.

Hoek Iependaal-Enk

Ook op het zuidelijk uiteinde van Iependaal is een stedenbouwkundig gebaar gemaakt door een verruiming van het profiel aan de Enk. Iependaal wordt niet abrupt gestopt, maar het huizenblok staat naar achteren en geeft ten opzichte van de Enk. Het pleintje bestaat uit gras met enkele bomen en heeft twee van de voor Vreewijk kenmerkende schuine voetpaden van de stoep langs de Enk naar de woningen toe.

Hoek Berkendaal-Groenezoom-Frankendaal

Dit is een vreemde plek. Berkendaal en Frankendaal maken een buiging richting Groenezoom, terwijl alle andere straten hier haaks op uitkomen. Beide omarmen met dit gebaar als het ware de hele diepe voortuinen van het naar achteren geschoven bouwblok. Alle overige bouwblokken aan de noordkant van de Groenezoom staan juist in een rooilijn. De voortuinen hebben een diepte tot bijna 20 meter. De gebogen haagrand om de tuinen benadrukt het bijzondere karakter van deze plek. De architectuur van het bouwblok kan echt geen aanleiding geweest zijn voor deze oplossing

Hoek Hovendaal-Groenezoom

Dit is een wat indifferente beëindiging van de Groenezoom. Beukendaal buigt hier om naar de Molenvliet, de tram loopt door een schaalloos groen veld, waar zes wegen op uitkomen, een werkelijke verkeersknoep. Aan de oostzijde wordt de ruimte enigszins gestopt door het hoge onaantrekkelijke ziekenhuis (Clara) op de achtergrond en verschillende bedrijfsgebouwen en een benzinstation daarvoor.

recent straatprofiel met klinkers en 15x30 tegels en smalle trottoirband

krappe, lelijke boomspiegel

oude verlichtingsmast

afvalbak Rotterdamse Stijl

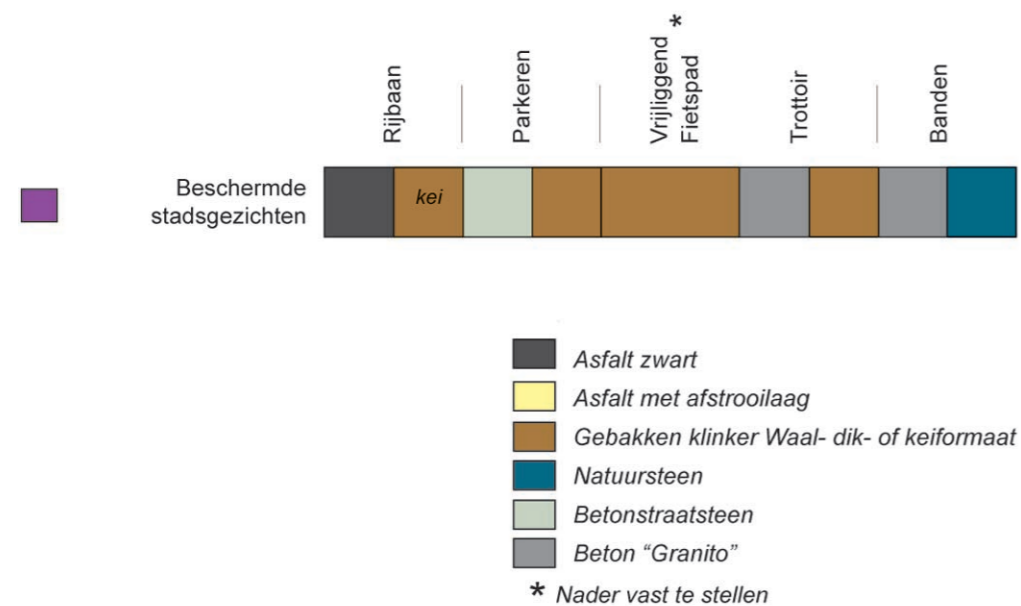
Grift: straatprofiel met schoolhek en anti-parkeervoorzieningen

3.5. STRAATPROFIELEN

armzalige bomen en antiparkeerpaaltjes (Kouterstraat)

Verharding | accentlagen

palet aan verhardingen voor Beschermd Stadsgezichten uit de Rotterdamse Stijl (bron: Toolkit)

De Nijl architecten hebben in hun Cultuurhistorische Verkenning een vergelijking opgenomen van straatprofielen van vroeger en nu. In deze omgevingsanalyse beperken we ons tot een nadere analyse van de veranderingen in het profiel, de gebruikte materialen plus een beeld van het palet aan materialen dat ons ter beschikking staat vanuit de "Rotterdamse Stijl".

Verhardingen

De eenvoudige straten met minimale verhardingsbreedte (ca. 3 m.) hebben plaats gemaakt door versteende profielen van rijbanen, trottoirs en parkeerstroken, waar de verharding is gaan domineren over de tuinen en in de straat. Dit is vaak ten koste gegaan van de bomen in de tuinen. Daar waar bomen bleven staan, kwamen ze meestal in krappe boomspiegels tussen de parkeerplaatsen in plaats van in groenstroken. Uitzonderingen daarop zijn een stuk van de Dreef en Hovendaal. De gebakken klinkers zijn bij renovaties en herstratingen vervangen door betonklinkerkeien en 30x30 stoeptegels, de kopse rollagen werden vervangen door betonbanden. Het zijn materialen die het patina van de gebakken klinkers ontberen, en erger nog, die een veel grovere korreling hebben dan het oorspronkelijke verhardingsmateriaal. Bij de meest recente projecten is dit tijdelijk enigszins gekeerd en worden de rijbanen weer met dikformaat gebakken klinkers belegd. Dat beeld refereert weer aan het oorspronkelijke. Op de stoepen gaat het echter mis. Daar zijn de betontegels 30x30 vervangen door 30x15 tegels met basaltspitlaag. Dat levert eigenlijk een zeer modern trendy beeld op en benadert op geen enkele manier de fijne korreling van de oude stoepen.

Het merendeel van de achterpaden zijn halfverhard met split, op enkele plaatsen zijn ze geasfalteerd. Dat laatste houdt niet goed stand door de veelheid aan bomen en struiken die het asfalt opdrukken. Van oudsher behoort de overgang van straat naar achterpad beklinterd te zijn over een aantal meters, hier en daar is die bestrating nog aanwezig en een aardig detail.

Straatmeubilair

De straatprofielen worden niet alleen bepaald door

de verhardingen en beplanting ook het straatmeubilair speelt daarin een rol. In Vreewijk is een veelheid aan verlichtingsarmaturen, bankjes, paaltjes, kastjes en andere objecten in de straten toegepast. Hierin is veel meer stroomlijning gewenst. Daarbij kan ook gekeken worden naar het systeem van afvalinzameling.

Rotterdamse Stijl

In de gemeente Rotterdam wordt het Handboek Rotterdamse Stijl gehanteerd voor de inrichting van de openbare ruimte. De Rotterdamse Stijl streeft naar meer balans in eenheid, continuïteit en identiteit in de openbare ruimte, daarbij de ruimtelijke karakteristiek van de verschillende woongebieden versterkend.

Volgens gebiedstypologie in het Handboek Rotterdamse Stijl valt Vreewijk onder de "Tuindorpen" met als bijzondere aanmerking dat daar tevens de accentlaag Beschermd Stadsgezichten van toepassing is. De Dortse straatweg en Smeetslandsedijk aan de randen van Vreewijk maken deel uit van de landschapshistorische laag die in de stad wordt onderscheiden en bestaat uit historische bijzondere landschappelijke lijnen en plekken. Verder worden de singels in Vreewijk gerekend tot de "Tuindorpidylle". Deze singels stammen uit de jaren '20 en '30 en zijn veelal wat smaller dan de oudere romantische singels met lagere aangrenzende bebouwing. De lange waterpartijen kennen relatief steile taluds en er is gebruik gemaakt van solitaire bomen en korte bomenrijen.

Ingeval van Vreewijk spoort de Rotterdamse Stijl aan tot een "heldere eenduidige profilering van wegen en straten". Op blz. 119 van de Toolkit Rotterdamse Stijl is het palet aan mogelijke verhardingen voor Beschermd Stadsgezichten weergegeven (zie schema hiernaast). In het kader van de Rotterdamse Stijl is ook een set straatmeubilair in ontwikkeling. Die bevat o.a. afvalbakken, banken, paaltjes en verlichting.

Deelgemeenten kunnen overigens afwijken van de Rotterdamse Stijl.

oorspronkelijk peilverschil bij de Smeetslandse dijk

peilverschillen na nieuwbouw; kapperzaak op de hoek Meiendaal-Kortewelle

peilverschillen na nieuwbouw; Zeisstraat

peilverschillen na nieuwbouw aan een achterpad; Meiendaal-Langegeer

peilverschillen na nieuwbouw Rozegaarde

3.6. PEILVERSCHILLEN

De situatie m.b.t. de peilverschillen in de wijk is complex. De eerste hoogteverschillen in de wijk zijn ontstaan vanuit de polders waarin Vreewijk is gebouwd. De al aanwezige dijken met de wegen erop zijn als mededragers van de structuur in het ontwerp opgenomen: de Groene Hilledijk, de Smeetslandsedijk en de Dordtse straatweg. Ze liggen als lijnobjecten in de wijk. Tijdens de aanleg van de wijk zijn er nieuwe hoogteverschillen gemaakt; de huizen werden twee trap treden (ca 40 cm) boven het peil van de tuinen en de straten gebouwd. Ieder huis had dan ook een stoepje (bron: De Nijl Architecten)

Daarna is Vreewijk, zoals geheel Rotterdam, gezakt. In de bodem onder de wijk liggen oude riviermeanders die maken dat er plaatselijk verschillen in de bodem zijn. Daardoor zijn er ook verschillen in de mate waarin delen van de wijk gezakt zijn. Tot slot zijn er weer nieuwe peilverschillen ontstaan omdat de verschillende nieuwbouwprojecten in Vreewijk gebouwd zijn op de door de gemeente gehanteerde 'uitgiftepeilen' van de begane grond die aanzienlijk boven het huidige maaiveld liggen.

Dit alles resulteert in een zeer gevarieerde situatie m.b.t. de hoogtepeilen. De vraag is hoe in de toekomst om te gaan met deze peilverschillen.

Gevolgen van ophogen

De consequenties van ophogen kunnen groot zijn. Voor bestaande bomen betekent dit meestal het einde. Met name bomen in verhardingen kunnen maar een geringe ophoging verdragen. Ze moeten worden vervangen door nieuwe exemplaren, verplanten is alleen mogelijk tegen zeer hoge kosten. Aan de andere kant betekent het zaken van de wijk ook dat boomwordtels (en tuinen, kruipruimtes en kelders) dicht bij het grondwater komen. Verlaging van het grondwaterpeil is echter ongewenst.

Verder kunnen grote verschillen tussen wel en niet opgehoogde delen ontstaan. Waar vooral in de buitenruimte allerlei (nood)oplossingen voor moeten worden bedacht met opstapjes, hellingbaantjes en keerelementen. Het

komt de doorloopbaarheid van de wijk niet ten goede zoals te zien is op bijgaande foto's.

Peiladvies voor tuindorp Vreewijk

Voor de aandachtsgebieden in Vreewijk (de Linker Vlieger, de Valkenier en buurt Negen) waar een verbeteraanpak van woningen en woonomgeving gaat plaatsvinden is door de gemeente recent een peiladvies opgesteld. Omdat de wijk in de loop der jaren gezakt is, is ophoging wenselijk om een voldoende ontwateringsdiepte (het verschil tussen het huidige maaiveld en de gemiddelde hoogste grondwaterstand) te houden. Momenteel voldoet het overgrote deel van de drie onderzochte buurten niet aan de minimale ontwateringsdiepte

De dienst Gemeentewerken Rotterdam heeft vanuit geotechnisch oogpunt bekeken wat het maximale ophogopeil voor de drie aandachtsbuurten kan zijn in relatie tot de hoogte van de huidige dorpels. Randvoorwaarden hierbij waren een ontwateringsdiepte van minmaal 0,70 m., een drooglegging (het verschil tussen ophogopeil en singelpeil) van minimaal 1,20 m. en de laagste dorpelhoogten van de huizen en bedrijven in genoemde onderzoekswijken.

De gemiddelde geadviseerde ophogedikte volgens het geotechnisch advies is ca. 0,20 m. Na ophoging tot de geadviseerde ophogepelen zal het grootste deel van de straten voldoen aan de eis met betrekking tot de gewenste ontwateringsdiepte. Samenvattend concludeert Gemeentewerken dat ophoging met ca. 0,20 m. tot het in het Geo-advies geadviseerde wenspeil, niet problematisch hoeft te zijn indien woningen in de onderzoeksgebieden zo spoedig mogelijk maar in ieder geval voor 2021 worden gefixeerd.

In slechts enkele gevallen (drie straten in de Linker Vlieger, te weten: Weipad, Dreef en Vonder) zal de minimale ontwateringsdiepte 0,70 m. niet worden gehaald. In de huidige situatie zijn geen noemenswaardige problemen of schadegevallen voorgevallen. De toestand waarin die straten verkeren is momenteel goed te noemen. De verwachting is dat fixatie van de woningen en bijtijdse

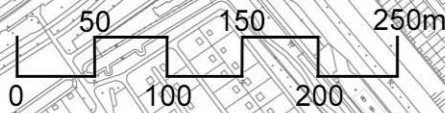
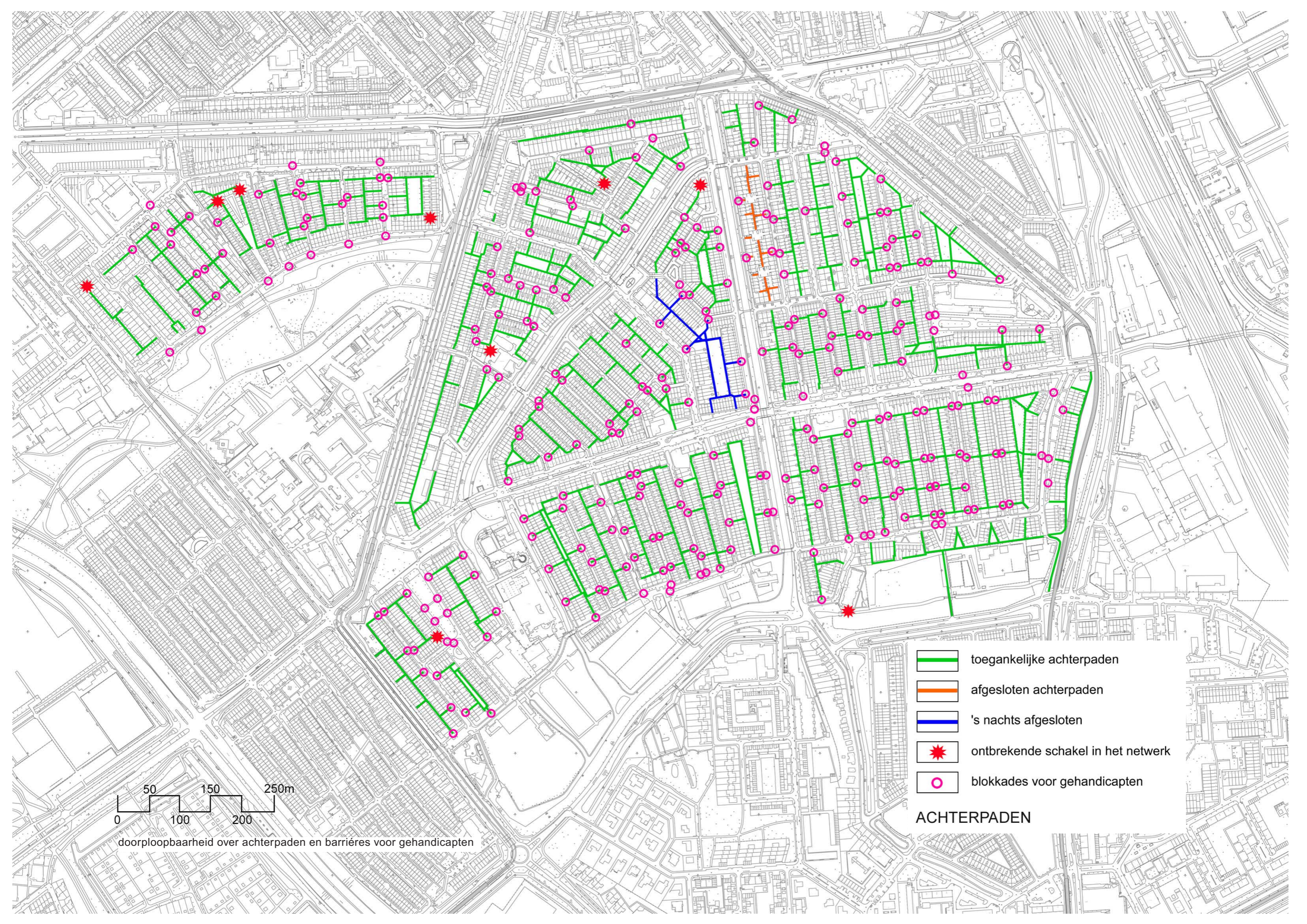
peilverschillen Groenezoom

ophoging van de genoemde straten ervoor zal zorgen dat de ontwateringsdiepte niet verder zal verminderen. Geadviseerd wordt woningen eerst te fixeren alvorens tot ophoging wordt overgegaan.

De ophoging met 0,20 cm kan problematisch zijn voor een aantal (ca 20) bomen in de drie aandachtsgebieden. Nader onderzoek moet uitwijzen of dit ook daadwerkelijk zo is en hoe hiermee omgegaan kan worden (verplanten of rooien).

Ook kan er mogelijk schade ontstaan aan wegen in de natte winterperiodes. Verkeer drukt het grondwater naar boven. Dit kan in koude periodes leiden tot opvriesting en dus schade aan wegen. Verder zijn er mogelijk gevolgen voor de riolering

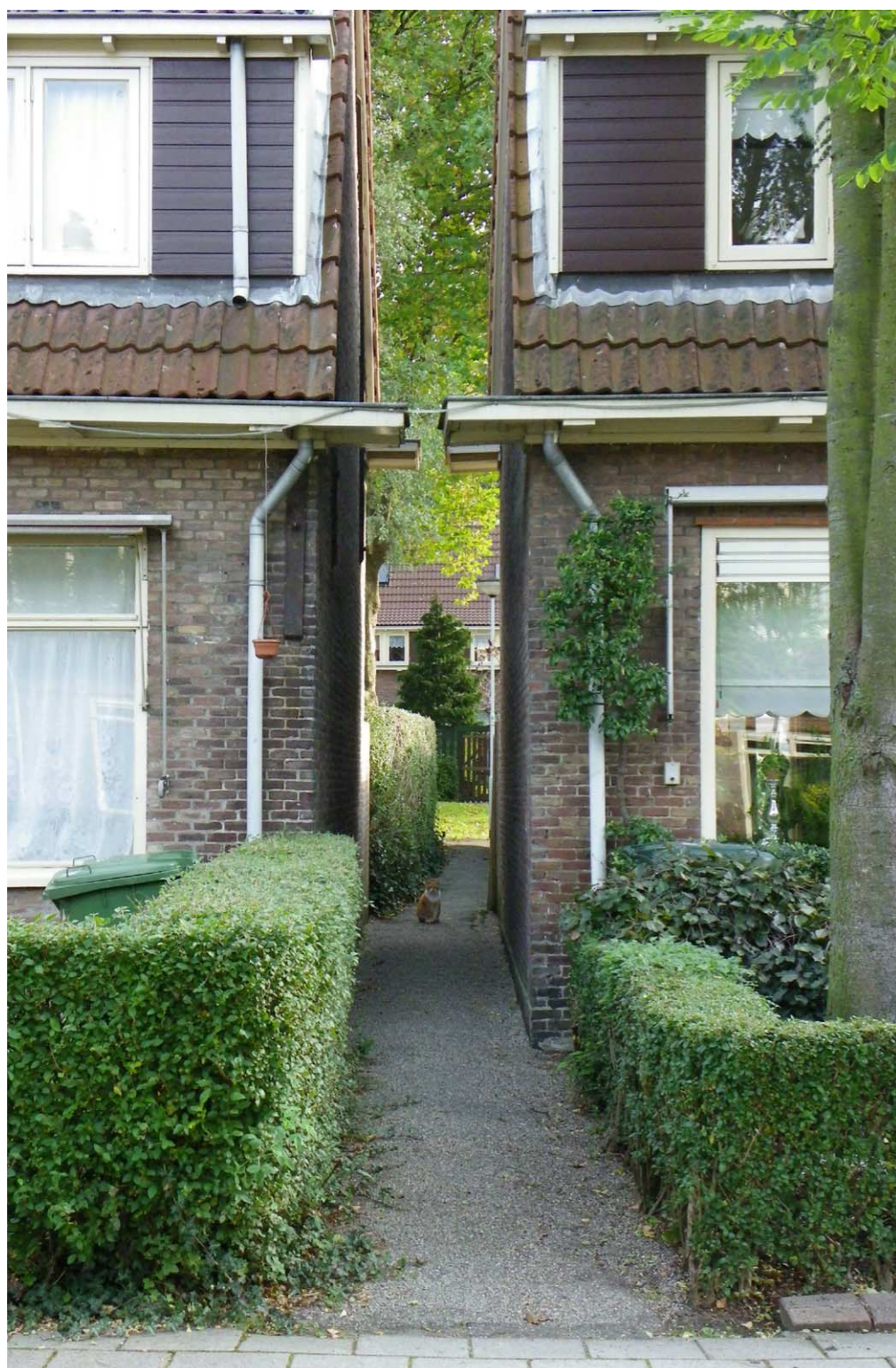
De gevolgen van de ophogingen voor bewoners kunnen minimaal zijn. Volgens het advies dienen aansluitende particuliere tuinen door bewoners of de woningcorporatie zelf te worden opgehoogd.

doorloopbaarheid over achterpaden en barrières voor gehandicapten

- toegankelijke achterpaden
- afgesloten achterpaden
- 's nachts afgesloten
- ontbrekende schakel in het netwerk
- blokkades voor gehandicapten

ACHTERPADEN

goede doorloopbaarheid van de wijk via rustige mooie paden

3.7. DOORLOOPBAARHEID

De doorloopbaarheid van de achtergebieden is één van de bijzondere kwaliteiten van Vreewijk. Het zorgt voor een continuüm van de buiten- en binnenwereld en maakt dat kinderen en anderen betrekkelijk veilig door de wijk kunnen bewegen. De rol van de paden is ook dat zij de binnenhoven ontsluiten. De binnenhoven waren in de ogen van de stichters semi-openbaar gebied met kijkgroen, waarvan tijdens een wandeling genoten moest kunnen worden. Op de kaart met de achterpaden is de grote doorloopbaarheid goed te zien. Op een aantal plekken is de doorloopbaarheid onderbroken (rode sterren), een deel van die ontbrekende schakels is in de toekomst misschien wel te realiseren.

Nog steeds is het grootste deel van de achtergebieden in Vreewijk openbaar toegankelijk. Dat is bijzonder in een tijd waarin o.a. als gevolg van het Politiekeurmerk Veilig Wonen veel achterpaden worden afgesloten. Dat speelt in Vreewijk alleen bij de nieuwbouw aan de Langegeer. Verder is in de rechter Halve Vlieger één van de binnengebieden tegenwoordig 's avonds afgesloten.

Uiteinden van achterpaden

De achterpaden sloten vroeger op een mooie manier aan op de straten aan de voorzijde. Er stond van een boom en er werd aandacht besteed aan de bestrating; aan de overgang van de verschillende verhardingen en aan de detaillering van de het bestratingsvlak. Ook nu is er meestal enige aandacht besteed aan de aansluiting; paden komen niet uit op een geparkeerde auto en soms staat er nog een boom. Maar het beklinkerde vlakje tussen de halfverharding van het achterpad en de stoep, dat vroeger gemeengoed was is nu nog maar op enkele plaatsen aanwezig.

Blokkades voor gehandicapten

Het Gehandicaptenplatform Vreewijk heeft de knelpunten in de doorgaanbaarheid in kaart gebracht. Mensen die slecht ter been zijn hebben vaak moeite met hoogteverschillen zoals tussen stoep en rijbaan. Om de wijk beter doorgaanbaar te maken zijn op meer dan 280 plaatsen verbeteringen gewenst.

alle peilen -2,4 m

0 250 500 Meters

3.8. WATERHUISHOUDING

uiteinde Langegeer, hier kan eventueel het water verbreed worden

Waterbergingsopgave

Het deelgemeentelijk waterplan van de deelgemeente Feijenoord-Charlois wordt momenteel herzien. Vreewijk behoort tot een groter peilgebied waar extra waterberging moet worden gerealiseerd. De hoeveelheid is nog niet exact bepaald. Een deel van deze extra berging moet in Vreewijk worden gerealiseerd, hierbij wordt vooral gekeken naar het gebied tussen de Enk en de Smeetslandsedijk. De beleidsdoelstellingen voor waterberging in Vreewijk zijn vanwege de stedenbouwkundige opzet in andere delen van de wijk zeer moeilijk te realiseren. Vergroting van het wateroppervlak leidt al gauw tot de kap van grote bomen die langs de singels staan, met alle emoties die dat oproept. Dat is bij de afgewezen verbredingsplannen voor de Langegeer al gebleken.

Het vraagt om inventieve oplossingen waarbij het waterbergend vermogen van de straten en tuinen ook wel eens een rol zou kunnen gaan spelen. Dan moet de oppervlakte verharding zoveel mogelijk worden teruggedrongen. Het groene karakter van de wijk zou dan wel eens een voordeel kunnen zijn. Het is in ieder geval een opgave voor het Masterplan.

Naast het vergroten van het wateroppervlak is het ook wenselijk dat waterlopen zoveel mogelijk met elkaar verbonden zijn zodat ze goed kunnen doorspoelen. Dat is van belang voor de waterkwaliteit.

De ruimtelijke betekenis van het water

Los van deze technische kant van het water is het goed om ook stil te staan bij de ruimtelijke betekenis die het water voor het tuindorp heeft. De mogelijkheden om het water te beleven zijn met het verdwijnen van de paden onderlangs enigzins verminderd. Het zou goed zijn als de oevers voor wandelaars weer beter toegankelijk worden. Dat geldt niet alleen voor de Lede en Langegeer maar bijvoorbeeld ook voor de watergang ten zuiden van de Enk. Een aardige wandeling langs het water wordt daar node gemist.

verdwenen wandelpad langs het water van de Lede

Atomium: sportveld aan de Enk waar de oudere jeugd kan sporten

binnentuin Vossepad-Slag

kinderspeelvoorziening op de Valkeniersweide

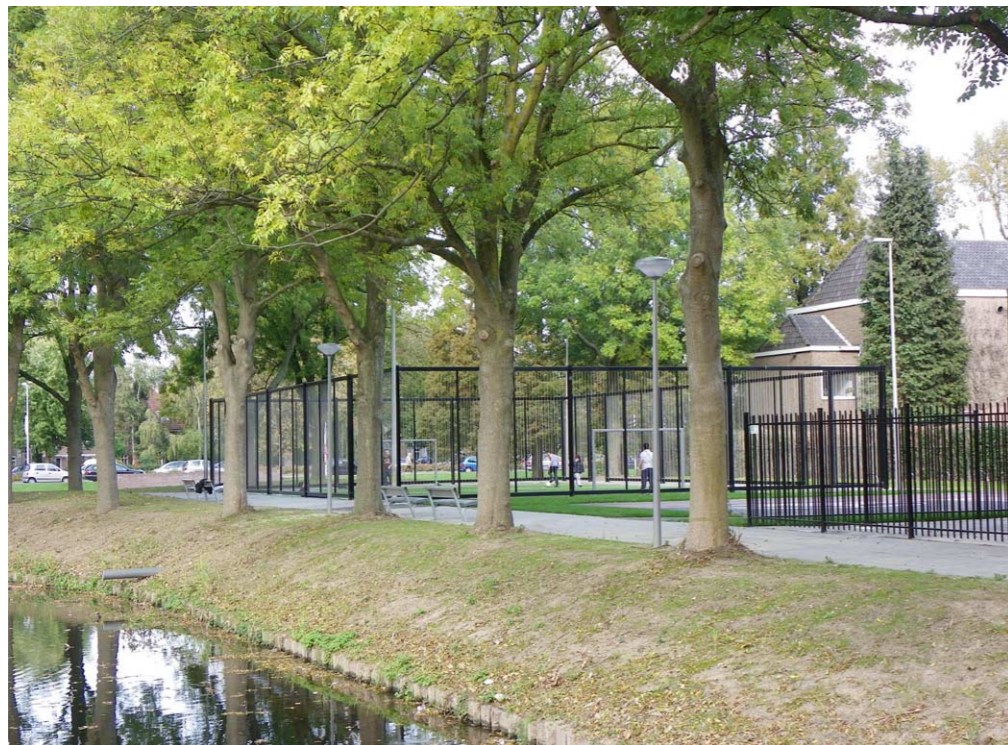

speeltuin tussen Grift en Mare

3.9. SPORT, SPEL EN ONTSPANNING

speelvoorziening Disselstraat

nieuwe voetbalkooi tussen Grift en Mare

Buitenspeelnorm

Rotterdam werkt aan een norm voor buitenspeelruimte die omschrijft waar en hoe groot ruimtes voor buitenspeelen in de woonomgeving moeten zijn. Feijenoord loopt voorop in dit proces. De ontwikkeling van deze norm wordt belangrijk gevonden omdat:

- het woonmilieu een grote rol speelt bij de keuze van een consument,
- een basiskwaliteit van openbare ruimte met name in de oude wijken gegarandeerd moet worden,
- er meer ruimte voor sport en spel voor kinderen moet komen,
- in Rotterdam 1 op de 4 kinderen van 9-10 jaar te zwaar is en kinderen steeds zwaarder worden,
- de dagelijkse leefomgeving moet uitdagen om te bewegen,
- er sprake is van een "strijd om ruimte" en
- door een norm in te stellen de strijd of afweging voor ruimte voor jeugd objectiever en transparanter wordt.

De norm is feitelijk een spreidingsnorm en houdt in:

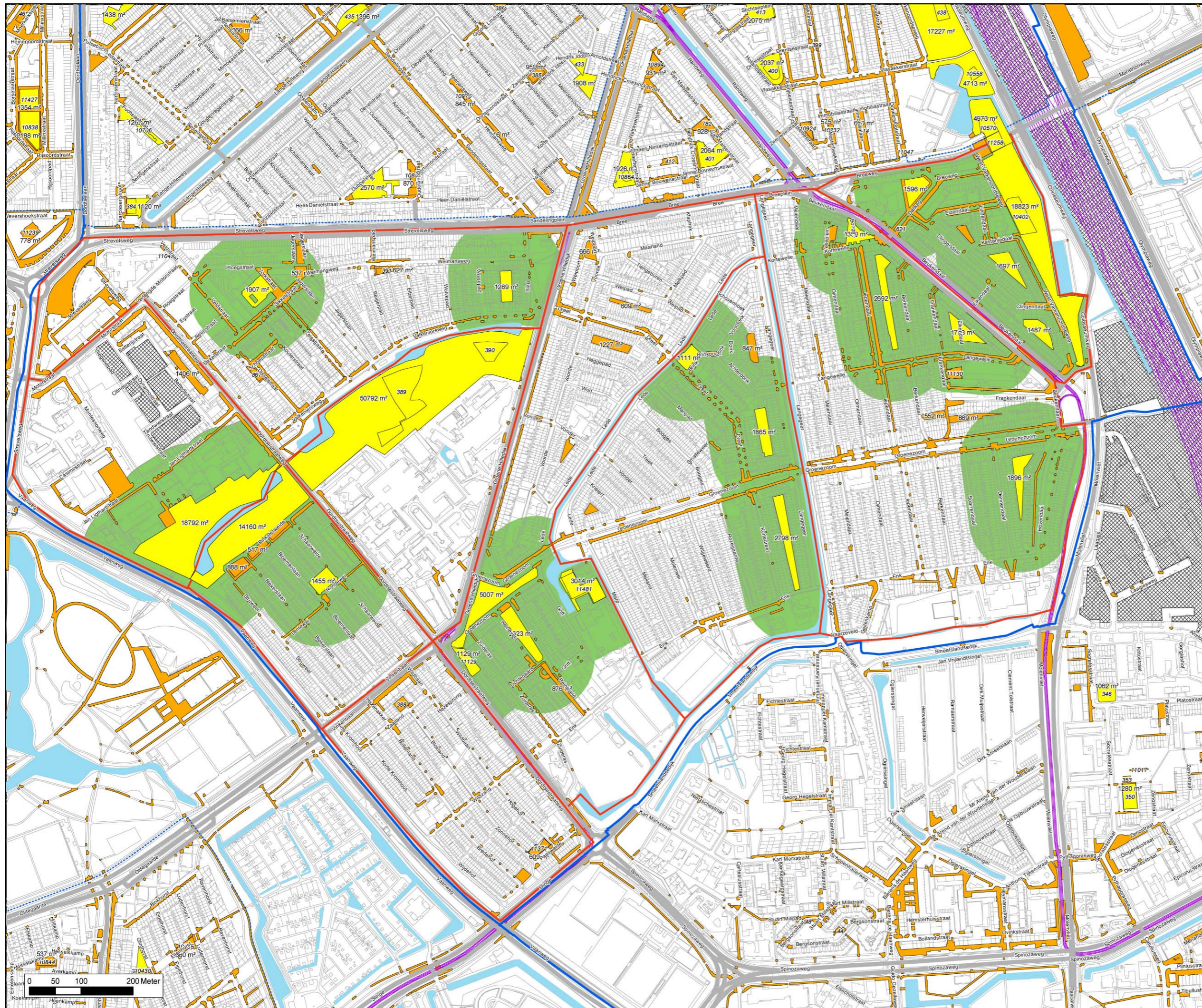
- Één sport- en speelplek van minimaal 5.000m² binnen elk groot barrièreblok (groter dan 15 ha). In kleine barrièreblokken (minder dan 15ha) kan worden volstaan met één grote sport- en speelplek van minimaal 1.000m². Deze plekken moeten o.a. centraal gelegen zijn, in het zicht van woningen, met een parkeerverbod aan de speelzijde van de weg en gunstig gelegen m.b.t. zon en schaduw.
- Grotere sport- en spel plekken (minimaal 1.000m²) om de maximaal 300 meter t.o.v., de centrale sport- en speelplek.
- Een bespeelbare stoep (3 à 5 meter breed, obstakelvrij) aan tenminste één straatzijde van de weg, bij voorkeur aan de zonzijde. Dit kan ook volgens de toelichting ook vervangen worden door brede achterpaden, hofjes e.d. mits in het zicht van de woning

Buitenspelen in Vreewijk

Vreewijk ten oosten van de Groene Hilledijk is in zijn geheel een barrièreblok. Er is op dit moment geen grotere speelplek ook zijn te weinig speelplekken van minimaal 1000m² en is de spreiding over de wijk niet

veilig spelen op straat, lang geleden (foto: Dries Rooth)

Legenda

- Deelgemeentegrens
- - - Buurtgrens
- Begrenzing Barrièreblokken
- Barrière: weg, 50km/uur en hoger
- Barrière: railinfrastructuur
- Barrière: water
- Barrière: bedrijventerrein
- Bespeelbare woonomgeving: stoepen vanaf 3 meter en speelruimte kleiner dan 1000 m² en/of smaller dan 20 m
- Begrenzing speelruimte vanaf 1000 m²
- Verzorgingsgebied 150 m zone (vanaf 1000m²)

Speelruimte Vreewijk (CONCEPT)

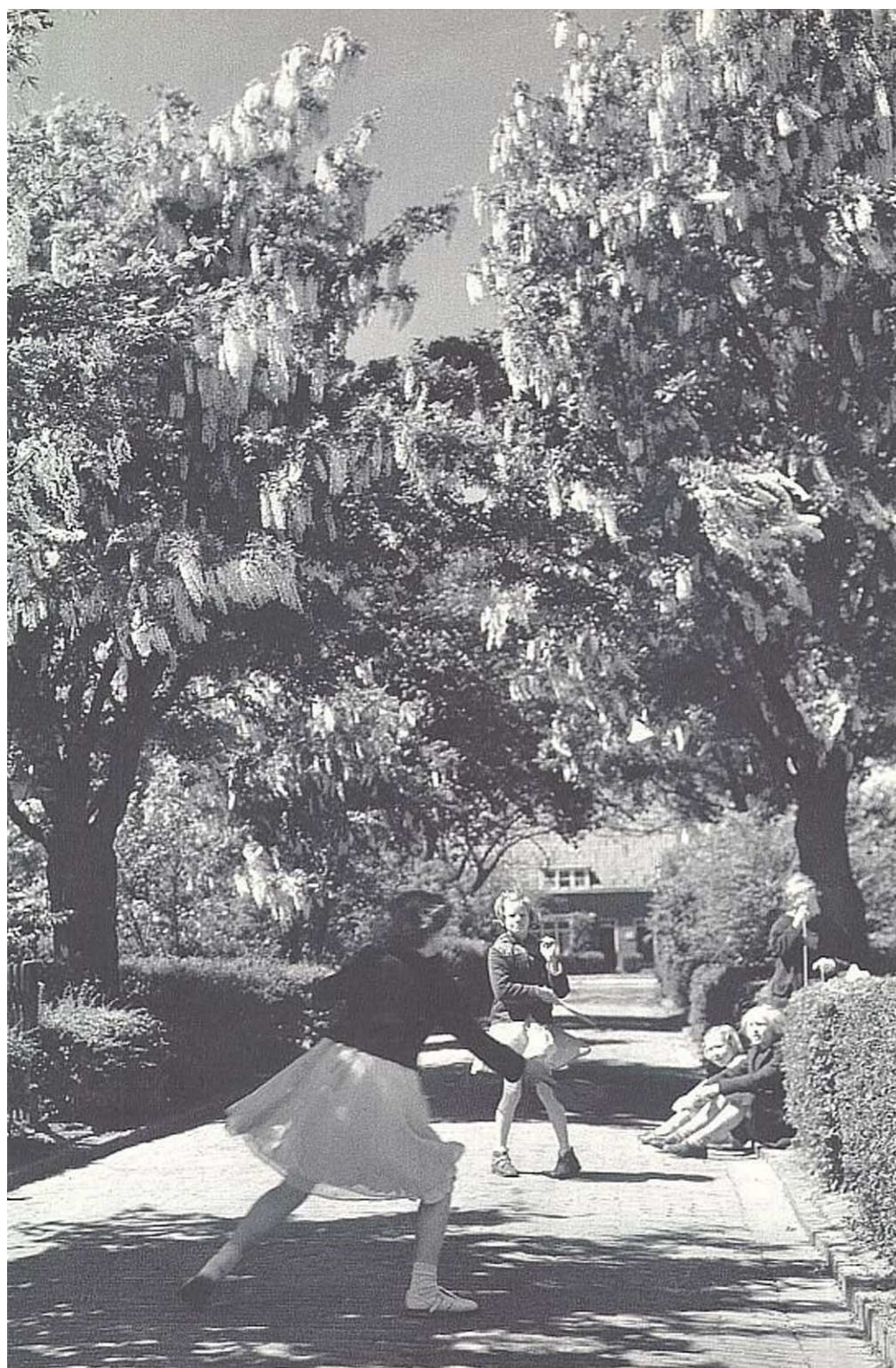
Toetsing Rotterdamse Norm voor Buitenspeelruimte

Sport en Recreatie

Datum: 16-09-2010

Papierformaat : A3 (schaal)

kinderspel op de Boogjes in 1950

evenredig. Tot slot ontbreken brede stoepen en zijn er niet altijd hoven nabij woningen. Delen van Vreewijk voldoen dus niet aan de Rotterdamse norm. Op de kaart op blz. 70 is dit weergegeven, het is een voorlopige kaart.

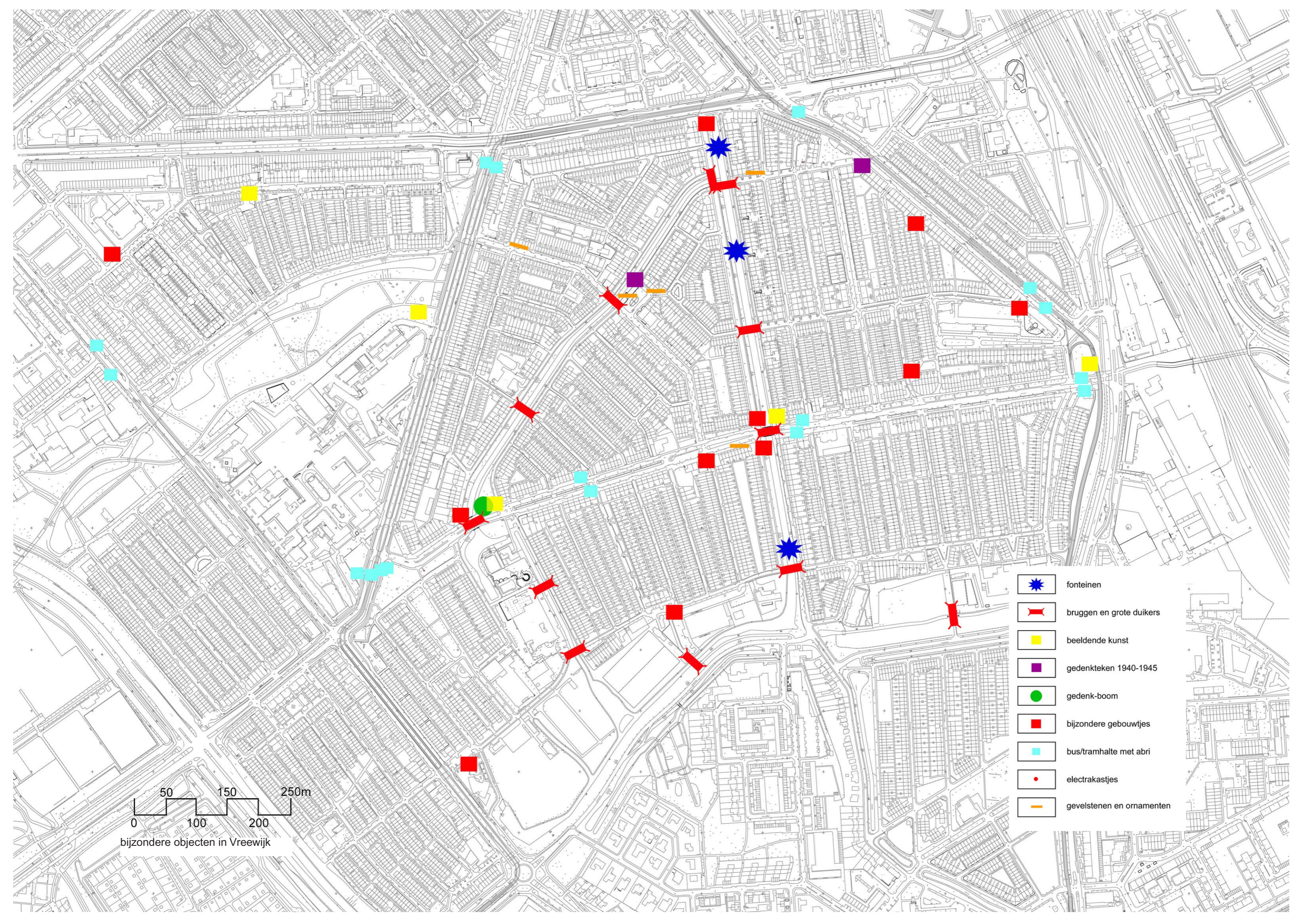
Bewonerswensen

Ook de bewoners hebben aangegeven dat er te weinig speelgelegenheid voor de jeugd is in Vreewijk. Voor de kleine kinderen moet binnen de ruimtelijke opbouw van Vreewijk dat tekort goed zijn aan te vullen. De binnenhoven bieden ruime, beschutte en veilige speelmogelijkheden. Voorzieningen daartoe zijn echter beperkt aanwezig. Waar ze wel aanwezig zijn, ervaren wij ze als een beetje saai, wel sterk maar niet erg uitdagend en overal hetzelfde. (o.a. de speelplek op de hoek van de Dordtsestraatweg en de Zuideras en Groene Hilledijk. Meer variatie in de speelmogelijkheden en spreiding over de binnenhoven is gewenst al hoeven niet in iedere binnenhof speelvoorzieningen te zijn. Daarnaast biedt het zeer fijnmazige netwerk van achterpaden op zich tal van spelmogelijkheden. Tijdens de excursie met de bewoners hebben kinderen het hier afgebeelde verlanglijstje voor speelvoorzieningen opgesteld, er spreekt een hang naar het wat avontuurlijke spelen uit.

Voetballen in de binnenhoven geeft i.h.a. teveel overlast behalve in het ruim bemeten terrein tussen Iepen- en Berkendaal. De Valkeniersweide, de sportvoorziening bij Atomium aan de Enk en de nieuwe voetbalkooi op de hoek van de Grift en de Groenezoom bieden hiervoor ruimte op redelijk korte afstand.

Veel schommels ook in een rondje
 kinkel stenen en knikker potjes
 dingen om je achter en in te verstoppen
 labyrint
 Kabelbaan, KlimBomen, Bankjes
 Draai toestellen en glijbanen (bijzondere)
 geitencwei woord speel plaats
 iets Survivaloogtig
 zelf kinderen iets laten maken bevoorkeeld:
 op muren. schilderen
 regelen graffiti muur
 Lengde voor jongeren aan de Smeetsedijk
 ↳ door hun zelf te laten inrichten
 ingeboude trampolines (veel)
 stap stenen
 schommel mand. schommel bank.
 levens groot bord spel
 tafel tennis tafel (met fundering
 te geen schietkalken)
 picknick tafels
 klim toestellen
 rek stokken
 lomen plant dag is feest dag in vreewijk
 balandseer balp
 wipwap (ronddraaiend)
 wipkeip
 naam bordjes bij bijzondere planten en bomen

kinderwensen

- fontein
- bruggen en grote duikers
- beeldende kunst
- gedenkteken 1940-1945
- gedenk-boom
- bijzondere gebouwtjes
- bus/tramhalte met abri
- electrakastjes
- gevelstenen en ornamenten

0 50 100 150 200 250m
bijzondere objecten in Vreewijk

3.10. OBJECTEN IN DE BUITENRUIMTE

In de buitenruimte van Vreewijk is een groot aantal bijzondere objecten; bruggen, beeldende kunst, gedenktekens, fonteinen, maar ook electriciteitshuisjes, e.d. Aan de vormgeving vooral van de oudere objecten is soms veel aandacht besteed.

In de loop van de jaren zijn er ook objecten verdwenen, zoals de muziektent aan de Lede en de pergola bij de verdwenen binnentuin tussen de Jagerslaan en het Reigerpad. En er zijn objecten bijgekomen zoals de gedenktekens voor WOII en voor mijlpalen in de geschiedenis van Vreewijk.

Op bijgaande kaart zijn verschillende objecten in de buitenruimte verzameld. Het betreft de grotere en/of opvallende objecten:

- monumenten en gedenkplaatsen
- beeldende kunst
- gevelornamenten
- waterkunstwerken (bruggen, duikers)
- fonteinen
- bus- en tramhaltes
- bijzondere gebouwtjes

Een aantal van deze objecten hebben veel betekenis voor de wijk zoals het oorlogsmonument op de hoek van Beukendaal en Kortewelle. 30 augustus 2010 is een borstbeeld van Jos Brink geplaatst op de hoek Lede-Groenezoom vlak naast de gedenkboom voor 25 jaar TKC. Jos Brink groeide op in Vreewijk en hield van de wijk van zijn jeugd.

Kleinere objecten als electrakastjes zijn niet op de kaart opgenomen. Daar zijn er erg veel van in de wijk. Ze zijn meestal onopvallend geplaatst maar er zijn ook onnadenkend neergezette exemplaren zoals het electrakastje langs de Langegeer vlakbij de fontein.

Paaltjes komen we ook op veel plaatsen in Vreewijk tegen: op de uiteinden van achterpaden en op plaatsen waar het parkeren wordt tegengegaan. We vinden ze in alle soorten en maten, wat meer samenhang in typen paaltjes is gewenst.

muziektent op de hoek Lede-Groenezoom

pergola aan de ingang van de verdwenen binnentuin Jagerslaan-Reigerpad

oorlogsmonument bij de Brink

(te) opvallend electrakastje bij de fontein in de Langegeer

gebouwtje van de voormalige brandspuit no 60 aan de Sikkelstraat

voetbrug over het water van de Langegeer

fontein Langegeer

dominante verlichting in een nieuw smal straatprofiel

verdwenen pomp op de Brink

electrakastje Beukendaal

Zonnewijzer op de hoek Dreef-Voorde

herinneringsboom 25 jaar TKC op de knoop Lede-Groenezoom

het oorlogsmonument op de hoek Beukendaal-Kortewelle

prijswinnende voortuin waaraan veel plezier wordt beleefd, niet alleen door de eigenaar

3.11. SOCIALE COHESIE

bomen planten op de Valkeniersweide 1939

gezamenlijke activiteiten in een straat

De sociale samenhang in Vreewijk is altijd groot geweest. De leefomstandigheden in arbeiderswijken in de grote steden waren begin 20ste eeuw slecht en ongezond. Het stichten van een tuindorp (Ebenezar Howard) moest daar verbetering in brengen: wonen in een woning met tuin en veel omringend groen met gezonde lucht. Toekomstige bewoners werden geselecteerd op hun affiniteit met tuinieren en vormden zo al een bepaalde groepering. De Tuinenkeuringscommissie hield de vinger aan de pols en lette op of men zijn tuin wel ordentelijk onderhield. Het was een orgaan met invloed. Voor een goede inrichting van de achtertuinen werden voorbeeldtuinen uitgereikt. (zie tekeningen blz 19 e.v.)

De Tuinenkeuringscommissie heeft invloed verloren maar is nog steeds een belangrijk orgaan in de wijk. Er zijn ook andere organisaties betrokken bij de sociale cohesie in de wijk zoals het opbouwwerk, Het Witte Paard, het Opzoomerbureau en de museumwoning aan de Lede 40. Het belangrijkste zijn echter de bewoners zelf. Uit de betrokkenheid bij het renovatieproces blijkt dat het een groot deel van de bewoners aangaat wat er gaat gebeuren met hun woningen en hun woonomgeving. Dat is van grote waarde.

Op een aantal plaatsen hangen teksten waarin het respect voor de kwaliteit van de openbare ruimte wordt gepredikt. Kennelijk is dit nodig en gebeuren er dingen die het merendeel van de bewoners niet bevallen:

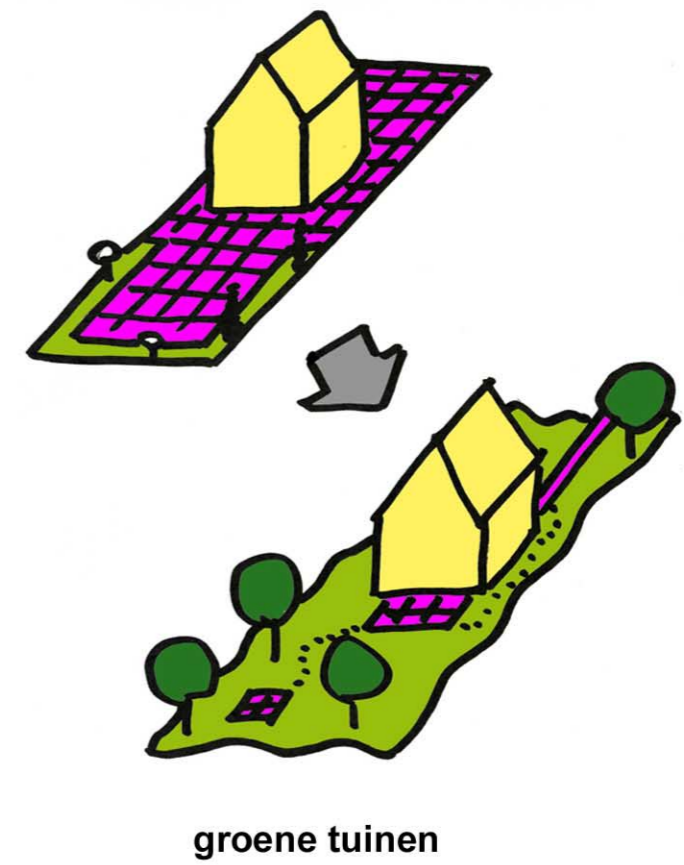
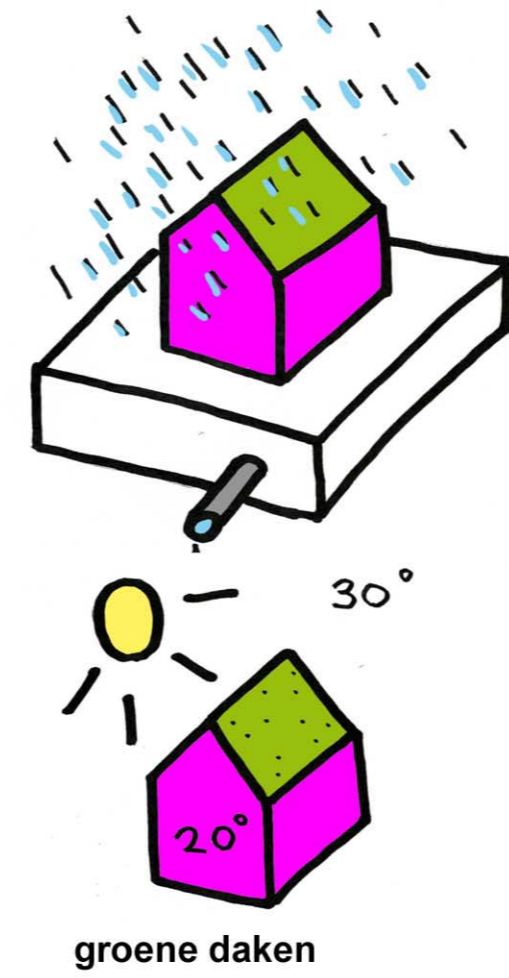
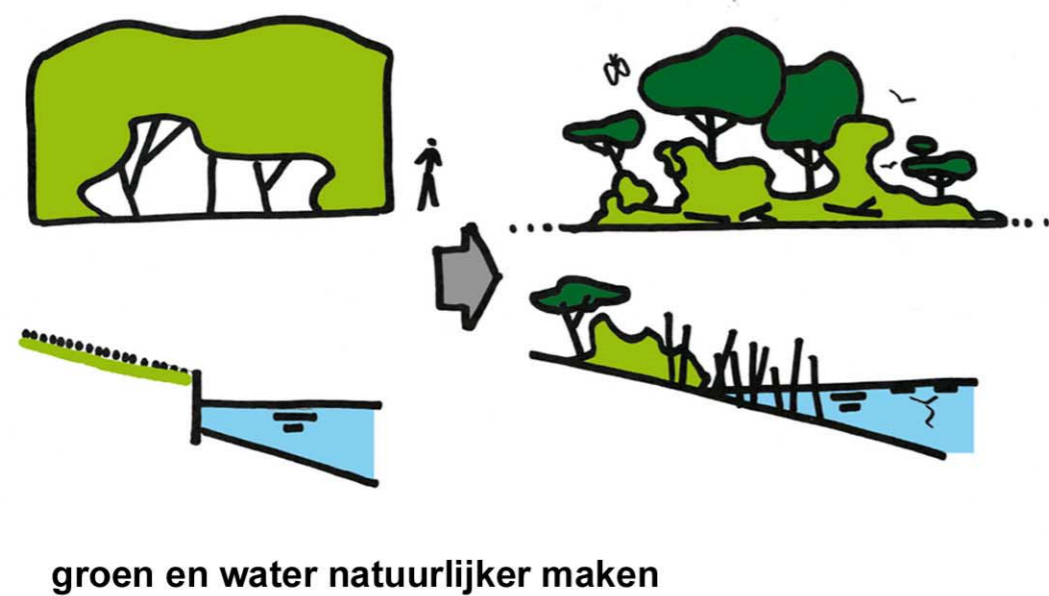
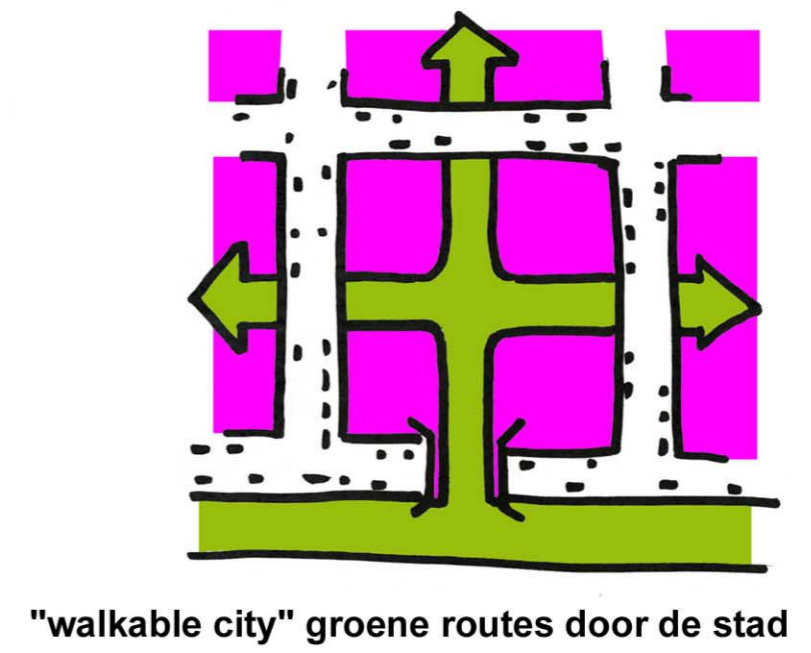
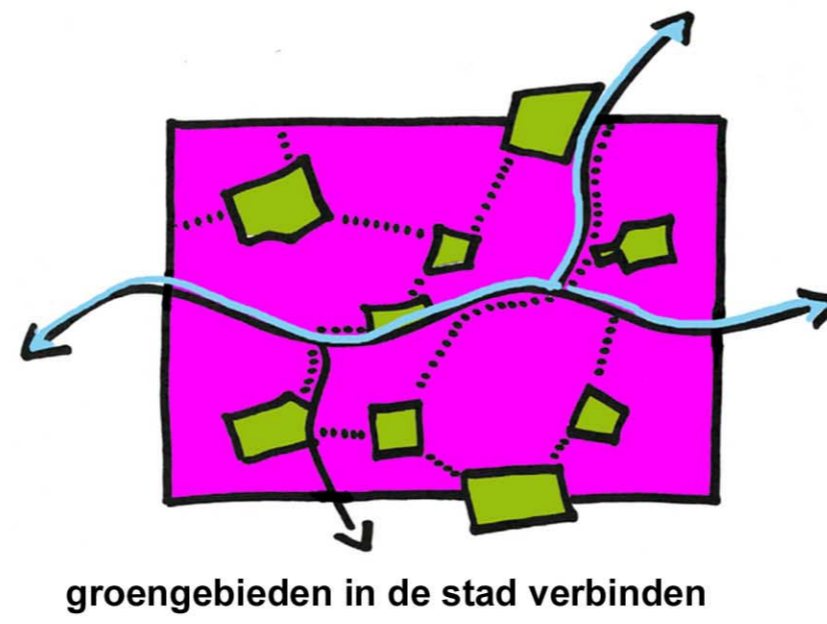
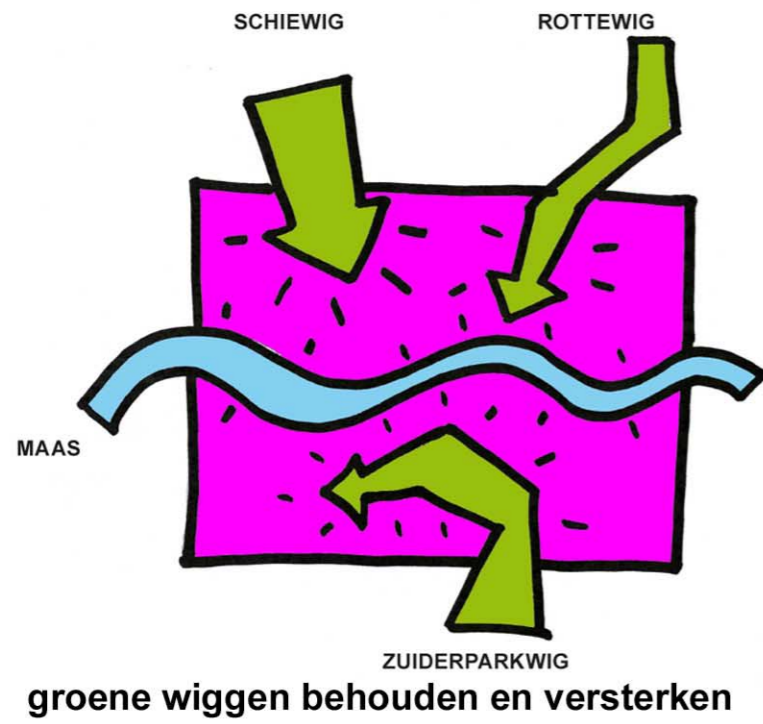
- Er ligt vuil op straat
- Mensen verstenen hun tuin
- Er worden schuttingen geplaatst i.p.v. hagen
- Er wordt ingebroken en gestolen
- Er is burenoverlast door geluidshinder.

In het vervolg op dit Masterplan zullen nog een aantal vragen m.b.t. de sociale cohesie moeten worden beantwoord zoals:

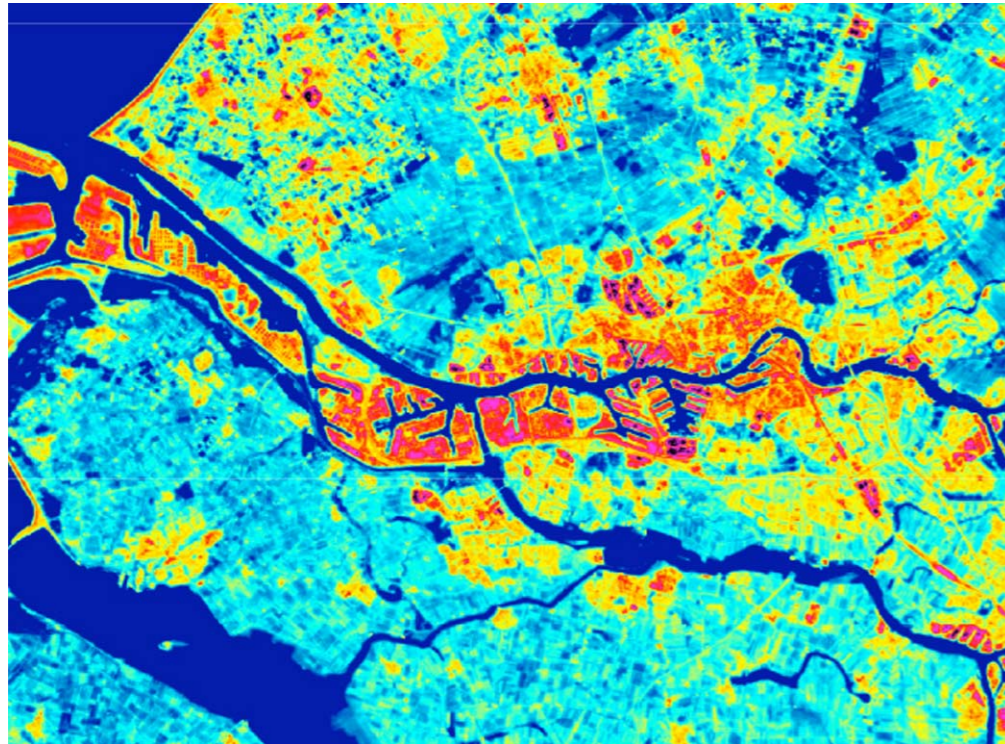
- wat zijn de middelen die ingezet kunnen worden om de sociale cohesie in de wijk te behouden en bewoners meer bij hun wijk te betrekken?
- hoe kan het bijzondere verhaal van de wijk overgebracht worden aan de mensen die er (komen) wonen?

afspraken...

3.12. DUURZAAMHEID EN MILIEU

temperatuurverschillen in de regio Rotterdam (uit: Klimaat & Groen)

positieve effecten van monumentale bomen (uit: Klimaat en Groen, Toolbox)

Duurzaamheid is een thema dat goed past bij de groene wijk Vreewijk. Rotterdam heeft grote ambities met betrekking tot milieu en duurzaamheid en Vreewijk kan daaraan bijdragen. De stad wil klimaatbestendig worden door zich te beschermen tegen de zeespiegelstijging en toenemende temperaturen. Ook wil Rotterdam zich ontwikkelen tot CO₂ arme stad, doel is de uitstoot in 2025 gehalveerd te hebben t.o.v. 1990. Allerlei aspecten spelen daarin een rol ook het terugdringen van het auto-gebruik dat gemiddeld voor de helft van het energiegebruik van een huishouden zorgt.

Mobiliteit

In 2008 heeft de gemeente een visie vastgesteld over duurzame mobiliteit. Doel is om o.a. het energieverbruik, de CO₂ uitstoot, de luchtkwaliteit en geluidsoverlast te verminderen. Maar het draait niet alleen om de milieu-componenten, ook om het garanderen van de bereikbaarheid van de stad, en het realiseren van een aantrekkelijke woonstad. Het beleid wordt in 3 sporen uitgewerkt: schoon gebruik, schone en stille voertuigen en schone brandstoffen.

Ambities zijn: toename OV gebruik met 40%, toename fietsverkeer met 30% en stijging van het aantal voetgangers met 10%.

De uitwerking van het beleid betreft zowel lopende als nieuwe projecten. Concreet gaat het om heel veel projecten zoals:

- verbetering van de concurrentiepositie van het openbaar vervoer en de fiets; o.a. Actieplan Rotterdam Fietst! en het stimuleren van marktinitiatieven op het gebied van openbaar vervoer.
- binnen de context van het huidige parkeerbeleid het zoeken naar mogelijkheden om het parkeersysteem te verbeteren (bijvoorbeeld om het gebruik van wijkstallingsgarages in kindvriendelijke wijken te stimuleren).

Klimaat en groen

Begin 2010 heeft de gemeente het "concept Klimaat en groen" gepubliceerd daarin is aangegeven hoe groen op korte termijn al kan bijdragen aan het terugdringen van

de CO₂ in de atmosfeer en aan het climateproof maken van de stad. De aanbevelingen zijn concreet en vaak zeer geschikt voor toepassing in de buitenruimte van Vreewijk. Ze hebben onder meer tot doel om:

- Het hitte-eilandeffect te verminderen, het temperatuurverhogende effect van verasteende omgevingen.
- De luchtkwaliteit te verbeteren.
- Te zorgen dat er minder wateroverlast is in periodes met veel regen.
- Ziekten en plagen voorkomen, zoals de ziekte van Lyme en de eikenprocessierups.
- De biodiversiteit te beschermen.

Dat is bijvoorbeeld in Vreewijk te bereiken door:

- Een aaneensloten groene dooradering van de stad, dat zorgt voor verkoeling en draagt bij aan de biodiversiteit.
- Aantrekkelijke groene wandelroutes door de stad beperken CO₂-uitstoot door vervoer, maken mensen gezonder door beweging en kunnen ook van belang zijn voor de natuur. Dat gaat bijvoorbeeld om paden door binnengebieden zoals ze in Vreewijk ruim voorhanden zijn (walkable city).
- Goed beheer van het groen en zorgen dat het groen voldoende vocht krijgt
- Vergroten van het groene oppervlak o.a. door te zorgen voor groene gevels, daken en tuinen i.p.v. kale gevels en verharde daken en tuinen. Dat houdt water vast en dempt temperatuurverschillen.
- Parkeerplaatsen beschaduwden met bomen.
- Ervoor te zorgen dat grote, oudere bomen behouden blijven die veel meer CO₂ opslaan dan kleine, jongere en die bovendien schaduw bieden
- Vergroten van de variatie in toegepaste soorten en letten op de beheersintensiteit die soorten vragen (hoe minder beheersingrepen nodig zijn hoe beter).
- Natuurvriendelijke oevers maken i.p.v. beschoeide oevers en ruimte bieden aan waterplanten m.n. bij de Enk
- Gebruik van duurzame bouwmaterialen en hergebruik van materialen
- Stimuleren van stadslandbouw: fruitbomen, pluktuinen, kruidentuinen e.d.

4. WAARDERING

Waarderingkaart uit Cultuurhistorische Verkenning Vreewijk

De cultuurhistorische waarde van tuindorp Vreewijk is in eerdere publicaties gedefinieerd en gespecificeerd; om te beginnen in de redengevende beschrijving behorende bij de aanwijzing tot Beschermd Stadsgezicht in het kader van de Monumentenwet. En vooral ook in de Cultuurhistorische Verkenning Vreewijk (De Nijl Architecten, oktober 2009)

Op waarderingkaarten in de Cultuurhistorische Verkenning zijn de buitenruimte en de stedenbouwkundige situatie gewaardeerd volgens een ook elders gehanteerde methode. De legenda heeft geen absolute betekenis, maar is gericht op de waardering van de verschillen binnen de karakteristieke kwaliteit van Vreewijk, zoals beschreven in het besluit tot aanwijzing van het beschermd stadsgezicht. Omdat op deze waarderingkaart zowel de huidige toestand als de wenselijke toestand van de buitenruimte op één kaart zijn samengevat treedt enige onduidelijkheid op. Afsproken is dat voor dit Masterplan buitenruimte deze twee invalshoeken van de waardering beter uit elkaar kunnen worden gehaald en op twee kaarten worden vastgelegd. De kaarten met de potentiële (blz. 80) en actuele (blz. 82) waardering van de buitenruimte in dit rapport, zijn een verdere uitwerking van de kaart uit de Cultuurhistorische Verkenning.

Aan de waardering zijn een aantal “groene ankerpunten” toe gevoegd, in aanvulling op de “ankerpunten” uit de Cultuurhistorische Verkenning (kaart op blz. 62 van de Cultuurhistorische Verkenning). Het zijn bijzondere groene plekken die van belang zijn voor de structuur van de wijk. Op blz. 53 - 57 zijn ze besproken. Een aantal ervan zijn nu ook heel aantrekkelijk ingericht (groen op de kaart blz. 80), een aantal andere zijn nog zeer voor verbetering vatbaar (grijs op de kaart blz. 82).

Los van de waardering van de actuele situatie (onderhoudstoestand en bruikbaarheid) van de binnenhoven in samenspraak met de bewoners (zie blz. 40) is het niet zinvol om naast deze twee nieuwe kaarten nog andere

waarderingmethoden toe te voegen voor beplantingen. Eerder is al betoogd dat er nogal wat af te dingen valt op de kwaliteit van de beplantingsplannen voor zover ze er al zijn. Het is ook onduidelijk wie ervoor verantwoordelijk was. Er spreekt zeker geen eenduidige visie uit wat er geplant is als we de foto's van vroeger bekijken. Dat doet vermoeden dat er verschillende personen aan gewerkt hebben.

Een belangrijker overweging om niet verder in details te waarden is ook dat de openbare ruimte en het groen erin altijd aan verandering onderhevig zijn. En dat moet ook. In de buitenruimte van Vreewijk zijn maar weinig restanten aanwezig van wat er indertijd is aangelegd en geplant. Als er bijvoorbeeld al “originele” oude bomen of struiken zijn, dan is de waarde ervan niet zozeer dat ze authentiek zijn, maar eerder dat ze groot, vitaal of mooi zijn. Eens komt de dag dat zo'n boom of struik dood gaat en dan is het van belang om in de geest van het mooie tuindorp weer een nieuwe boom te planten die lang mee kan. Want Vreewijk moet geen museum zijn maar een vitaal, mooi en groen tuindorp.

De schoonheid van tuindorp Vreewijk

Naast deze waardering op kaart omschrijven we de huidige kwaliteit van de buitenruimten van Vreewijk in zijn essenties in het volgende. Vreewijk is een Beschermd Stadsgezicht. Het is een “Gesamt Kunstwerk” van straten, woningen, tuinen, bijzondere gebouwen en andere focuspunten waarin alle schalen en sferen zowel van bebouwing als in de buitenruimte op elkaar zijn afgestemd.

In de context van Rotterdam Zuid is het een opvallende kwaliteit dat hier sprake is van laagbouw, eengezinswoningen met relatief grote tuinen. Dit zorgt voor een grote mate van herkenbaarheid, al moet je dan wel echt in de wijk zijn, want juist aan de randen is de bebouwing al weer even hoog als in de omgeving. De wijk heeft een overzichtelijke structuur, de woonstraten worden afgewisseld met bredere profielen met water of bomenrijen. Daarom kan men zich goed in Vreewijk oriënteren. Ook de focuspunten in de wijk: de bijzondere bebouwing van

groen ankerpunt Reineveld in de as van het Zuiderziekenhuis

aansluiting Lede op de Langegeer groen ankerpunt voor verbetering vatbaar

Waardering / schaal 1:5.000

Stedenbouwkundige waardering

- Verstarend
- Neutraal
- Karakteristiek
- Bijzonder

Waardering buitenruimte - actuele situatie

- Hoogwaardig
- Redelijke staat
- Slechte staat

- Groen ankerpunt in redelijke staat
- Groen ankerpunt in slechte staat

gewijzigde waarderingkaart De Nijl architecten uit de Cultuurhistorische Verkenning Vreewijk: actuele situatie buitenruimte

groene ankerpunt De Brink foto © Martandstar

groene ankerpunt Donk

de Brink, de kerken, scholen, bibliotheek en winkels aan de Groene Zoom e.a. dragen daar natuurlijk aan bij. Vooral de Valkeniersweide maar ook de Enk zijn groene gebieden van formaat. Ze geven een prettig ruimtegevoel en bieden goede recreatiemogelijkheden in de directe omgeving van de woonbuurten.

De architectuur van de meeste woningen is nauw aan elkaar verwant, wat betreft de hoofdvorm, de goothoogtes, dakhelling en materialisering. Dat zorgt voor een prettige orde, rust en samenhang in de woonomgeving. De bebouwing is zorgvuldig gedetailleerd, er zijn fraaie hoekoplossingen en hier en daar treffen we ornamenten op of in de gevels aan, die de architectuur verrijken. De nieuwbouwcomplexen zijn zo beperkt van omvang, dat de sfeer van de oorspronkelijke bebouwing niet overheerst. Het nieuwe voegt zich meestal (maar niet altijd) aardig temidden van het oude.

Hoewel al meer dan 90 jaar geleden is dat de bouw van Vreewijk begon en de opvattingen in de loop van de jaren zijn veranderd, is het opvallend dat nog een zeer groot percentage van de privé-tuinen omhaagd is. Het draagt enorm bij aan de sfeer. De talloze grote volwassen bomen larderen de gehele wijk, zorgen voor herbergzaamheid en maken het mogelijk de wisseling van de seizoenen te ervaren.

En dan is er nog een hele groene wereld, die pas in tweede instantie zich aan het oog ontrolt: het fijn vertakte netwerk van achterpaden met de collectieve binnenhoven. Het zijn veelal omvangrijke groene plekken met bomen, gazons en soortenrijke struwelen. Ze zijn verkeersvrij en daarom stil en veilig voor kinderen. Het netwerk van achterpaden is zo fijn vertakt dat er vele routes zijn die van A naar B lopen, dat is spannend en afwisselend. Misschien wel de grootste schat van Vreewijk.

Verschraling....

Al deze lyriek kan niet verhullen dat het tuindorpgevoel in Vreewijk in de loop van de jaren erg is verschaald. De parkeerbehoefte heeft geleid tot verstening van de veelal smalle straatprofielen. De auto's domineren het

straatbeeld. En vooral daar waar geen voortuinen aanwezig zijn of bomen is het nog schraller.

De hoofdgroenstructuur langs de randwegen, de Valkeniersweide, Groenezoom, Langegeer en Lede is nog altijd markant aanwezig. Linden langs de Dreef, platanen langs Iependaal, vleugelnoten aan de Kortewelle, paardenkastanjes langs Hovendaal en esdoorns langs Frankendaal zorgen voor herkenbaarheid, vooral omdat het hier zeer grote bomen betreft. Ook op detailniveau zorgen een groot aantal volwassen solitairen voor accenten en herkenning verspreid door de gehele wijk. Maar er zijn nogal wat solitairen gekapt en niet vervangen en de onderhoudstoestand is matig. Openbaar groen aan de voorzijde is vaak ingevuld als kijkgroen en heeft weinig gebruikswaarde. bijvoorbeeld aan de Molenwei, de Jagerslaan, langs het Heggepad en Donk.

De volwassen bomen voegen een extra maat/schaal toe aan de meestal kleine huisjes, zorgen voor allure en contrast en geven een gevoel van geborgenheid. De bomen derde grootte (waarschijnlijk niet origineel) in een aantal straten, bijvoorbeeld in de Landbouwuurt, hebben een tegengesteld effect, ze maken de straten popperig. Dikwijls ontwikkelen ze zich ook niet goed door minder goede groeiomstandigheden in de bodem.

Ook het onderhoud van een deel van de privé-tuinen laat te wensen over. De struiken in de voortuinen die vroeger bijdroegen aan het eigen timbre van iedere straat zijn zo goed als verdwenen evenals als de klimplanten. De ligusterhagen zowel aan de voor- als achterzijde van de bouwblokken zijn van essentiële betekenis voor het tuindorpgevoel. Ook hier is steeds meer verschraling. Op een aantal plaatsen worden auto's in de voortuin geparkeerd en in te veel achtertuinten worden de hagen vervangen door schuttingen en nieuwe schuurtjes op de erfgrans.

Eigenlijk gaat het nog het beste met de binnenhoven. Ze zijn dikwijls nog goed herkenbaar door hun bijzondere boombeplanting van bijvoorbeeld een sequoia, hoge populieren, platanen etc. en door bijzondere struiken. Al laat ook hier de onderhoudstoestand te wensen over.

